

İLÂHIYAT KÜLLİYATI

Basım sıra No.

11

İSTIRAB

[İstirabın menşei — Sebep ve hikmeti — İstirabı
yaşatan âmiller — Kurtuluş çareleri]

Yazan:
ÖMER FEVZİ MARDİN

Ankara Caddesi, Vilâyet
Konağı Karşısında
SİNAN MATBAASI VE NEŞRİYAT EVİ
1944

İLÂHIYAT KÜLLİYATI

Basım sıra No.

11

İSTIRAB

[İstrabın menşei — Sebep ve hikmeti — İstrabı
yaşatan âmiller — Kurtuluş çareleri]

Yazan:

ÖMER FEVZİ MARDİN

Ankara Caddesi, Vilâyet

Konağı Karşısında

SİNAN MATBAASI VE NEŞRİYAT EVİ

1944

«İSTIRAP VE ÜMİD» «ÖN SÖZ»

«İstirap ve Ümid» hakkındaki yazılar; tek bir kitap halinde, ve bu külliyyatın basım tertibinde 28 inci sıra numarasındaydı. Fakat, zamanla hacmi büyüdü, kolaylık olsun diye (İstirap), (Ümid), (Kurtuluş) gibi isimli kısımlara böldüm. Ve şimdi bu kitap yalnız ıstırap kısmını ihtiva ediyor.

Sonra kitabı basım sırasında da en öne aldım. Zira altıncı senesine girdiğimiz bu dünya harbi; bütün dünya ıstırabını öyle bir dereceye çıkardı ki, ıstıraptan başka telâffuz edilecek kelime, ümit ve kurtuluştan başka araştırılacak şey kalmadı.

İste, ıstırap, ümit ve kurtuluş kısımlarını havi bu seriyi onun için öne, ve tam bir ihtiyaç zamanında, ele aldım. Umduğum derece işe yararsa kendimi Allahın bahtiyar bir kulu sayarım. Bu vesileyle de okuyucularım, ıstırapın sebepleri hakkında bir fikir, kurtuluş çareleri hakkında bir kanaat, ve insanlığın âtisinden ümitlenecek bir teselli edinirlerse onları da bahtiyar sayarım. Ve bunu dünya için bir kurtuluş emaresi, kurtuluş müjdesi telâkki ederim Allah versin ve cümleyi ıstırabından kurtarsın, âmin.

«MEVZU ÜZERİNDEKİ TETKİK ESASLARI»

- 1 — İstirabın menşei
- 2 — İstirabın sebep ve hikmeti
- 3 — İstirabı devam ettiren, yaşatan âmiller
- 4 — Cemiyet dışı safhada ıstırap
- 5 — Cemiyette ıstırap
- 6 — Dinden evvel
- 7 — Dinden sonra
- 8 — İstiraptan kurtuluş çaresi

«İSTIRAP»

«GİRİŞ»

İnsan oğulları, hayatın ilk günlerinden itibaren ıstıraba bir tek şey yüzünden düştüler: İhtiyaç!

İhtiyacın çeşidi kadar ıstırapın çeşitleri vardır.

Sevki tabîî ile insan oğlu neye muhtaçtı:

Yaşamağa!

Yaşamak için neye muhtaçtı?

1 — Yaşama vasıtalarına;

2 — Emniyete.

— 1 —

Yaşama vasıtalarının başlıcaları nelerdi?

A) Yiyecek, içecek; örtünecek şeyler!

B) Barınacak yer!

— 2 —

Emniyet hususunda neye muhtaçtı?

A) Taarruz ve tecavüze uğramak korkusundan masuniyete.

— 5 —

— 1 —

A) Yiyecek içecek şeyleri yeryüzünde tedarik mümkündü. Örtünülecek şey zamanla tekâmül edecekti.

B) Barınacak kovuklar da vardı.

— 2 —

A — Taarruz ve tecavüzden korunmak için ise fertlerin bir araya gelmesi ve aynı maksat için aralarında işbirliği, elbirliği yaparak müşterek bir müdafaa kuvveti yapması ve korunması tabii idi. Böylece de yapıldı ve bu içtimaî hayat; diğer ihtiyaçların temininde de işe yaradı.

İşte içtimaî hayatın mebdai bu sevki tabii oldu. Kümeler, aşiretler, kabileler, bu ihtiyaçla teşekkül etti. Ve aralarında her işi karşılıklı bölüştüler.

İÇTİMAİ İSTIRAP

İhtiyaç ıstırapından kurtulmak için birlikler vücade getiren insan oğulları; bu sefer de ayrıca içtimaî ıstıraplara uğradı. Ve netice itibarile ıstırap bitmedi, çoğaldı. Zira yeni ıstırapı içtimaî şartlar vücade getiriyordu. Çünkü bu şartlar halkın ihtiyacına ve hayat hakkına göre değil, bir kaç mütehakkimin şahsî menfaatlerine göre kurulmuş oluyordu.

İÇTİMAİ İHTİYAÇ

İnsanlar cemiyet vücade getirmeğe başladıktan sonra nelere ihtiyaç duydular?

- 1 — İçtimaî adalete,
- 2 — Birbirinden emniyet hissine,
- 3 — Birbiriyle dayanışma ve yardımlaşma alâkasına,
- 4 — Âcizlerinin cemiyet tarafından benimsenmesine,
- 5 — Hastalarının, sakatlarının korunmasına.

Netice ve hülâsa olarak:

Sevişmeğe, dert birliğine, işbirliğine gayrendişlik gayretine (elcilik gayretine), diğergâmlık ruhuna ihtiyaç vardı.

REALİTE

Bunların hiç biri cemiyette vücut bulmadı. Zira bunların vücut bulması; cemiyet temelinin bütün bu ihtiyaçları temin edecek esaslara istinat etmesi ve bu fikirle kurulmuş olması lâzımdı.

Çünkü:

İlk devirlerde cemiyeti kuranlar; kendilerine saltanat sürecektir birer varlık vücude getirmeyi düşünmüşlerdi. Böyle cemiyetlerde kuvvet halkta değil başa geçende toplanırdı. Ve asıl olan şey; cemiyetin hayatı değil, mütehakkimin saltanatıydı.

İyi bir cemiyet; ancak Allahın hükümrânlığı ve saltanatı altında kurulabilir; ve cemiyetin halkına ve ferdine hak ve adalet; ancak böyle yüksek bir varlık tarafından en geniş ölçüde düşünülebilirdi.

Halbuki bu cemiyetler putperestler tarafından kurulmuştu. Temeli; şahsî menfaat idi. Böyle olunca, ne içtimaî adalet, ne emniyet, ne muhabbet, ne alâka, ne insanlık hakları ve ne de içtimaî yardım ve himaye beklenebilirdi. Cemiyete hâkim olan ruh büsbütün başka mahiyettedi ki, başlıcaları şunlardı:

1 — Benlik ve tahakküm hırsı,

2 — Halkın alabildiğine mütehakkim fert ve zümre hesabına istismarı gayesi;

İşte her prensip, nizam, hak ve bâtil mefhumları; yukardaki esaslara göre ayarlanıp konmuş ve netice itibarıyla halk bir kişi veya bir kaç kişi menfaatine feda edilmiş oluyordu.

İnsan oğlunda tefevvuk ve tahakküm hırsı fitrîdir. Halkın ekseriyeti azîmesi ise saf, samimî, hüsnüzan sahibidir. Halkın hu saf-fetinden istifade eden açığözler, halkın müşterek emniyetini gûya halk menfaatine idare için başa geçmişler, halkı kendi menfaatlerine kullanmışlar, ve yerlerini evlâtlarına bırakarak asalet sınıfı ihdas etmişler, ve yine nüfuzlarını yaymıya âlet olan bendelerine pay vermekle nüfuzlu ve istismarcı bir sınıf ihdas etmişler, tepeden halka doğru tazyik ve istismar başlamış. Ve bugünkü hale kadar tarihî devirler yaşamıştır. Küme başları, aşiret, kabile reisleri nihayet mutlakiyet ile milletlere tahakküm eden krallar ve imparatorlar, kümelerin büyüklüğüne göre isim almış, ve hükmettiği kalabalığın kemniyetine göre ele kuvvet geçirmiş kimselerdi.

İşte toplulukların yani, kabilelerin ve milletlerin başına geçen egoist, haris kimselerin koydukları nizam yüzünden içtimaî ıstırap başlamış, ve iptidâilikteki korku ve ihtiyaçlar daha geniş ölçüde ve daha çeşitli halde ve daha şiddetli devam etmiştir. Çünkü bütün nizamlar, prensipler; reislerin, hükümdarların keyfine göre bir taraflı, ve yalnız baştakilerin şahsî menfaatlerini ve emniyetlerini sağlar mahiyette konmuş ve halk menfaati hiçe sayılmıştır. Halk yalnız korku ile el altında yaşatılmış ve korku, endişe halkta hayata asıl olmuş ve tabîî hal sırasına geçmiştir.

İstismarcılar:

İmdi; zekiler, zekâsını, münevverler marifetlerini, mütehakkim sultaya satmaları neticesi onların temin ettikleri istisnaî durum ve nisbî refah; bendegân sınıfına da rağbeti çoğaltmış ve beşeriyette bu sınıf dahi kökbudak salmış bir sınıf haline gelmiştir.

İSTIRABIN BAŞLANGICI
İLK MENFİ HAREKETLER
BEŞERDE
İLK NİSYAN VE İLK TAHAKKUM
VE
FITRI TEZAHÜRLER

İstırap; beşeriyette Hazreti Âdem ile ve tahakküm oğlu (Kabil) ile başlar. Hazreti Âdem bir hata yüzünden yere indirilerek bu ıstırapa düşer. Sonra yeryüzünde ıstırap, Hazreti Âdem'in oğullarında yeni yeni safhalar arzeder. Hazreti Âdem'in oğlu (Kabil) de tezahür eden menfî fitrat; kardeşini çekememezliğe ve binnetice öldürmeğe sevkeder. (Kabil); katil ve zalim olur. Kardeşi (Hâbil), mazlûmen maktul olur.

Allahın; yaklaşmasını menettiği ağaca, beşerî zaafî ve binaenaleyh nıyan ve gafleti dolayısıyla yaklaşan Hazreti Âdemi; bu harekete sevkeden saik de Hazreti Âdem'in nefsiydi. Hazreti Âdem; yalnız Allahın emrini unutmamış, ayrıca nefisine de uymuştu. İşte Âdem ve oğulları; bu nefisle cennette yaşıyamazdı. Onlar yeryüzünde ıstırap çekecek, bu nefsi yeryüzünde tasfiye edecek, ondan sonra yine aslına, ve göklerdeki vatanına dönecekti. Fakat bu ıstıfa devrine kadar da, o nefisle arzı imar ve arzın cevherlerini işletecekti.

İmdi nefis; Hazreti Âdem'in cennetten inmesine saik olan sebeplerden biri olmakla beraber (1) aynı nefis hem dünya işine ya-

---

(1) *Elbette ki Hazreti Âdem'in cennetten inmesine sebep yalnız bu değildir. Zira Allah; dünyayı boşuna yaratmış değildir. Mukaddes kitapların tasrihine göre arz ve ondaki herşey insan için, insanı yetiştirmek ve insan neslini devam ettirip kemale erdirtmek için yaratılmıştır. Binaenaleyh Hazreti Âdem bu hatayı cennette yapmıyaydı, bu vesile ile yeryüzüne inmiyeydi, yeryüzü adamsız mı kalacaktı? Nitekim Tevratı şerif; Hazreti Âdem'in yeryüzüne inmesi-*

rıyor ve bu yüzden çektiği ıstırap da netice itibariyle insanın ıstıfasına, tekâmülüne ve binaenaleyh Allaha yakınlaşmasına ve kavuşmasına ve âhretini imara vesile oluyor (2).

---

nin bir sebebini de yeryüzünü imar etmek çm olduğunu tasrih eder. [Bu külliyyatın altıncı (din ve hükmetleri) kitabında bu esasa dair tafsilât vardır.]

Kur'anı Kerim'de de Cenabıhak kendine yeryüzünde bir (Halife) itti haz buyurmak istediğini tasrih buyuruyor. Bu da elbette pek mühim ve başlıca bir sebeptir. Âyeti kerimenin metin tercümesi budur:

(2 — Bakara — 30): «Rabbin Celleşanuhu meleklerle: Ben yürüyüşünde bir halife kılacağım dedikte, melekler; yarabbi orada fesat ika eyliyecek ve kan dökecek olanı mı (insanı mı) halkedeceksin. Halbuki biz seni hamdin ile tesbih ve zikrinle takdis ve nevâkıstan tenzih ederiz, dediler. Cenabıhak da ben bilmediğiniz şeyleri bilirim. Buyurdu.»

Halife:

Bu âyeti kerimedeki halifeden maksat, Allah namına herhangi bir insanın hüküm icra edeceği demek değildir. Allah; kendi hakkını kimseye vermez. Allah; bütün mahlûkatını kendi idare eder. Allah gibi kusursuz yoktur ki yeryüzünde Allah namına hükmetsin. İmdi buradaki halifeden de maksat; Allahın Ruh-ül-kudîsu ile kalbine nazil olacağı musaffa, kâmil insan demektir. (Kıbarı enbiya ve kıbarı evliyadan Ruh-ül-kudsü hamil olanlar gibi.)

---

(2) Bu ıstıfa ve tekâmül yalnız dünyaya mahsus değildir. İstıfa ve tekâmülden evvel ölenler; öldükten sonra da ıstıfa ve tekâmüle devam ederler. Ve buldukları dereceye göre ruhan yükselirler. İmdi (nefs-i mutmainne) derecesine ermedikçe, yani ruhları; nefsi temâyüllerine hâkim hale gelmedikçe, cennetin hududuna giremezler. Arz ile cennet arasındaki fasıla da bu ıstıfa ve tekâmülü yaptıracak olan; Allahın mütemadî tecelliyatıdır. Nitekim bu tekâ-

İHTİRASIN HİKMETLERİ

Beşerin fitratındaki hırsın hikmeti vücudu nedir?

Hırs faaliyetin muharrikidir. Bunun müsbet tarafı da vardır, menfî tarafı da. Müsbet tarafı iyiliği vücade getirir. Menfî tarafı fenalığı. O halde menfî bu kuvvet; bir inzibat ve kayıt altına alınmazsa iyiliğin önü açıldığı gibi fenalığın da önü açık kalır. İşte din ve ahlâkıyatın hikmeti vücudu; müsbet nizamı korumak, iyiliği teşvik ve fenalığı men içindir. Şeriat ve hükümleri ve onun muhassasları olan medenî kanunlar dahi bunun müeyyideleridir.

Tarihte devir devir yer alan medeniyetler; bir bakıma da fena hırs hamlelerinin intibah neticeleridir. Bu hamlelerdir ki, hak ve adaleten, emniyet ve hürriyetin temini ihtiyacını insanlara bütün zaruretleriyle hissettirir. Ve yeryüzündeki umran dahi o tahripkâr hamlelerden hasil olan harabiyetin ıslah ve imarı için yapılan mu-kabil hareketlerin neticeleridir.

Dünyanın ilk kuruluşunda hırsın çalışacağı büyük işler, hırsın başlayacağı mühim işler vardı. Bunun için Allah; menfî fitratlıları teyit buyurdu. Âdemin iki evlâdından menfî fitratlısı; müsbet fitratlısına galip gelerek hırsın, menfî fitratın ilk zaferini ilân etti. Bu teyidat ile insanlar, zümreler; her şeyden evvel kuvvetlenmeğe baktılar. Zira kuvvet; hırsı olana da ve kendini korumak istiyene de kendine ihtiyaç hissettirmişti. Herkes, her çareye başvurarak kuvvetlenmenin yolunu aradı ki bütün içtimaî ıstırapların kökü bu zihniyet oldu. O devirlerde Allah dini ortada değildi ki hak ölçüler bilinsin. Ve haklara kıymet verilsin. Sevki tabiî ile din ittihaz edilmiş olan itikatlardaki mabut ise ferdin kendi nefsiydi. Herkes kendi nefesine, şahsî menfaatine tapıyor ve bütün harekâtını ona göre tanzim ediyordu ve bütün birlikler bu esas üzerinde vücut

---

mül cennete yükseldikten sonra da cennetin daha yüksek tabakalarına ve nihayet Allaha rücu edinceye kadar mütemadiyen devam eder.

buluyordu. Ruha hâkim olan şey; tahakküm, tagallüp, ve binnetice şakavet oluyordu. Müçtemi yoldaşlar, şakavet ganimetinin paycılarınıydı.

İyi fitratlılar yükselemezdi ve yükseleliyordu. Peygamberler bile etrafına kimseyi toplıyamıyordu ve güç yaşıyabiliyor veya yaşıyamıyordu. Çünkü herkesin nizamı içtimaîsi nefsi emmare temellerine bina edilmişti. Peygambere uymak için bu temeli kökünden sökmek, bu nizamı kökünden yıkmak ve bunun zıddı olan gayrendişlik ve digergâmlık ruhu üzerine, fazilet ve fedakârlık hissi üzerine kurmak lâzımdı. Bunda almak yok, vermek vardı. Almaya çalışanı vermiye alıştırmak güçtü. Ne pahasına olursa olsun, ne suretle olursa olsun yalnız almıya bakan iptidaî cemiyetleri vermeğe davet etmek kolay değildi. Bu bir insanlığın tekâmülü meselesiydi.

Bu hal; ancak yine nefislerin ferden ve müçtemian bu yüzden gördüğü zararlar ve uğrayacağı sadmelerle düzelebilirdi. Kalb ve vicdan taazzuv ettikten sonra fazilete uyulabilirdi. İşte Allah; çocuk beşer büyüdükçe, ve çocukluğun sadmeleriyle akıllandıkça, intibah duyar hale geldikçe hidayeti yaydı. İlâhî teyidat müsbet fitratlılarda da zâhir olmiya başladı ve bir gün gelecek bu teyidat kâmilten müsbetler lehine geçecektir.

Nitekim Hazreti Musa ile Firavunun mücadelesinde Allah, Musayı galip kıldı. Cemiyetin ilk din zümresini (Beni İsraili) meydana getirdi. Ve tekâmül kanunlarına tevfikân ve tedricen hidayetini bütün dünyaya yaymiya başladı. İyilik, fenalık mefhumları hakkında her taraftan din mikyası yükseldi ve herkese belirdi. Fenalıklar için ayıp ve günah mefhumları meydan aldı. İyi, fena ve iyilik, fenalık seçilmiye başladı. Ve bundan sonra taayyün eden hakikî hak ve bâtil çehreleri üzerinde mücadele başladı.

Şimdi:

Hırsların, intibahların, tahriplerin, ıslahların neticeleri insanlara alacakları salim istikameti tayin etmektedir. Bütün bu sarsıntılarını, bu mücadelelerin ve ıstırapların bir kârı da bu olmaktadır.

Böyle şuurla alınacak istikametlerdir ki dünya yüzünde hakikî kurtuluş yolunu tayin edecektir. Beşeriyet müşterek gayeler etrafında bu yüzden toplanıyor ve idealler böyle taayyün ediyor.

İdeal uğrunda çalışmak ve bu uğurda çekilen meşakkatler bunun için mukaddes iş oluyor. Bugün mücadelelere servetini ve hayatını vakfetmiş insanlar, zümreler var. Dinlerin zuhurundan evvelki iptidaî teşekküllerde böyle bir şey yoktu. Ve her hareketin hedefi bunun zıddına ve aksineydi.

Kurtuluş mücadelesi gittikçe büyüyor, çünkü ıstırapın kendi de derinleşiyor. Fakat şuurla, teveccüh edilen gayede ve idealde atılan her adım; mustarip beşeri de kurtuluşa yaklaştırıyor. Umumî teselli işte budur.

Artık her iş müşterek bir dünya işi, beynelmilel alâkalı bir iş mahiyetini almıştır. Hiç kimse bu dünyayı kurtuluşa ben mi götüreceğim, diyemiyor. Çünkü bütün dünya, herkes, kendini kurtuluşa götürmekle dünya kurtuluşa gitmiş olacaktır ve bu ikinci cihan harbinin beşinci senesi sonunda herkes bu yolun, bu müşterek yolun üzerindedir. Karanlıklar kalkınca hem birbirini, hem hedefi İnşallah görecek ve tanıyacaklardır.

MENFİ UNSURLARIN HİKMETİ VÜCUDU

Allah irade etmedikçe hiç bir mahlûkun istediğini yapmasına imkân olmadığına ve kimsenin kimseye tefevvük ve tahakküm edecek, kendinin ve kendinden kuvveti bulunmadığına göre müsbetin de, menfinin de yaptıkları iş, kendi kuvvetleriyle değil, ancak Allahın kuvvet ve iradesiyledir.

O halde, acaba neden Allah iyi fitratlıyı (Hâbil) i ilk günden itibaren teyit etmedi de menfiyi (Kabil) i teyit etti ve güne hâkim kıldı veyahut esasen menfî fitratlıları acaba niye yaratmaya lüzum gördü? gibi düşüncelere gelince:

Hakikat şudur: Menfilerin ilk hayat devresinde lüzumlu rolleri vardı. Hayat; menfilerin hırsları gayretiyle inkişaf edecekti. Doymaz gözleri bütün bir ömür çalışacak, menfaat çıkaracak şeyler

araştırıcaktı, tabiatın altta, üstte her şeyini, her köşesini, her bucağını karıştıracak; yoklıyacaktı, bir şeyler elde etmiye çalışıcaktı. Hırsı olmiyanları ise maddî hiç bir cazibe harekete geçiremiyeceğine göre onlar; kanaati esas itihaz ederek hiç bir şeyi bozmamiya, kırmamiya, dökmemiye bakacaklardı. Onlar, fitratlarında bunu bulmuşlardı. Ve neticede menfilerin karşılığını bunlar vücade getireceklerdi. Dünya ilk bâkir halinde işlenmiyeydi, servetini, cevherini, içi dolu kıymetlerini meydana koyamazdı. Onu yorulmadan, bıkmadan araştırıcak hırslar lâzımdı.

Bundan şu netice hasıl oluyordu: İnsanların bir kısmı hırs yüzünden faaliyette, bir kısmı da kanaati, muhafazakârlığı yüzünden (nisbeten) atalette idi, menfiler hudutsuz, ölçüsüz bir menfaat için çalışıyor, müsbetler ise yalnız kendilerine lüzumu kadar için kırmılıyordu. Bu netice: menfilerin zenginleşmesini müsbetlerin fakir kalmalarını intâc etti. Ve dolayısıyla fakirlerin zenginler eline düşmesine, zenginler etrafına toplanmasına ve zenginlerin işiyle geçinmelerine sebep oldu. Yine bu neticedir ki dünyada kuvvet ve şahsî nüfuzun hâkimiyetine yol açtı. Servet sahibi; nüfuz sahibi de oldu. Ve istediğini yapmak imkânlarını buldu. Yani para ve nüfuz ile bir takım halka hükmetmek vaziyetine girdi. İşte halk denilen kütle bu suretle boyunduruğa düştü ve çırpınmağa başladı. İktisadî esaret vesair esaretlere bu üstünlükler yol açtı.

İşte insanlar, kendi aralarında sınıflara, bu sebeplerle bölündü ve bu suretle birbirine hâkim ve mahkûm zümreler, kapitalizm, emperyalizm gibi tahakküm âfetleri meydana çıktı. Kuvvetliler, fakirleri bu suretle istismara başladı. Muazzam insan kütleleri karın tokluğuna bu suretle çalıştırıldı ve kendi emperyalizmleri için gözü kapalı bir uysallık ile muharebelere bu suretle sevk edildi. Fakat tahakküm ve zulüm edenler de iflâh olmadılar, onlar da âkıbet birer ıstraba düştü. Demokrasiler bu acılar yüzünden doğdu ve kurtarıcı zihniyetiyle teselli varlığı oldu. Halen tekâmüle ve hedefine varmiya çalışıyor. Bolşevizm de aynı acıların en cezrî bir aksülâmeli (reaksiyonu) olarak dünyada göründü. Demokrasi; salâhı, yukardan aşağıya yaymiya çalışıyor. Bolşevizm de bunun aksi ola-

rak aşağıdan yukarıya götürmek istiyor. Her iki mukabil hareket de bize gösteriyor ki dünyada saflığı, hakkını ve derdini bilememezlik yüzünden derde ve haksızlığa uğramış, ezilmiş, fakir, dilsiz büyük kütleler vardır. Ve bunlar; insanda en büyük bir ekseriyeti teşkil etmektedir. İnsancı his ve fikir taşıyanların, bunları ihmal etmeleri elbette mümkün değildir. İnsanlığın en büyük kısmı ıstırapta, ve bu ıstırap; kuvvetlilerin insafına, mürüvvetine kalmış bir haldeyken, yer yer ıstırapın şiddeti artmaktayken duyan bir insan; nasıl lâ-kayıt kalabilirdi.

Evet, Amerikaya ilk hicret edenler hürriyetsizlikten duydukları ıstırapla hicrete mecbur olmıyaydılar, hür bir cemiyet nasıl kurar ve demokrat nasıl olurlardı. Demokrat olmıyaydılar bugünkü (ikinci) cihan harbinde sulh şartlarına bütün dünya için dört hürriyet esasını nasıl şart koşarlardı ve insanlara bunu temin için bu uğur da fedakârlıklara nasıl katlanırlardı. Bugün için bu pek parlak bir netice; fakat menfaat hırsı; tehlike dolu bir macerayı göze aldirmıyaydı, ilk Amerikayı keşfedenler yola nasıl çıkardı, Amerika keşfedilmeydi, bugünkü Amerika milleti bugünkü medeniyeti orada nasıl kurardı ve bu neticeyi nasıl ortaya koyardı.

İnsanlık; bir tek adamın yaş devreleri gibi, kendi bünyesinde, nesillerce, devreler geçirmiştir. Muhakkak ki çocukluk en hareketli bir devredir. Fakat yarar olmaktan ziyade yaramaz bir faaliyet arzeder. Nitekim insan, tâ kemal yaşında durulur. Artık faaliyeti ancak muayyen ve yararlı şeylere inhisar eder. Çocukluğa hâkim olan şey; araştırmacılık, ve tecrübe fikridir. Herşeyi yeniden anlamak isteyen çocuk; herşeyi karıştırır, kurcalar, iyi bir netice elde ederse çok sevinir, fakat netice bozuk ve zararlı olsa da şevkine halel getirmez. Kemalli yaş; işte o sakat işlerin merak devrini geçirmiş olan devredir ki öylesi artık ancak malûm şeylere doğru yürür. Meçhul peşinde koşmaz. Beşeriyet kemal devrini id-

rake başladı. Çünkü görüyoruz ki müsbet hisler dahi alabildiğine inkişaf ediyor. Meselâ Hind'li Gandhi'ye milyonlarca insanın hiçbir maddî dit ve teşvik altında olmıyarak sırf vicdanî bir inisiyâkla gönül bağladığını işitiyoruz. Kendi şahsı hesabına dünyanın madde ve menfaat hırsları sıfıra düşen bu zatın elbise yerine bir kefen bezi giydiğini ve gıda olarak keçi sütü içtiğini görmüş gibi biliyoruz. Fakat iptidâîlikteki devirlerin aksine ve zıddına olarak da yine görüyoruz ki bu zatın etrafını alanlar onun parasını yemeğe gelmemişler, onun kılıcından korkarak da ona tâbi olmamışlar, bilâkis ihtiyaçlarıyla, vicdanî incizablarıyla onun etrafını almışlar, veya yürüdüğü yola girmişlerdir. Muhterem Gandhi bu cazibeyi nasıl vücude getirdi? Muhakkak, feragatle, elci bir ruhla, gayrendişük, diğer-kâmlık gayretiyle, ve yüzünü her maddî menfaatten çevirmekle, her hasis menfaatin, her kötü ihtirasın üstüne yükselmekle! İşte, onun için herkes Gandiyi sevmiş, ve onun gösterdiği içtimaî ihtiyaçlara yardım için keselerini açmıştır. Gandhi bütün bu cazibeyi halk lehine, halkın acezesi, fukarası hesabına kullanıyor. Ve bu usul ile muhterem Gandhi milyonlarca insanı yüreğine almış, ve milyonlarca insanın yüreğine dağılmış görünüyor.

İşte hem fitratı müsbet, hem cevheri ve kültürü yüksek bu zat; halkı giyinmek için kendisi her maddî varlıktan soyunmuş buluyor. Öyle ki o halk ile ve halk onunla ağlıyor veya gülüyor.

Fakat bütün dünya; daha ilk devreden itibaren Gandhi gibi kâmil insanlardan ibaret ve tam ve yalnız müsbet fitratlı olaydı, ilim, sanat ve konfor esasında bir medeniyet vücude gelemezdi. Terakkiye çare olamazdı. Zira herbiri birer kefenle örtünür, bir keçinin sütiyle kanaat ederdi. Bir ağaç kovuğunda yaşar veya bir taş oyduğunda barınırdı. Didinmeğe, atılmıya, mücadeleye, rekabete sebep kalmazdı. Çünkü hırs olmazdı.

Bütün dünya ehli de sırf menfî fitratlı olaydı, o vakit de müvazene hasıl olmazdı, insanlar fenalıklardan iyiliklere, istihale ve intikal için müsbet bir ölçü, müsbet bir gaye bulamazdı. O vakit herkes kurt olur ve yalnız kurtlukta inkişaf ederdi. Halbuki bili-

yoruz iki kurt bile yaşamak için başka hayvanlara muhtaçtır. Aksi halde birbirlerini yerler. İmdi her cemiyette menfilerin de, müsbetlerin de rolleri vardır. İlk devrede, ilk hamlede menfi fitratlılar dünyayı faydalı bir hale getirmek için önyak olmıyaydılar, onlar kendi menfaatlerini araştırmak için kazma vurmıyaydılar, dünya nasıl imara yol bulurdu ve müsbetler; imarda tesviyecilik, kürekçilik zaruretini nereden görürdü. Menfi bozacak ki müsbet düzeltmeye mecbur olsun.

İşte zaten medeniyet; kazmacıların kürekçileri mütemadiyen harekete getiren münebbih faaliyetlerinin neticesidir. Küreğe sarılmasını icap ettiren işlerin kürekle biten neticeleridir. Menfi yıkar, müsbet yapar. Fakat her defaki yeniden yapılaş, medeniyet hesabına birer terakki adımı olur. Zira her yeni yapı bir evvelkinden daha iyi olur. Çünkü insan dahi hergün biraz daha tecrübe ve kemal sahibi oluyor. Netice itibariyle insanlar birbirinin peşinde böylece kemale doğru gidiyor.

İşte, ilk devrede menfilerin Allah tarafından hayata hâkim kılmalarının ve dünyanın ilk gününden itibaren yalnız müsbet fitratlılara tahsis edilmemiş olmasının hikmeti budur, kanaatindeyim.

Fakat mukaddes kitapların öğrettiklerine göre de o imandayım ki menfilerin hâkimiyeti muvakkattir. Müsbetlerin tekâmülü derecesinde ve aralarındaki işbirliği nisbetinde azalacak ve müsbetlerin dünya ölçüsünde bir emniyet nizamı kuracakları devrede sona erecektir. Menfiler bu devreye kadar da zayıfladıkça sinsileşecekler ve nihayet hayatı umumiyeye hâkimiyetten düşecekler ve yerlerini tamamiyle müsbet ruhlara terkedeceklerdir.

İSTIRAP VE HİKMETİ

Tekamülün ilâcı ıstıraptır. İstırap münebbihdir. Hareket ve faaliyete sevkeder. Bunlar da insanı kemale ve kurtuluşa götürür. Kemalsiz insan ıstırapsız kalırsa gaflete, atalete düşer, tereddî eder. Cemiyete ve dünyaya karşı vazifesini ifa edemez.

Nitekim insanın bu ıstırapla hayattaki alâkasına mukaddes kitaplar işaret eder (3).

Hattâ ilk devrelerdeki muhaceretlere saik olan kıtlıklar, açlıklar dahi kayıtsız rehavet içinde yaşayanları dünyaya yaymış, hem kendileri için, hem dünya için çalışmaya vesile olmuştur. Asya, Avrupa, Amerika; Amerika, muhaceret etmiyeydi, ne bugünkü Avrupa, ne de bugünkü Amerika meydana gelirdi. İşte ıstırapın ve bidayette tahripkârlık gibi görünen menfî hareketlerin vuuku saiki ve menfî ruhların müeyyet olmasının sebebi esasta ve bidayette budur.

Binaenaleyh fert kendi hayatında ıstıfaya mecbur olduğu gibi cemiyet ve nesiller dahi kendi devrelerinde ıstıfa ve tekâmüle mecburdurlar. İstırap münebbihi onları kurtuluşa doğru daima sevk ile ileri atacaktır. Beşeriyetin tam kemal devresine kadar bu keyfiyet böyle devam edip gidecektir. Allahın tabiat ve tekâmül kanunlarının iktizası budur. İptidayı hale hâkim olan tabiat kanunlarıdır. Ondan sonra insanı terbiyesine alan da tekâmül kanunlarıdır.

---

(3) **İNSAN ve MEŞAKKAT**

Kur'anı Kerimden:

(90 — Beled — 1:4(4)) : «Biz insanı şiddet ve meşakkatle halkettik.»

Tevratı Şeriften:

(Tekvîn — 3 — 17): «[Cenabıhak cennette Âdeme buyurdu] Ömrünün bütün günlerinde meşakkatle ondan (arzın yiyeceklerinden) yiyeceksin.»

Mukaddes kitaplardan:

(Eyüb — 5 — 7): «Ve ateş kıvılcımları yukarı uçar gibi insan meşakkat için doğar.»

(Mezurlar — 90 — 10): «Senelerimizin günleri yetmiş senedir. Ve eğer kuvvet hasebiyle seksen sene olursa yine onların enâlâsı zahmet ve meşakkattir.»

İmdi insanlar; nefislerine hâkim bir kemal devresine gelinceye kadar, kâh nefislerine uyarak ıstıraba düşecekler, ve kâh ıstırap neticesi nedamet duyarak intibaha gelecekler, bu suretle kurtuluş yolunda ilerliyecekler ve bir gün saadete ereceklerdir. İşte bu med ve cezir; tam bir tekâmül ve istifaya kadar böyle devam edip gidecektir.

Cenabıhak Kur'anı Kerimde insanı zayıf olarak yarattığını tasrih buyurur. Bu zaafın türlü tezahürleri olduğu gibi sebep olduğu ıstıraplar da çeşitlidir. Meselâ: Hazreti Âdemin cennetteki hatası nisyan yüzünden zuhur etmişti. Kardeşini öldüren (Kabil) in de cinayeti menfî fitratı icabıydı, hodgâmlığından, (egoizma) sından yani benliği gayretinden ve başkasına kendine müsavî hayat hakkı vermemek hissindendi. Bu rekabet, haset, çekememek hisleri ve bu hislerin; tabîî neticeleri olarak zâhir olan başkalarına tahakküm, taaddi, tecavüz temayülleri beşerin menfî fitratlılarında hali tabiidir. Bu benlik hislerini tatmin zoru; bazılarında adam öldürmeğe hattâ bütün bir dünyayı kana boğmıya kadar ileri gider, derece derece derecede şiddetlidir.

Fakat beşer içinde müsbet fitratlı bir zümre de vardar ki ilk bu fitratı temsil eden (Hâbil) dir. Bu gibiler; öldürmekten ise kendi ölümünü tercih eder. Zıyan vermektense zıyan görmeyi kabul eder.

İşte dünyaya istibdat ve ıstırap; (Kabil) gibilerin kıyıcılıklarıyla hâkim olmıya başlamış ve gittikçe inkişaf ederek devam etmiş, fakat onların zararlarını önlemek ve hayra çevirmek için Allah bir de müsbet fitratlı zümre yaratmış ve yaymıştır.

İSTIRABIN SEBEPLERİ

Dünya kuruldu kurulalı cereyan eden keşmekeşler, çekilen ıstıraplar; kötü bir tesadüfün eseri değildi. Haksız işlerin, tahakkümlerin, aksülâmelleridir. Binaenaleyh manasız gibi başlayan ve

bir kör dögüşü gibi cereyan eden harpler, bir kıvılcımdan ateş alır gibi, dünyayı saran yangınlar; sebepsiz, asılsız, hikmetsiz değıldir. Hepsi köklü sebeplere dayanmaktadır.

Haris fitratlılar; şuurlarını kaybedecek derecede meretebe, meretebe, saldırcı ve kıyıcıdır, bunların savlet ve zulümlerine uğrıyanlar da zulmün, gadrin aksülâmelleri ile dolgundur. İşte bu boğuşmalar iki indifain neticesidir.

Fakat, zalim; mazlûmun münebbihidir. Hakikatte her hareketin zuhurunda da, sonunda da bir hikmet vardır. Taaddî, tasallut, iz'aç, tehdit, sakın; âtl insanlar için uyandırıcıdır. Hayatı en basit bir kanaatle ve tam bir gaflet içinde geçirmeğe mütemayıl kütleler için baskınlar; tabiatın uyandırıcı dürtücü, ayaklandırıcı, çalıştırıcı darbesidir.

Kendi haline terkedilen insanlar, ataletten tereddiye düşer, halbuki tabiat ve tekâmül kanunları gerilemeğe değıl, olduğı yerde durmaya bile müsait değıldir.

Dünyanın her tarafında kuvvetlinin hırsını, fenaların fenalığını tahrık eden şey; zayıfların zaafi, iyilerin ihmal ve teseyyübüdür. Halbuki cemiyet bir tek kafiye halinde hayatta yürümeğe ve aynı süratle harekete mecburdur. Geri kalanların üzerine kurtlar, kuşlar üşüşür. Kafileden ayrılmamak, kafiye ayak uydurmak lâzımdır. Gaflete düşüp, bir kenarda uyuyup kalmıya ve gevşeklikle geri kalmıya gelmez, hareketten bıkip çökmiye hiç gelmez. Ya kervancının asası, ya kurdun, kuşun, haraminin pençesi tepeye dikilir. Kervandan ayrılanı kurd kapar, darbı meseli meşhurdur.

Hakikat hükmünü her yerde icra eder. Tabiat tazyikini her vesile ile geriler üzerinde gösterir. Bu fena başlangıç iyi neticeler tevhit eder. Geri milletler kalkınmak için, iptidailikten kurtulmak, medeniyete doğıru ilerlemek için, medenî hayat nimetlerinden istifade için bu neticelerden istifade edebilir.

Nitekim medeniyetlerin bir milletten diğıerine harp vesilesiyle geçtiğı vâkidir.

Geri bir millet, dünya için tam bir fayda temin edemez. Bir kısım insanın geriliği; dünya işbirliğinde aksaklık vücade getirir. Bu keyfiyet dünya hesabına hem bir zaafıtır, hem de ihtiraslara birer hedeftir ve binnetice niza ve nifaklara birer vesiledir. Nitekim milletlerin ileriliği ve geriliğinden doğan müvazenesizlik neticesidir ki, dünyada hak yerine kuvvet kaim olmaktadır. Ve bundan tahakküm imkânları ve ıstıraplar doğmaktadır. İstıraptan ise intibah doğduğu içindir ki, ıstırap, tekâmüle ve terakkiye âmil olmakta, gerileri zorla kalkındırmakta ve ileriye sürmektedir. Zaten medeniyet haklardaki müvazeneden ibarettir. İşte bütün kargaşalıklar, müvazenesizliklerin doğurduğu haksızlıklardan veyahut haksızlıkların doğurduğu müvazenesizliklerden ileri geliyor. Ve kuvvet onun için dünyaya hükmediyor. İnsanlıktaki müsavat prensibinin hedef tuttuğu şey de bu müvazenedir.

Ancak hakkın bir kuvvet haline gelmesi, şuursuz birer kuvvet vücade getiren kütlelerin şuurlanması ile mümkündür. Yani ferdi tekâmüllerle kabildir. Bu ise putperestlik zamanından, mutlakiyet devirlerinden beri gözü kapalı, kulağı tıkalı yaşatılan insanların insanlık haklarını, insanlık mükellefiyetlerini kavramalarıyla mümkündür. Bu da onlara bu imkânı vermekle kabildir. Aksi halde haris bir fert şuursuz bir cemiyetten kuvvet yapar. O kuvveti ya kendi cemiyeti aleyhine tahakkümde, veya dünyaya hâkim olmak hırsıyla emperyalizmde kullanır.

Bu ıstırapların, intibahların doğurduğu ferdi tekâmül neticesi bir gün gelecek, haris; hırsını yaldızlayıp etrafını aldatacak söz bulamayacak, çünkü inanan olmayacak. Bir gün gelecek haris yüzlerden maskeler düşecek, ve bu kötü şeyin gizlenecek tarafları kalmıyacak, bir gün gelecek şahsî ihtiraslar etrafında toplanmak, açık şakavet addolunacak, herkes kötülük ile fazileti, şakavet ile insanlığı ve hak ile bâtili tefrik eder hale gelecek. Çünkü insanlar uyanacak; şuurlanacak, o zaman kimsenin kimseyi iğfal imkânı kalmıyacak. İğfal edebiyatının mahiyetleri bilinmiş olacak. İnsanlara şuur hâkim olacak ve insan; rüşünü o zaman izhar edecek. Ve işte o zaman beşeriyet ıstıraptan kurtulacaktır.

Bugünkü ıstırabın şiddeti, kargaşalığın vüsatı; o devrin yaklaşmasına alâmettir. Kurtuluşun vüsatı, ıstırabın azameti ve umumîliği nisbetindedir. İntibah ve tekâmül bütün dünya için müşterek bir gayedir ki müşterek mesaî için de gaye bu olacaktır ve olacaktır.

İnsan oğullarını ilk günlerinden beri bu dert ve bu ihtiyaç içinde görürüz. Dünyayı kurulduğu gündenberi, insanların aileden cemiyete doğru teşkilâtlandığı her devrede, her safhada, halkı; şahsî saltanatlar kurmaya çalışanların işfalleri yüzünden mustarip ve hakikatlerden bilgisiz buluruz. Amme hukukunu kendi şahsına hasreden, amme kuvvetini kendi hesabına ele alan ve bunları amme menfaati hilâfına kullanan sultaların keyfî idarelerinde felâketlerin nasıl devam ettiğini ve insanların nasıl heder edildiğini görürüz.

Halk hâkimiyeti yerine fert veya zümre hâkimiyeti halka hâkim olunca, halk; bütün hukukiyle ortadan kalkmış ve onun yerine bir ferdin şahsiyeti kaim olmuş ve her varlık onun olmuştur. Halbuki bu hak; ancak Allahındır. Allahtan başkasının böyle bir hareketi insanlığa hakarettir. İnsanlık için zildir. Fakat insanların insanlığı nasıl kabarcak, nasıl şahlanacak? Elbette böyle haksızlıkların aksülâmelleriyle, böyle en tabîî haklara tecavüz, en tabîî hislere tazyik icra edilmekle!

İşte insanların: insanlıklarını göstermek, cevherlerini inkişaf ettirmek, kendilerini haksızlıklara karşı koyabilecek hale getirmek için tazyiklere maruz ve aksülâmellere mecbur kalmaları lâzımdı.

Hava boş bulduğu yere dolar, su aşağı bulduğu yere akar.

Nitekim Hıristiyanlık; hayattaki ıstırabı; tekâmülün zararlı bir icabı ve tabîî vasıtası addeder. Zira o devrin dine ve hürriyete karşı gösterdiği muhalefet ve tazyikin icabı olarak yapılacak iş; ikiden biriydi. Ya Sezar'ların keyfine tâbi olarak dinden, imandan, insanlıktan el çekmek, bir şahsın malı olup kalmak, veyahut her mahrumiyete, her muhalefete mukavemetle sabretmekti. İstırap çekip insanlığı müdafaa ve Allaha olan bağlılığı muhafazaydı. Yani hilkatteki ilâhî murada, ve Allahın insandan istediklerine sadakat göstermekti. Beşerî seviye yükselinceye kadar sabırla çalış-

mak ve insanlıkta dayanmaktı. Ve insanlığın mânevi sermayesini inkişaf ettirerek ve onu kuvvetlendirerek, dünyanın kurtuluşunu hazırlamak ve kurtarıcı insan yetiştirmektı.

İşte hikmet ve tabiat kanunlarına göre insanların böyle bir sabır ve mukavemet devresi geçirmesi ve binaenaleyh ıstırap çekmesi mukadderdi. İstırapla akıllar başa gelecek, intibahlar ortaya çıkacaktı.

İnsan; çektiği acıların sebeplerini düşünecekti. Kurtuluş çaresini de bu vesile ile arayacaktı. Ve bu sırada kendine düşen vazifeyi, insanlık vazifelerini de bulmuş olacaktı. İnsan kendini bulduktan sonra, kurtuluş yolunu da bulacaktı. İş artık o doğru, sağlam yola girip kalkınmağa, kurtulmağa kalacaktı.

İşte İslâmlık devri de dünyaya bu yola giriş devrini açtı. Ve ondan sonra Asyada, Afrikada, Avrupada hak ve hürriyet mücadelesi başladı ve insanlar, insanlık haklarını gâsıpların elinden kurtarmak için yer yer mücadeleye devam etti ve hâlâ da ediyor.

İkinci dünya harbi bunun en geniş ölçüdeki tezahürlerinden biridir. Ve hak yerini, her yerde, küçük büyük her millette yerini bulup dünya sükûn ve huzura kavuşuncaya kadar bugünkü umumî ıstırap kimbilir daha ne kadar devam edecektir?

«CEMİYETTE İSTIRAP DEVRELERİ» «PUTPERESTLİK DEVRİ»

Bu devreleri başlıca ikiye, dinden evvel ve dinden sonraya ayırmak münasip olur.

İlk devrede ıstırabı istibdat vücade getirdi. İstibdadı da kuvvet ve kuvvetin pervasız inkişafı meydana getirdi. Hiç kimseden korkmayacak kadar kendini kuvvetli gören ve pervasız hareket eden adamın istibdadına Allahtan başka kim mani olabilirdi. Pervasızı Allahtan başka kim korkutabilirdi. İlk devrede ise Allah mefhumu, Allah dini ortaya hâkim değildi. Herkes, kendi nefsinden başlıya-

rak evsafı işine gelen mâbude veyahut işine göre vasıflandırdığı bir puta tapıyordu. Binaenaleyh pervasızların istibdatı alabildiğine yürüyordu.

İmdi, tâ ilkinden ıstırap; istibdat ile başladı. İstibdat; haksızlık, zulüm, tahakküm, insafsızlıkla devam etti. Kuvvet; pervasız hâkimiyet tesis etti, başta reisler, krallar olmak üzere derece derece kendi adamları veya istibdat ortakları kâbus gibi halkı bastırdı. Her kuvvetli kabiliyeti kadar tahakküm etti. Haksızlık etti. Her zayıf; daha zorlusuna biat arzetti. Bütün halk ise şursuz bir âciz kütle halinde boyun büktü.

Dünya vurgun, yağma yeri oldu. Baştakiler ganimeti, halk ıstırapı bölüştü. İnsan kütleleri müstebitlerin eli altında boğaz tokluğuna çalıştılar. Harblerde kırıldılar.

Baştakilerin muharriki; hırsı, hedefi, şahsî saltanat idi. Bu yüzden cereyan eden istibdat; cemiyette yukardan aşağıya inen bir nizam halinde kökleşti. Ve bu; bir hak mahiyetini alarak, mukaddes halk hukuku hep hiçe sayıldı. Ve bu âdet öyle bir temellendi ki dinlerin zuhurundan sonra da kendinde mukavemet edecek habis bir kuvvet buldu.

İmdi putperestlik devrinde içtimaî nizam için esas; mütehakimin şahsî menfaatiydi. Onu mesul edecek bir kanun, ve ferdin insanlık haklarını tayin edecek sabit, mukaddes bir ölçü yoktu. Halk; herhangi bir reisin, kralın velâyet ve vesayeti ve onun keyfî tahakkümü altında yaşayan iradesiz, ihtiyarsız bir sürüydü.

Halk neden bu kadar zavallıydı, çünkü onda fikir hayatı yoktu. Fikirde bina kuracak temel, bilgi yoktu. Gördüğü muameleye karşı içlenecek yürek, aksülâmel yapacak vicdan dahi henüz taazuv etmiş değildi. Her şey iptidaî ve teşekkül halindeydi. İstırap duyar, sebebini bilmezdi. Müstebidin sadmelerine uğradıkça, annesinden dayak yediği halde yine gözyaşlarıyla annesine sokulan, iltica eden âciz çocuk gibi müstebide sokulurdu. Dilsiz, ve mesnetsizdi. Müstebidin her hitabını cana minnet bilirdi. En büyük saadet; gününü tok ve iskencesiz geçirmektir.

Bu devrede, kanun; kuvvetlinin sözü, nizam; onun işine gelen şeydi. Gaye; hükümdarın şahsına bilâkaydüşart itaat ve onu mukaddes bilmektir. Irz, namus, hukuku tasarrufiye gibi şeyler için hükümdarlara karşı bir mani yoktu. Her şey hükümdarıydı. Fert, cemiyet ve bunların herşeyi ile beraber toprak hükümdarın mülküydü. Hükümdar ise insanlığın fevkinde yer almış bulunur, gayri mesuldü. Velinimet oydu. Ferdin sây'i, sây'inin semeresi hükümdarın idi. Eline geçen bir lokma ekmek onun sadakası, atiyesiydi. Yegâne şan ve şeref, ve en mukaddes iş, hükümdarın işinde bulunmak ve onun şan ve saltanatı uğrunda ölmektir. Halkın millî, içtimaî bir bünyesi, bir varlığı, bir hüviyeti yoktu. Millet; hükümdara kulluk arzemiş ve fertleri, kapu kulu olarak birleşmiş, teşekkül etmiş bir sürüydü. Bir insan bu kadar imtiyazları elde eder ve insanları bu imtiyazlara bu derece alıştırmış, halkı bu kadar kahr altında ve her türlü insanlık haklarından mahrum olarak kullanır, esir köle gibi yaşamağa alıştırmış da sonra ondan nasıl vazgeçerdi.

Halk; müstebitlerin keyfine göre her zaman değişen ve dehşet kesbeden hükümler ve emirler altında daimî bir itaat, daimî bir endişe, ve korku içinde yaşardı. Dayanacağı bir hak, teselli bulacağı bir ölçü, ümit bağlayacağı bir kapı yoktu. O başındaki adamın malı gibiydi. Ona istediği gibi tasarruf eder, istediği gibi muamele edebilirdi. Halkın tek vazifesi; itaat, şuursuz, hissiz bir itaat ve bir el, ayak gibi çalışmak, feda olurcasına ona vakfolmaktır.

İşte din devri; mustarip beşerin kendini ezen bu müstebitlerden kurtaracak ve onu her kuvvete karşı koruyacak en üstün bir kuvvet, Allah mefhumunda bir kurtarıcı varlık aradıkları zamana tesadüf etti.

Bu zamana işaret buyuran Kur'anı Kerimden şu âyeti kerimeyi gözden geçirelim:

(2 — Bakara — 49): «Ey Beni İsrail, sizi Âli Firavundan kurtardığımı da hatırlayın, onlar size, en fena ve şiddetli azabı çektiriyorlardı. Erkek çocuklarınızı kesip kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı ve bundan sizin için Rabbiniz tarafından büyük bir iptilâ ve imtihan vardı (yani olgunlaştırıcı bir çile vardı).»

Diğeri:

(28 — Kasas — 5 ve 6) «Mısır diyarında hakır ve zayıf olanlara lûtuf ve inayet etmek ve onları metbu ve imamlar kılıp Firavunun ve kavminin emval ve emlâkine varis eylemek murad ettik. Onlara arzda kuvvet ve temkin veririz.»

İşte ıstıraplarla hem olgunlaştıktan, hem de kendilerine acımayan ve yalnız zulmeden, ezen hissiz bir cemiyet ve muhite mukabil kendilerine acıyacak, kendilerini koruyacak, bakıp gözecek yüksek bir varlığın ihtiyacını duyduktan sonra da Allah kurtarıcı elini böylece uzattı. Onları hem kurtardı, hem de emin, âdil bir nizamı, din nizamına koydu. Bu nizam hak ve halk hâkimiyetine müstenit cumhurî bir nizamdı ki pervasız çobanların elinden insanları kurtaracak, cemiyeti sürü hayatından şirket hayatına geçirecek yegâne vasıtaydı.

«RÜŞDSİZ DEVRE»

«SÜRÜ HAYATI»

İçtimaî hayatın iptidaîlikte aldığı mahiyeti bir misâl ile temsil edelim:

Dünyada en rahat fakat en bedbaht bir netice ile yaşayanların bir nevi de koyun sürüleridir.

Bunlar bir bakıma rahattırlar, çünkü; kendilerine karşı iştiha ile gıcırdayan kurt dişlerinin ve kendileri için bilenen kasap bıçaklarının hazırlıklarından habersizdirler. Çobana da hüsnü zan beslerler zira onun ne olduğunu bilmezler. Derli toplu yaşamalarını nizam zannederler. Esaretin veya hürriyetin ne olduğunu da bilmezler. Doğma büyüme ihtiyarları elinde değildir. Çobanın irâdesile hareket ederler. Hayatı, yalnız yemek içmek uyumak addederler. İstırapları yok değildir. Fakat tatlıdır. Yavru doğururlar. Sevinirler fakat günün büyük bir kısmını onu emzirmeden onu görmeden geçirirler ve yalnız bu ıstırapı duyarlar. Hakikatte kendileri de yavru-

ları da çoban için yaşarlar. Patron için ölürler. Her adımda çobanın sopasından istikamet alırlar, Nihayet çoban ardında, bıçak altında can verirler. Bir kese için nakde tahavvül ederler.

Uzakta bir sürü görürsünüz, ki bunun bir çobanı ve bir kaç köpeği vardır. Çoban âsasına dayanmış, yüksek bir yerden sürüye nezaret eder, bir malın sahibi gibi hareket eder. Sürünün iç işlerini sopa tanzim eder. Sürü bütün mukadderatını bir tek çobanın zekâsına, dirayetine, insafına bırakmış yalnız itaat eder. Yarın başına gelecek olan şeylerden haberi yoktur. Yalnız gününü tabî şartlar içinde geçirmekle kendisini bahtiyar addeder.

Günü gelince kösemem önde, köpekler yanda, çoban başta bir mezbahaya dökülürler. Nakde tahavvül ederler. Onlar orada can veririrken çoban ve köpekleri ile kösemem yine bir sürü getirmeğe dönerler.

Kur'an'ı Kerim'den şu âyet-i kerime insanların en iptidai rüşdsiz, şuursuz devrini ne güzel tarif eder: (76 — İnsan — 1): "İnsan üzerine dehrden bir zaman geldi geçti ki onda zikre değer bir şey değildi."

İnsan iptidailiğine ve fitratına gelince:

Surette insan görünen mahlûklar da sirette hayvan doğar, hepsi aynı cinsten de zuhur etmezler, muhtelif hayvan tabiatları izhar ederler. Yalnız ayrılmadıkları bir müşterek his vardır. Hodendistlik, Egoizm! Bir kısım hayvan terbiye kabul ettiği gibi insan da kısmen terbiye kabul eder. Ve ilâhî tekâmül kanunları tesiri altında hayvanî sıfatlar insanda kötüden iyiye doğru [Bazı ıstıfa vesileleriyle] tahavvül yapar. Bunların bir kısmı sirette insan olur. Diğer bir kısmı ise zararsız veya faydalı hayvan sıfatlarına gelir kalır. Onlar dahi derece derece cemiyetin işine yarar, bir kısmı ise ancak kendi muzır sıfatlarında, canavarlıklarında tekâmül ederek müthiş bir şeyler olur.

İNSANLIK :

Halbuki insanlık en mükemmel şartlara tâbi bir mefhum, en yüksek sıfatlara müstahak bir asıdır.

İnsanlık (fazilet) demektir. Ve insan fazilete olan kabiliyeti itibarile Allah tarafından medhedilmiş ve mahlûkatın en şerefli vasfile mümtaz kılınmıştır, çünkü hilkatte esas insandır, insandan murad kemâldir. Çünkü bu kemâl Allahın kemâli olup en mükemmel derecede insanda zahir olacaktır. Allahın insandan emeli, matlubu budur.

Din, insanı ferdin kemâllendirecek ve güzel bir cemiyet halinde yaşatacak evamir ve tealimi ihtiva eden nizamdır. Din, fazilet demektir. Emirleri fazileti talepten ibarettir. İbadeti insandaki cevherin inkişafını, nefsin ıstıfasını, ruhun kemâlini temin eden usullerdir. Binaenaleyh heyeti umumiyesi insanı dünyada kemâle erdiren ve kemâl devrini ihzara sevkeden esaslardır.

İşte içinden Peygamberler çıkan, velîler, azizler, hayırlı unsurlar yetişen insanlık; bu kıymette bu ehemmiyette bir mefhumdur.

Başkasını kendisine tercih edecek, bütün hayatını, maddî manevî varlığını başkalarına vakfettirecek, fikrini, emelini, gayretini başkalarının kurtulmasına yaşamasına, yükselmesine hasrettirecek derecede mükemmel bir digergâm ruh ancak insanda vardır. Tarihlerde şeref âbidesi olarak yükselen insanlık kahramanlarını yaşıtan, yükselten ruh bu ruhtur. Kalblerimizde alâka ile yaşayan onların aziz hatıraları, mubarek emekleri, minnet yaşatan hizmetleridir. Faziletteki kahramanlıkları, fazilete olan muhabbetleridir. Onları seviyoruz, benimsiyoruz, onlarla iftihar ediyoruz. Çünkü onlar insanlığı sevmişler, gelecek nesilleri sevmişler, onlar bizi düşünmüşler, onlar bizim için çalışmışlar, bütün hayatlarını insanlara ve insanlığa vakfetmişler hilkatin sebebi muhabbettir. Allahın insana muhabbeti! Bu muhabbet, her nesilde insanların liyakati derecesinde insanlara teveccüh ediyor, liyakatimiz derecesinde seviyoruz ve seviyoruz Allahı da insanı da böyle. Vazifemiz, bu liyakatimizi arttırmaktır. Hilkatimizin sebebine lâıyk olmaktır.

«ÇOBANLAR»

Çobanlara ait mukaddes kitabın bazı âyetlerini bu münasebetle şurada gözden geçirelim: [4]

İşte bir çobanın malı gibi tasarrufu ve şahsî sevk ve idaresi altında yaşayan beşeriyet; kendi varlığından ve bu varlığın hak-

---

[4] *üncü Haşiye:*

(Hazekıyal — 34 — 8):

«Çobanlar ancak kendilerini güdüpte koyunlarını gütmediklerinden (10) işte ben çobanlara karşıyım ve koyunlarımı onların ellerinden talep edeceğim ve onları koyun gütmekten ferağat ettireceğim ve çobanlar artık kendilerini gütmeyecekler ve koyunlarımı onların ağzından kurtaracağım. Şöyle ki bir daha onlara yiyecek olmayalar.» (15): «Koyunlarımı kendim güdeceğim ve onları kendim yatıracağım diye Rab Yehova buyurur.»

(16): «Kaybolanı arıyacağım, ve yolunu şaşıranı geri getireceğim ve kırığı saracağım ve hastayı kuvvetlendireceğim.»

(17): «Ey koyunlarım siz dinleyiniz Rab Yehova böyle buyurur: İşte ben koyun ile koyun arasında ve koçlar ile ergeçler arasında hükmedeceğim.»

(Hazekıyal 34 — 18): «Ey mer'alarda otlanmanız size [hükümdarlara] azımdır ki mer'alarınızın bakiyesini ayaklarınızla çiğnersiniz ve duru suları içmeniz azımdır ki kalanı ayaklarınızla bulandırırınız.»

(19): «Ve koyunlarım ayaklarınızın çiğnediğini yerler, ve ayaklarınızın bulandırdığını içerler.»

(20): «İşte semiz koyunla zebun koyun arasında ben kendim hükmedeceğim.»

(25): «Ve onlarla selâmet ahdi aktedeceğim.»

(27): «Ve boyunduruklarının bağlarını kırıp onları kulluk ettirenlerin elinden kurtardığımda Rab ben olduğumu bilecekler.»

(31): «Ve siz ey benim koyunlarım, ey mer'amın koyunları insansınız ve ben shin Allahınızım diye Rab Yehova buyurur.»

larından ve bu hakların mahiyetinden ve kıymetinden tamamen habersizdi.

Din geldikten sonra cemiyet iki hissî duruma ayrıldı, ekseriyet adalet ve emniyete kavuşmakla rahatladı bir ekalliyet de hak müsavatını, birliği beraberliği putperestlikte alışıkları saltanat, tefevvuk, tahakküm hırslarına uygun bulmadığından rahatsız oldu bu menfî ruhlular din nizamını bozmak ve yine ihtiras sahalarını ferdlere açmak için her desiseye başvurdular.

Hakdan görünerek ne bahaneler düzdüler, bunun da ilk mahiyetini ve hükümdar talebi ile harekete geçen ilk zümresini, Musevilerde göreceğiz. Ve yalnız Musevilerin değil dört bin senedir din devrinde de insanların başına türlü istibdat ve tahakküm vesilesi olan bu hükümdarlığın hakikî ve tarihî çehresini Musevi mukaddes kitaplarında okuyacağız. İşte hükümdarlığın mahiyetile bunu ilk talep edenlerin teşebbüs tarzlarını mukaddes kitaptan tetkik etmek üzere evvelâ bu keyfiyete dair Kur'an'ı Kerim'de şu müeyyideyi görelim:

(2 — Bakara — 246): «Benî İsrailden bir kavmi görmedin mi ki, Musa'dan sonra kendi Peygamberlerine: Bize bir padişah yap ki onun kumandasında fisebilullah (Allah yolunda) cihad edelim dediler.»

Kur'an'ı Kerim'de padişahlığın mahiyetini gösteren bir de şu âyeti kerime vardır:

(27 — Nemil — 33(34)): «Padişahlar bir memlekete girince o şehri ifsad ederler. Azizlerini zelil ederler. Onların işleri böyledir.»

«DİN DEVRİ» «BU DEVİRDE HÜKÜMDARLIK TALEBİ»

Kur'an'ı Kerim'in son sûrei şerifesi olan (Nâs) sûresinin ilk âyeti kerimesinde vasıflandırıldığı üzere [İnsanların; Rabbi insanların, hükümdarı, insanların; Allahı;] Allah olduğu halde, Allahı inkâr edecek kadar şedid bir hırsla o hükümdarlık mevkiine geç-

mek, insanlara cismanî, ruhanî bir merci olmak ve bu suretle bütün mukaddes Allah haklarını şahıslarına hasretmek hırsını göstermiş ve türlü iğfal ve hilelerle bu ilâhî makamı işgal etmiş olan putperestlik devri hükümdarlarının bu haksızlıklarına Allah dini son vermiş ve Allah; ilk mümin kavmi, [Musevileri] kendi hükümrânlığı altında tam bir adalet ve emniyet içinde yaşatmağa başlamışken Museviler içinde de baş gösteren politikacıların bu ihtiraslarını nasıl göstermeğe başladıklarını şu mukaddes vesikalarda görelim:

Bu ihtiras tezahürleri evvelâ Hazreti Musa zamanında Hazreti Musayı çekememek ve onu bertaraf etmek gayretile başlar ve Allahı çekememekle nihayete erer.

İLK TEZAHÜRAT HAZRETİ MUSA'YI İSTIRKAB

Tevrat şeriften:

(Sayılar — 16 — 1): «Ve Levi oğlu, Kohat oğlu, Yıtskar oğlu Korah, Ruben oğullarından Eliab oğulları Datan ve Abriam ve Pelet oğlu On ile beraber adamlar aldı. (2) Beni İsrailde cemaat reisleri ve cemaat arasında namlı ve şöretli olan iki yüz elli kimse ile Musa'nın huzurunda ayakarıp (3) Musa ve Harun aleyhine toplandılar. Ve onlara hitaben: Size yeter, zira bütün cemaat kâffesi mukaddestir. Ve Rab onların arasındadır. İmdi Rabbin cemaati üzerine niçin kendinizi yükseltiyorsunuz, dediler. (4) Ve Musa bunu işittikte yüzü üzerine düştü.»

(8) Ve Musa (Korah) a dedi ki: Ey Levi oğulları dinleyiniz.»

(11) Bu yüzden sen ve cümle arkadaşların Rabbin aleyhine toplandıız. Harun ise kimdir ki onun aleyhine söyleniyorsunuz.»

(12) Ve Musa'ya Eliab oğulları Datanı ve Abriami çağırarak için adam gönderdiğimde onlar; gelmeyiz. (13) Bizi çöilde öldürtmek için bizi süt ve bal akan diyardan [Mısırdan] çıkardığın azımdır ki daha üzerimize hükümdar olup hükümet etmek istersin.»

(15) Ve Musa çok öfkelenip Rabbe dedi: Onların takdimelerine dönüp bakma. Onlardan merkep bile almadım. Ve onların hiç birine kötülük etmedim.»

(20) Ve Rab; Musa ile Harana hitaben: (21) Bu cemaatin arasından ayrılıңыз ki onları bir anda helak edeyim, dedi. (22) Lâkin onlar yüzüstü [Secdeye] kapanıp ya Allah; cümle beşerin ruhlarının Allahı; bir adam günah etti diye bütün cemaate mi gazap ediyorsun. Dediler.»

(30) [Musa dedi:] Lâkin eğer Rab; harikulâde birşey yaparak ve zemin ağzını açar [yani yer yarılr] onları [âsileri] ve onlara ait olan herşeyi yutarsa ve ölümler diyarına diri diri inerlerse o zaman bu adamlara Rabbi tahkir ettiklerini anlıyacaksınız.»

(31) Ve [öyle] vaki oldu ki [Musa] bütün bu şeyleri bitirince, onların [asilerin] altındaki yer yarıldı. (32) ve yer ağzını açtı. Ve onları ve evlerinin halkını ve (Korah) in bütün adamlarını ve bütün mallarını yuttu.»

Hazreti Musaya hükümdarlık isnat ederek müsavat dâvası ile çekemeyip isyan eden Benî İsrail harislerinin şimdi de kendilerine nasıl hükümdarlık istediklerini yani tenkit ettikleri tahammülsüzlük gösterdikleri bir mevki Allah hukukuna rağmen kendilerine nasıl talip olduklarını ve bunun için nasıl politika yaptıklarını mukaddes vesikalar üzerinde takip edelim:

Musevi mukaddes kitaplarından:

(1 — Samuel — 8 — 4): «Ve İsrailin bütün ihiyarları toplanıp Rama'ya (Samuel) in [Peygamberin] yanına geldiler. (5) ve ona dediler. İşte sen yaşlandın ve oğulların; senin yolunda yürümüyorlar. Şimdi, bütün milletler gibi bize hükmetmek için başımıza bir kral koy. (6) Fakat bize hükmetmek için bize bir kral ver demeleri; Samuel'in gözünde fena görünmekle Samuel Rabba dua [şikâyet] eyledi. (7) ve Rab Samuel'e dedi ki kavmin sözlerini ve sana söylediklerinin kâffesini dinle. Zira seni reddetmediler ancak üzerlerine hükümet etmekten beni reddettiler. (8)

Onları Mısırdan çıkardığım günden tâ bugüne değin beni bırakıp başka Allahlara kulluk ederek yaptıkları bütün işlere göre sana da böyle yapıyorlar. (9) Ve şimdi onların sözünü dinle, ancak onlara açıkça şahadet edeceksin, ve onlar üzerine krallık edecek olan kralın hükmü ne olacağını onlara bildireceksin.»

HÜKÜMDARLIK USULÜNÜN FENA NETİCELERİ HAKKINDA CENABI HAK'KIN MUSEVİLERİ İKÂZİ :

(10) Ve Samuel [Peygamber] kendisinden kral isteyen kavme Rab'bin bütün sözlerini söyledi. (11) ve dedi: Üzerinize krallık edecek olan kralın hükmü [âkıbet] şu olacak: Oğullarınızı kendisine alıp cenk arabaları üzerine ve atlıları arasına koyacak. Ve arabaları önünde [vardacı olarak] koşacaklar. (12) Ve onları kendisine binbaşılar, ve elli başılar kılacak. Ve bazılarını toprağını sürmek için ve ekinini biçmek için ve harp âletleriyle arabalarının âletlerini yapmak için koyacak (13) ve ıtırıcı, aşçı ve ekmekçi olmak üzere kızlarınızı alacak. (14) ve tarlalarınızı ve bağlarınızı ve zeytinliklerinizi, onların en iyisini zaptederek kullarına [bendelerine] verecek. (15) Ve tohumunuzun ve bağlarınızın ondalığını [Öşrünü] kendi hademesi ile kullarına verecektir. (16) Ve köleler ile cariyelerinizi ve en âlâ yiğitlerinizi ve merkeplerinizi alıp kendi işinde kullanacaktır. (17) Sürülerinizin ondalığını [öşrünü] alacak. Siz dahi köleleri olacaksınız. (18) Ve kendinize seçmiş olduğunuz kralınız yüzünden o gün feryat edeceksiniz, ve Rab; o gün size cevap vermeyecek.

Netice :

(19) Fakat kavm; Samuelin sözünü dinlemek istemiyerek dediler: Hayır, mutlaka üzerimize bir kral olmalı, (20) bize dahi cümle tayfalar gibi kralımız hükmetmeli, ve önümüzce çıkıp muharebelerimizi etmeli. (21) ve Samuel kavmin bütün sözlerini dinledi. Ve onları Rabbe söyledi. (22) Ve Rab, Samuele dedi: Onların sözünü dinle ve onlara bir kral yap.»

HÜKÜMDARLIK TALEBİNİN GAYRI MEŞRUTİYETİ HAKKINDA DİĞER MİSALLER :

(1 — Samuel — 10 — 18): «Ve [Samuel Peygamber] İsrâîl oğullarına dedi ki: İsrâîlin Allahı Rab böyle buyurur: Ben İsrâîli Mısırdan çıkardım. Sizi Mısırlıların elinden ve size zulüm eden cümle hükümdarların elinden kurtardım (19) siz ise sizi cümle belâ ve müzayakalarınızdan kurtaran Allahınızı bugün reddedip ona, mutlaka üzerimize hükümdar nasp eyle dediniz.»

Diğeri :

(Hâkimler — 8 — 22): «Ve İsrâîl adamları [peygambere] (Gideon) a dediler: Sen, oğlun ve oğlunun oğlu bize hükümdarlık edin [saltanat kurun], çünkü bizi (Mıdyan) ın elinden kurtardın. (23) Ve Gideon onlara dedi; ben size saltanat etmem. Oğlum da size saltanat etmeyecek. Rab size saltanat edecektir.»

Diğeri :

(1 — Samuel — 12 — 17): «[Samuel peygamber İsrâîl adamlarına dedi] gök gürlemeleri ve yağmur göndersin diye Rabbe nida edeceğim ve kendinize kral istemekle yaptığınız kötülüğün Rabbin nazarında büyük olduğunu bilecek ve göreceksiniz. (18) Ve Samuel Rabbe nida etti. Ve Rab; o gün gök gürlemeleri ve yağmur gönderdi. Ve bütün kavm; Rabden ve Samuelden çok korktular. (19) Ve bütün kavm Samuele dediler: Kulların için senin Allahın Rabbe yalvar da ölmeyelim, çünkü bütün suçlarımızın üzerine kendimize kral istemek kötülüğünü de kattık.»

«HAK HÜKÜMDAR»

Musevi mukaddes kitaplarından :

(Eş'ya — 33 — 22): «Zira bizim hâkimimiz Rabdir. Vazı şeriatimiz Rabdir. Kralımız Rabdir. Bizi kurtaracak O'dur.»
Kur'an'ı Kerimdeki nazırı:

((114) — Nâs — 1(1 ÷ 3): «Sığındım de İnsanların Rabbine, insanların padişahına, insanların ilâhına.»

Cenabı Hakkın cari hükümranlığına rağmen ve onun rızası hilâfına kral saltanatı talep ve bunda ısrar eden İsrâil oğullarına bu müsaadeyi Cenabı Hak şu şartlarla vermiştir:

HÜKÜMDARLIK ŞARTLARI

(Tesniye — 17 — 14): «Allahın Rabbin sana vermekte olduğu diyara [Kenan iline] geldiğin ve onu mülk edindiğin ve orada oturduğun ve: Etrafımda olan bütün [putperest] milletler gibi üzerime kral koyacağım, dediğin zaman (15) mutlaka Allahın Rabbin seçeceği adamı üzerine kral koymalısın. Kardeşlerin arasından birini üzerine kral koymalısın. [Mü'min] kardeşlerinden olmıyan yabancı bir adamı kendi üzerine koyamazsın. (16) Ancak [Kral] kendisi için atlar çoğaltmasın. Ve at çoğaltmak için kavmi Mısıra geri göndermesin.»

(17) Çok karı almasın. Ve kendisi için gümüş ve altını çoğaltmasın.

(18) «Tevrattın bir nüshasını kendisine yazsın.»

(19) «Ve yanında bulundursun. Ve hayatının bütün günlerinde ondan [Tevrattan] okusun. Tâ ki Allahı Rabden korkmağı, bu şeriatın bütün emirlerini ve bu kanunları icra için onları tutmağı öğrensın.

(20) [Mü'min] kardeşleri üzerine kibirlenmesin. Ve bu emirlerden sağa sola sapmasın. Tâ ki kendisi ve oğulları, İsrâilin ortasında ülkesinde çok yaşiyabilsinler.»

Hükümdarlık devri :

Mukaddes kitapların müttehiden bildirdiğine göre insan: (Mahlûkatın en şerefli)dir. Allah; (İnsanı mükerrem) kılmıştır. O halde şerefli insan; bu şerefi duyduğu halde nasıl kendi şerefini, varlığını unuttur da kendi gibi bir adama belki de kendinden cevhersiz bir adama karşı ihtiyarile, kulluk, esaret arzeder. Ve bütün insanlık haklarından kral lehine vazgeçer, bu zilleti bu şerefsizliği, nasıl ve neden yapar. Netice itibarile bir başkasının fev-

kalâde varlıkları için kendi tabîî varlıklarından nasıl el çeker ve gerek kendinin ve gerek evlât ve âyalinin mukadderatını bir şahsın eline nasıl terkeder?

Bunun izahı şöyledir:

Bir insan; bu yaptığı işin evvelâ fenalıklarını bilir halde olmalı. Bunu idrâk edecek halde değilse, kendi bu şartlar içinde dünyaya gelmiş ve bütün bir muhiti gözü kapalı bu hayata uymuş bulmuşsa ilk duyduğu şey; içinde bulunduğu cereyana kapılmak sevki tabîîsidir. O bunun yanlış olduğunu hadiselerin tevliid ettiği ıstıraplarla ve ıstırapların mecbur ettiği düşüncelerle ıstırapların sebeplerini ve kurtuluş çarelerini araştırmağa mecburiyetle anlıyabilir. Kendini esir doğmuş bulan insanın efendiliğini hissetmesi için buna sebep ve ihtiyaç ister, bunun için de o ihtiyacı duyurtacak ve kurtuluş çaresini aratacak münebbihler ister, yoksa kendi efendiliğinden başka bir efendilik, ve Allahın hâkimiyetinden gayri bir hâkimiyete kayıtsız ve şartsız teslim olmayacak bir cevherle yaratılmış olan insan; bu cevher kendince mahsusken nasd kendini de cevherini de inkâr eder. Hissen, aklen, mantıkan buna imkân yoktur. İnsanım diyenin evvelâ (hür)üm demesi lâzımdır.

Fakat bu mesele evvelâ bir tekâmül meselesidir ve tekâmül kanunlarının seyri tedricidir: İnsan evvelâ çocuktur. Sonra tedricen büyür. Öyle ki: Cismanî bünyesi ile beraber batinî hayatı, iç insanlık duyguları da tedricen inkişaf ve tekemmül eder. Ferd için bu böyle olduğu gibi nesiller için de bu aynıdır.

Tekâmül etmemiş nesiller çocuk gibidirler. Yalnız madde ile avunurlar, ve iftihar duydukları zaman kendi varlıklarile değil analarının, babalarının varlıklarile övünürler. Uşak kimseler, efendilerinin şöretile övündükleri gibi benliksiz hüviyetsiz tebaalar da hükümdarlarının haşmet ve azameti, debdebe ve saltanatı kuvvet ve şiddetile övünürler. Bu tarz; insanların putperestlik devrinde hükümdarlara gösterdikleri ubudiyet ve teslimiyetin mahiyetidir.

Kemâlin icabı reşid olmaktır. Manevî rüşde sahip olmaktır.

Zilletle, şerefi fark ve temyiz eder, şerefi hiç bir şeye değişmez olmaktadır. İnsanlığın mükerrem hislerini hiç bir pula satmamak hiç bir şeye değişmemektir.

Bunun için de şerefe muhalif hiç bir şeye karşı zaaf ve inhi-lâl göstermemektir. Bu mevzuda Hazreti Ömer ne güzel tarifte bulunmuş: (Hür yaşamak istiyorsan dünyaya meyletme!) Buyurmuştur. Evet insanlar; tamah ve korku hissile, ıtma' ve tehdit karşısında çabuk yıkılırlar, bilhassa kendini koruyacak, muhake-me kudreti ve yüreğinde mânevî kuvvet ve fikrinde yetecek kadar aydınlık ve ahlâk salâbeti, seciye olmazsa.

İşte iptidaî insanlar gayrimesul çobanlara bilâ kaydüşart böy-le teslim olarak sürü hayatına düşmüşler, köle ruhunu köle hayatını benimsemişlerdir. Allahu tanımamışlar ki ona güvenip dayansınlar, insan hakkı nedir bilmemişler ki onu sevip sarılsınlar.

İmdi insanlar; iptidailikte, bu esaret hayatına alışa alışa, onunla ünsiyet ede ede, tamamile kendi benliklerinden tecerrüt etmişler, efendilerinin köleliğinde fani olmuşlar. Ve kölelik sıfatile olsun bir kuvvete bir kudret sahibine yaklaşmağa mecburiyeti tabiî addetmişler. Efendilerinin haşmetile hükümdarlarının saltanatı ile iftihar ederek yokluklarını, çıplaklıklarını örtmeğe bakmışlardır.

Putperestliğin en iptidaî bir sistemi olan ferdî saltanatın, hükümdarlık rejiminin din devresine de nasıl intikal ve siravet ettiğini biraz yukarıda görmüş bulunuyoruz. Hükümdar olmak veya hükümdar bendesi olmak hırsı ile hareket edeni o politikacıların o günkü insanları nasıl kandırdıklarını, iğfal ettiklerini ve bu teşebbüsleri neticesi hükümdarlık sisteminin Musevi kavmini ne gibi zaafılara, felâketlere düşürdüğünü, birliklerini nasıl parçaladığını, kuvvetlerini nasıl heder ettiğini ve binnetice onları nasıl dağıtarak siyasi varlıklarını nasıl mahvettiğini su hülâsada göreceğiz:

**MUSEVİLERİN HÜKÜMDARLIK SİSTEMİNİ KABULDEN
SONRA BAŞLARINA GELEN
FELÂKETLERİN HULÂSASI :**

Mukaddes kitaba göre :

1 — Allahın hükümrânlığı altında, sınıfsız bir cemiyet kurmuş, hak ve adalet üzere tam bir emniyet içinde tam bir insicam ve intizam içinde birlik vücude getirmiş olan Musevi cemiyeti; bir kral hükümrânlığına geçer geçmez, bir takım politikacıların başa geçmek ihtiraslarının, ateşlenmesine cemaatte politika zümreleri teşekülüne, rakip ve muhalif partiler vücud bulmasına ve birliğin bünyesinde ilk sarsıntıların vukuuna sebep olmuştur. Kral; birliğin kuvvetini muhaliflere karşı kullanmağa, birlik anâsırının aralarında kan dökülmesine sebep olmuştur.

2 — Krallar; şahsî endişelerle adaletsizliklere, partizanlığa ve istibdada sapmıştır.

3 — (Yerubaam) isminde bir politikacı vaktin kralı tarafından takibe uğrarak Mısıra kaçmış ve sonra o kralın vefatı ile memlekette dönerek meşru yeni kralın aleyhine halkı ifsada ve tahrikâta başlanmış bir takım ihtiras erbabını etrafına alarak bir ikinci krallık ihdas eylemiş ve on iki Musevi kabilesinin on kabilesini kendi tarafına ayartarak millî birliği bu suretle iki siyasî parçaya böldürmüş, bu bölmekle de kalmamış kendi krallığının tebaasını putperest yapmak ve kendi de putperestliğe dönmek suretile öteki krallığın mü'min efradı ile kendi tebaası arasına dinî ve siyasî bir ayrılık ve husumet çukuru açmıştır.

4 — Birliğin inkısama uğramasıyla düştüğü zaafî; birliğin mü'min ve putperest kısımları arasındaki muharebeler gittikçe arttırmış bu hâl, komşu putperest milletlerin iştiha ve savletini tahrik etmiş, mütemadi taarruzlara yol açmış, muharebeler birbirini takip etmiş, mağlûbiyetler tevali etmiş, ve Museviler, esaretlere düşer olmuşlar ve nihayet siyaseten mahvolmuşlardır.

İşte iki bin senelik bir tarihin hulâsası ve hükümdarlık hırsının neticesi bu olmuştur.

«İNTİBAH NETİCESİ DİLEKLER»

Musevilerin şimdi her günkü dileği :

Hükümdarlık talebi ile en baş, en büyük hâtâyı işlemiş ve bütün ıstırapların her çeşidini bu yüzden tadmış, nihayet darma dağın ve perişan olmuş olan Museviler, artık işledikleri hatanın ehemmiyetini anlamışlar, Allahın hükümrânlığı yerine ikame etmek istedikleri, krallığın kefareti canla başla bütün varlıklarındaki ziyan ve tahribatla ödedikten sonra tam bir intibah ile olacak ki günlük namazlarında bu hâtâyı tamir edecek ideal hali; namazın esas münacat madeleri sırasına koymuşlardır. Her gün kıldıkları namaz da münferiden, müçtemian bunu her biri Allahtan diliyor. Bu niyazın aslındaki metinden Allahın hükümrânlığı dileğiyle alâkalı bazı fıkralar dercediyorum:

— «Ekber Allah; beşeriyete lütfeden sensin, sen ölüleri ihya edeceksin.»

— «Bütün kâinafî lûtufla yaşatırsın. Düşkünleri, hastaları büyük merhametlerle tedavi edersin. Mahpusları tahliye edersin. Kimdir senin gibi kahraman.»

— «Ya Allah bize akıl ve hikmet ver. Bizi tövbe-kâr kıl ve ibadetine yaklaştır.»

— «Ya Allah bizim cefamıza [ıstıraplarımıza] nazar eyle. Ve bize bir an evvel kurtuluş ihсан et. Zira kurtuluşa nasip ve takdir eden sensin.»

— «Sen esaretten halâs eyle ey mübarek Allah. Sen esirleri toplıyacaksın, muzır ve zalim adamlardan [bizi koru].»

— «Zira sen mübarek Allah, sadık adamların istinatgâhı ve İlticagâhısın melûkutunu ihya eyle [yani üzerimize hükümrânlığını tekrar getir ve araya girenlerden kurtar.]»

Nitekim Benî İsrâil Peygamberlerinden Eş'ya peygamber, şu

esasa işaretle münacatında bu hakikati ne açık ifade etmiştir: [5]

Namaz metninin devamı:

- «Hayatımız ve ruhumuz senin elindedir, senia mucizelerin her gündür.»
- «Senin merhametin bitmez, tükenmez, daima gözümüz sendedir.»
- «İlebed padişahımız sensin.»

Aynı intibahla dileğin hıristiyanlıkta devamı:

Museviliği takip eden hıristiyanlıkta da şimdi göreceğiz ki, yer yüzü için Allahın melikûtünü [hükümrânlığını] istemek ve bunu günlük niyazda ve her vesile ile tekrar etmek ilk ve son ihtiyaç ve baş iş olmuştur:

HAZRETİ İSA'NIN DUASI :

İncil Şeriften:

(Matta — 6 — 9:13): «Ey göklerde olan babamız, ismin mukaddes olsun. Melekûtun [hükümrânlığın] gelsin, gökte olduğu gibi yerde de senin iraden olsun. Gündelik ekmeğimizi bize bugün ver. Ve bize borçlu olanlara bağışladığımız gibi bizim borçlarımızı bize bağışla ve bizi iğvaya getirme. Fakat bizi şerirden kurtar. Zira melekût [hükümdarlık ve hükümrânlık] ve kudret ve izzet ilebed senindir. Amin.»

Melekût bahsini mukaddes kitaptan şu ihtarla bitirelim: (Eremya — 9 — 23 ve 24): «Rab böyle buyurur. Ehli hikmet hikmetile, iftihar etmesin. Ve kuvvetli kuvvetile iftihar etmesin. İftihar eden kimse ancak bununla iftihar etsin [ki] idrâk edip beni bilir. Ve yeryüzünde inayet ve hak adalet icra eden Rab ben olduğumu anlar. Zira bunlardan razıyım. Diye Rab buyurur.

---

[5]

(Eş'ya — 26 — 13): «Ya Allahımız Rab, senden gayri efendiler bize musallat oldular. Fakat yalnız seninle, senin ismini zikrederiz.»

KRALLIĞIN İPTİDAİLİKTEKİ EHEMMİYETİ

Krallık; bu kadar mahzurlarına rağmen ilk cemiyet kuranlar bilhassa ilk ve orta çağlardakiler, cemiyetlerine kral edinmeğe heves ettiler. Ve Musevilerde olduğu gibi bir kaç politikacı kral olmak veya krala icra vasıtası olmak hırsile krallık istemekle neden bütün millet bu politikacılara uydular, ve onlara nasıl kandılar. Onlarla nasıl birlik oldular, bu nokta, bilhassa din devrinden evvelki nesiller için tetkike değer bir meseledir.

Hakikat şöyledir :

Bir cemiyeti, ya o cemiyetin kendisi kendini kurar ve idare eder veyahut onu bir başkası kurar ve idare eder. Bu başka hüviyet, ecnebi bir devlet ise istiklâle mugayir olduğu için elbette ki bu sistem ideal değildir. Her cemiyetin hevesi, ideali istiklâldedir. Hattâ hürriyeti müsavâtı olmasa bile yalnız (istiklâl) kelimesinin cazibesi iptidâî insanlar için kâfi kuvvettedir. Zaten iptidailerin hürriyet ve müsavât telâkkileri müttekâmil insanların telâkkilerine nazaran çok basit mahiyettedir.

İstiklâlin mânası; kendi başına yaşama olduğuna göre bu; aynı zamanda onun kendi kendine yaşayabilmesi için kendi kendine yeter varlıkta olmasını iktiza ettirir. Yani halk hâkimiyetine müstenit demokrat bir cumhuriyet kurması, ve kendini kendi idare etmesi lâzımdır. Halbuki medenî seviyesi; bu dereceye erişmemiş cemiyetler; bir çocuk gibi vesayet ve velâyete ihtiyaç gösterirler. İşte kral; hakikatte evvelâ bu maksatla başa geçer, fakat sonra maksattan uzaklaşır. Ele geçirdiği hudutsuz salâhiyetler onu baştan çıkarır. Kayıtsız şartsız tahakküme heveslendirir, mesuliyetsiz, pervasız hükmetmeğe alıştırır, onunla da kalmaz, bu müstesna, yüksek mevkii; evlâtlarına miras bırakmağa da onu sevkeder. En büyük mesuliyetlerle yüklü bu makam kral sulbünden kim gelirse gelsin ona malı gibi intikal eder, yerine geçen çocuk, yalnız bir taç ve tahta varis olmaz, aynı zamanda o tahtın malikânesi, çiftliği imiş gibi memlekete ve o çiftliğin uşakları gibi de memleketin halkına

temellük eder. İşte felâketler buradan ve böyle başlar. Tabîdir ki ondan sonra da kralın bütûn işi, hakkını aramasın diye halkı; cahil bırakmak, aleyhine birleşmesin diye aralarına türlü fesat, ayrılık, emniyetsizlik sokmak olur, yavaş yavaş halkın gözünü, dilini bağliyerek; kulağını tıkıyarak bakar köre veya duymaz taşa çevirmek olur. Her kral bunları yapmış değildir. Fakat krallık buna mü-sâid olmuştur.

Sonra iptidâî insanlarda başka bir ruh haleti de vardır. Kendi kabiliyetine inanmıyan, kendine güvenmiyen fertler, kendinden olanlara da inanmaz, güvenmez, inanmak; uymak ve ardından yürüme için mutlaka tanımadığı bir adamı ister, ki hakkında hüsnü zanında bulunsun, ve kendi üstünde bir kıymet tahayyül etsin ve onda fevkalbeşere yakın bir meziyet ummadıkça gönlü rahat etmez. Ancak ondan sonra yani ötekinin üstün kabiliyetine ve her müşkülü halleden kuvvetine güvendikten sonra ona bağlanır ve kendini harice karşı emniyette görür.

DİNDEN SONRAKİ DURUM

Allah; mütehakkimlerin zulüm ve istibdadını ve cemiyetlerde hâsıl olan bozuk ve ıstıraplı durumu ıslah etmek üzere [(10) numaralı haşiyede yazılı âyeti kerimede bildirildiği veçhile] insanların; hak ve adalet üzere yaşamaları için peygamberler ve kitaplar ve onlarla hak ve hakikat ölçüleri gönderdi. Müsavatı, kardeşliği hayata esas kıldı. Fakat insanların nefislerine mağlûp olanları; bu hak nizamaya gönülden uyamadılar. Peygamberler gittikten, aradan bir iki nesil geçtikten sonra gönülsüzler bildikleri hayata döndüler. Nefislerinin esaretine düştüler. Cehaletin engin karanlıklarında didişmeğe, ıstırapa koyuldular.

Hükümdarlar yine istediklerini yapmağa devam etti. Zira halk henüz şuursuz, iradesiz çocuktu, dinini ancak hükümdarların müsaade ettiği zaviyeden görüyordu.

Bu çerçeve içinde ve yalnız ferdî ibadet kısmını biliyordu. Beşer hukuku, sosyal hukuk namına bir şeyden haberi yoktu. Böyle

gelmiş böyle gidiyordu. Onlara göre ne ferdin, ne cemiyetin biza-tihi bir mânası yoktu. Kendilerini kral için dünyaya gelmiş ve bir araya toplanmış sanıyordu. Halk hükümdarı putperestlik devrinde ilâh; ve din devrinde ise Allah namına hüküm ve saltanat eden ye-gâne hâkim zannediyordu. Herkes saadet ve felâketi hükümdarın elinde görüyordu. Hayata asıl olan şey korku ve meşakkat idi. Em-niyet ve saadet, halk için fevkalâde hâl gibi idi.

Dünyada asıl olan ölümdü, yaşamak kâr edilmiş bir kaç gün gibi idi. Ekmek; hükümdar atiyesi olarak yenirdi. Onlar hayatını hükümdarın müsaadesine borçlu gibi idi. İşte ıstırap bu kadar köklü ve bu kadar derindi.

"SALÂHA DOĞRU" "BEŞERİYETTE İNKİŞAF" "DEVİRLERİ"

Yukarıda muhtelif bahislerde gözden geçirdiğimiz putperestlik devri; beşer nesillerinin çocukluk safhası idi.

Çocukluk safhası; sabilerin mükellefiyetten muaf tutuldukları devredir ki beşer nesillerinin kemâlsiz, idrâksiz iptidâî hâlleri bu devrenin tam mukabilidir.

Cenabı Hak; beşeriyeti bu çocukluk, ve inkişaf devresinde za-hiren onu tabîî seyrine bırakmış gibi idi. Fakat Allahın tekâmül ve ıstıfa kanunları her ferdin içinde mütemadiyen işliyordu. Ve zahiren Allah, her devrede bir peygamber göndererek putperestlere kendini ve birliğini bildiriyor ve onları salâha davet ediyordu, fakat bu key-fiyet; hak ve hakikata bir zatın şahadetinden ileri gitmiş değildi, çocuk nesiller yine yaşlarının icabını yaşıyordu. Devre devre akıl-larının erebildiğini yapmışlar gözlerinin görebildiğine teveccüh et-mişlerdi.

Çocuk; nasıl, yüksek fikirlere fikir erdiremezse, ferdi ve içti-mâî mükellefiyetlerin hikmetlerini kavrayamazsa, yüksek hislere gönül bağlayamazsa, hak ve hakikata göre kendini ayarlayamazsa, iptidâî insanlar dahi böyle idi. Henüz kendinde kalb hayatı, vic-

dan hayatı hissetmemiş bir çocuk; batın hayatından, mânevî zevkten, muhabbetten, cazibelerden nasıl habersizse onlar da öyle idi. Yalnız midesile yaşayan ve yalnız realitenin tesirini duyan birer çocuktu, ve yine çocuk şahsî ve maddî ihtiyaçlarından başka şeylere nasıl kayıtsız ve alâkasızsa ve ancak tehdit veya itna suretile harekete geçmeği anlarsa ve elindeki oyuncaktan veya yemişinden gayri birşey düşünmek istemezse onlar da öyle idi. Çocuk nasıl herşeyi başkasının himmetinden beklemeğe alışmış ve iradesi, azmi sosyal ve ideal işler için nekadâr kifayetsizse onlar da öyle idi. Ve çocuk kendinden kuvvetli, kendinden büyük herkesin velâyetini, vesayetini bir lokma mukabili kabule nasıl hazırsa ve uğradığı haksızlıkları nasıl fark ve temeyyüden âciz ise ve hakkını aramak ve müdafaa etmekten nasıl kudretsizse onlar da öyle idi. Çocuk her emrivakii kabule nasıl mütemayilse ve tedricen sevkedildiği her hale nasıl kolayca intibak ederse ve hâlin en aşağısını bile halitabiî addedecek derecede endişesiz, kaygısız ise onlar da öyle idi. Netice itibarile ilk devredeki insan nesilleri de işte bu halde ve böyle şuursuz ve rüşdsiz idi.

"PEYGAMBERLERİN KURTARICILIK DEVRİ"

Hazreti Âdem'in oğlu (Kabil) ile başlıyan benlik [Egoizma] ruhu; beşeriyette tahakkümü binlerce sene muhtelif vesilelerle yaşattı. Bu vahşî iptidaîlik hâli; devre devre düzme mantıklarla itibarda kaldı. Hattâ yirminci asırda buna (Mukaddes egoizma) diyebilecek kadar ileri giden bile oldu. Veya halka mutlakiyetle hükmeden oldu, putperestlik devrinde şahlanan bu ruh; yirminci asra kadar yer yer nisbî bir farkla hükmünü gösterdi. Ve dolayısıyla insanları ferdler ve zümreler hesabına istismar ederek ve bu uğurda insanları birbirine kırdırarak yaşadı.

Vaktiyle cemiyet dini kurmağa ve kurtuluş yolu açmağa gelen peygamberlerin insanları Allaha davette başlıca gayeleri de haksızlıkları önlemek hakkı kuvvete hâkim kılmaktı. İstirabların sebeplerini bildirmek ve kurtuluş çarelerini göstermekti. Fakat ce-

miyeti terkip eden fertlerin hepsi tekemmül etmiş veya müsbet fitratlı olmadığından ve bu cemiyetleri sevk ve idare edenler de hep Hakıcı, halkçı olmadığından Peygamberlerin her biri; hem bu cemiyetlere hâkim olan putperest menfî, egoist rüesa ile hem de muhitteki putperest hükümdarlıkların tearuz eden menfaatleriyle uğraşmağa mecbur kaldı. Ve mucizelerle salâha yüz çeviren cemiyetleri kendilerinden sonra yine menfilerin tuzağına düştü, kimi putperest hükümdarların savletine uğradı, kimine içlerinden müstebitler peyda olarak tahakküme başladı. Mümin cemaatin kimi muhacerete mecbur oldu. Birer köşede sindi, kimi tahakküm eden fertlere teslimiyet gösterdi.

"MUSEVİLİK DEVRİ"

İlk cemiyet dinini kuran Hazreti Musa; ilk ilâhi vazifesini; Firavunun zulmü altında inliyen Beni İsrâili kurtarmak işi ile başlamıştı. Kurtarıcı Allah; Peygamberine ilk vazifeyi kurtarıcılık olarak vermişti bu emrin Tevrat şerifteki aslı şöyledir:

(Hurûc — 3 — 4): «[Allah] Musa, Musa diye çağırdı. O dahi lebbeyk dedi.»

(Hurûc — 3 — 6): «Ve dahi ben pederinin Allahı, İbrahimin Allahı, İshakın Allahı, ve Yakubun Allahıyım dedi. Ve Musa Allaha bakmağa korktuğundan yüzünü örttü.»

«(7) Rab dahi dedi ki hakikaten ben Mısırdaki olan kavmimin cefasını gördüm. Ve angaryacıların yüzünden olan feryatlarını işittim. Zira zahmetlerini bilirim. (8) Ve onları Mısırlıların elinden kurtarmak [için nüzul ettim]»

(9) «Ve işte şimdi Beni İsrâilin feryadı bana vasıl oldu. Mısırlıların onlara ettikleri zulmü dahi gördüm. (10) Ve şimdi gel seni Firavuna göndereyim ve kavmim Beni İsrâili Mısırdan çıkaracaksın.»

*
**

Cenabı Hak, bu başlangıç ile cemiyette dinini tesis ediyordu. Ve buna insanlar içinde en çok ıstırap çeken bir kavmi seçiyordu ve

o kavmin feryadı üzerine imdada geçiyor ve kendi kurtarıcı sıfata kulu Musayı gönderiyordu. Fakat kurtaracağı kavmin bir daha ıstıraba düşmemesi için de ona mesuliyetler ve mükellefiyetler tevdi ediyor ve onunla ahid bağlıyordu.

ALLAH İLE AKTEDİLEN AHD

Tevrat şeriften:

(Hurûc — 19 — 1): «Beni İsrâil Mısır diyarından çıkmalarının üçüncü ayında hemen o günde Sina çölüne geldiler.»

(Hurûc — 19 — 2): «Ve orada İsrâil [oğulları]; dağın [Turûsinânın] karşısında kondu.» (3) ve Musa Allahın huzuruna çıktı. Ve Rab; ona dağdan nida edip: Sen, Beyt Yakuba [Beni İsrâile] bu vecihle söyleyerek Beni İsrâile haber veresin [ki] (4) siz, Mısırlılara ne yaptığımı gördünüz. Ve ben sizi kartal kanatları üzerinde taşıyarak yanıma getirdim. (5) Ve şimdi hakikaten sözümü dinleyip ahdimi hıfzederseniz, kavimlerin cümlesi arasında bana hâs kavm olacaksınız. Zira bütün dünya benimdir. (6) Ve siz bana kâhinlerden mürettep bir melekût ve mukaddes bir ümmet olacaksınız. Benî İsrâile söyleyeceğin sözler bunlardır dedi.»

(7) Bunun üzerine Musa gelip kavmin ihtiyarlarını çağırarak Rabbin kendisine emrettiği bu sözlerin kâffesini huzurlarında beyan eyledi. (8) Ve bütün kavim ittifak ile cevap verip Rabbin söylediği şeyin kâffesini icra ederiz dediler ve Musa kavmin sözlerini Rabbe götürdü.»

İşte Allah ile Museviler arasındaki ahid karşılıklı böyle bağlandı. Ve ondan sonra ahdin temeli olan ve dünyaca (evamiri aşere) diye maruf bulunan on maddeli emirler, müteakiben takva esaslarını vücuda getiren salâh işlerine ait emirler ve fenalığı meneden menhiyat hükümleri ve ferdi ve içtimaî bütün nizam mükellefiyetleri bildirildi.

Binaenaleyh İsrâil oğulları ıstırabdan kurtulmak için bu ahdin hükmüne riayet etmesi ilk şarttı. Ve zaten Mısırdan ilk kur-

tuluşları için Cenabı Hak bu kurtuluşun neticesine kendi emirlerine aynen riayeti şart kılmıştı:

(Hurûc — 6 — 6): «İmdi Beni İsrâile söyle ki: Ben, Yahovayım. Ve sizi Mısırlıların ağır işleri altından çıkaracağım ve sizi onların kulluğundan azat edip, sizi uzanmış kol ile ve azım hükümlerle halâs edeceğim. (7) ve sizi kendime kavm ittihaz edip size Allah olacağım siz dahi sizi Mısırlıların ağır işleri altından çıkaran Allahımız Rab ben idiğimi bileceksiniz."

Netice:

(Tesniye — 10 — 12 ve 13): « Ve şimdi ey İsrâil Allahın olan Rabbin senden istediği nedir; ancak Allahın Rabden korkasın. Ve onun yollarının cümlesinde sülûk ile onu sevesin. Allahın Rabbe bütün kalbinden ve bütün canından ibadet edesin. Ve sana hayır gelmek üzere benim sana bugün tebliğ ettiğim Rabbin emirlerle kanunlarını hıfzedesin.»

*

* *

Allahın ilk olgun kavmi dine girmişti. Çünkü İsrâil oğulları ıstırapla olgunlaşmış, şuurlanmış, çocukluk, mükellefiyetsizlik, yaramazlık devrini geçirmişti. İyiyi kötüyü ayırd edecek bir hâle gelmişti. Ve artık Allahla bir ahid yapmış ve ona karşı vazife, mesuliyet ve mükellefiyetler kabul etmişti.

Ve bu ahitten sorara yapacakları fenalıkların işliyecekleri cürümlerin cezalarını çecekler ve onların mahiyetini bileceklerdi. Keza iyi hareket ettikleri, Allaha imanın icaplarını ifa ettikleri takdirde de bunların mükâfatlarını görecekler ve başlıcalan neler olduğunu bileceklerdi.

İşte müeyyideleri:

TAKVA MÜEYYİDELERİ :

Mükâfat ve tebşir kısımları:

(Tesniye — 28 — 1): «Ve eğer Allahın, Rabbin kelâmını dikkatle dinleyip benim sana bugün tebliğ ettiğim emirlerinin kâfesini hıfz ve icra edersen; Allahın Rab; seni dünyanın cümle

taifelerine üstün eyliyecektir. (2) Ve Allahın Rabbin kelâmını dinlediğin takdirde bu bereketlerin kâffesi senin üzerine gelip sana erişecektir. (3) Şehirde bereketli ve kırdada bereketli olacaksın. (4) Batınının semeresi [karnında taşıdığıın] ve toprak mahsulü ve hayvanlarının semeresi sığırlarının yavruları ve koyularının sürüleri bereketli olacaktır. (5) Sepetin ve teknen bereketli olacaktır. (6) Girdiğinde bereketli ve çıktığında bereketli olacaksın. (7) Aleyhine kalkan düşmanlarını Rab; senin önünde kıracaktır. Sana karşı bir yoldan çıkacaklar ve senin önünden yedi yoldan kaçacaklar. (8) Ambarlarında ve elini attığın herşeyde, Rab senin üzerine bereketi emredecektir. Ve Allahın Rab sana vermekte olduğu memlekette seni bereketli kılacaktır. (9) Eğer Allahın Rabbin emirlerini tutarsan ve onun yollarında yürürsen, Rab sana and ettiği gibi seni kendisi için mukaddes kavm olarak tutacaktır. (10) Ve yeryüzünün bütün kavimleri; Rabbin ismile senin çağırılmakta olduğunu görecekler, ve senden korkacaklar (11) ve sana vermek için Rabbin atalarına and ettiği memlekette [Kenan toprağında] batınının semeresinde ve hayvanlarının semeresinde ve toprağının mahsulünde Rab sana nimetleri bol edecek. (12) Rab sana nimet hazinesini yanı gökleri açıp toprağın için yağmuru mevsiminde vererek elinin her bir işini bereketliyecektir. Sen dahi çok tayfalara ödünç vereceksin ama sen ödünç almayacaksın. (13) Ve benim sana bugün tebliğ ettiğim Allahın Rabbin emirlerini hıfz ve icra için dinlediğin takdirde (14) ve gayri ilâhlara tâbi olarak onlara ibadet etmek için benim size bugün tebliğ ettiğim hep sözlerden sağa ya sola sapmadığın takdirde Rab seni kuyruk etmeyip baş edecektir. Sen dahi her halde üste çıkacaksın ve alt edilmeyeceksin.

Mücazat ve tahzir kısımları:

(Tesniye — 28 — 15): «Ve lâkin eğer benim bugün sana tebliğ ettiğim cümle emirler ve kanunlarının muhafaza ve icrası için Allahın Rabbin kelâmını dinlemeyecek [tutmayacak] olursan o vakit senin üzerine bu lanetlerin [nikbetlerin] kâffesi gelip sana isabet edecektir. (16) şehirde lânetli ve kırdada lânetli olacaksın. (17)

Sepetin ve teknen lânetli olacaktır. (18) batnının semeresi ve toprağın mahsulü ve sığırlarının yavruları ve koyunlarının sürüleri lânetli olacaktır. (19) girdiğinde lânetli, çıktığında lânetli olacaksın. (20) kötü işler işlemekle beni terk ettiğin için elini uzattığın her işte sen çabuk helâk olup mahvoluncaya kadar Rab sana lânet (nikbet) ıstırab, ve tekdir gönderecektir. (21) Mülk edinmek için gideceğin yer [Kenan toprağı] üzerinden Rab seni mahv [yok] edinceye kadar üzerine daimî taun getirecektir. (22) Rab verem ve hümma ve sıtma ve şiddetli hararet ve kuraklık ve sam yeli ile küfle seni vuracak ve sen yok oluncaya kadar bunlar seni kovaliyacaktırlar. (23) Ve başının üzerinde olan gökler tunç ve senin altında olan yer; demir olacak. (24) Rab senin diyarının yağmurunu toz toprak edip sen mahvoluncaya değin bunlar gökten üzerine inecektir. (25) Rab seni düşmanlarının önünde kırdıracak ve onlara karşı bir yoldan çıkıp önlere yedi yoldan kaçacaksın. Ve dünyanın bütün ülkelerinde serseri olacaksın. (26) Ve göklerin bütün kuvvetlerine ve yerin vahşi hayvanlarına leşin yem olacak. Ve onları kaçıran olmayacak. (27) Rab seni şifa bulamayacağın Mısır çıbanı ile ve ırlarla ve uyuzlarla ve kaşıntı ile uracak. (28) Rab seni delilik ve körlük ve şaşkınlıkla vuracaktır. (29) Sen dahi körün karanlıkta elile yokladığı gibi öğle vaktinde böyle yokliyacaksın. Ve kollarında çıkar yolun bulunmayacak ve kurtarıcın olmayacak, daima zulüm ve gadre uğrıyacaksın. (30) Bir kız ile nişanlanacaksın. Ve ona diğer biri yaklaşıacaktır. Bir hane inşa edeceksin ama içinde sakın olmayacaksın. Bir bağ dikeceksin ve üzümünü devşirmeyeceksin. (31) Sığırın gözlerin önünde boğazlanacak ama sen ondan yemiyeceksin, merkebin senin önünde kapılıp sana geri verilmiyecek, sürülerin düşmanlarına verilecek ve senin için onları kurtaran bulunmayacaktır. (32) Oğulların ve kızların diğer bir kavme teslim olunacak. Gözlerin bakacak ve bütün gün onları özliyerek [yollarını gözliyerek] sönecekler ve elinden birşey gelmiyecek. (33) Toprağının semeresini ve bütün emeğini bilmediğin bir kavim yiyecek ve

ancak daima sıkıştırılacaksınız. Ve ezileceksin. (34) Gözlerinin gördüğü şeylerden dolayı deli olacaksınız. 35) dizlerinde ve bacaklarında ayağının tabanından epene kadar Rab seni şifa bulamayacağın kötü çibanla uracak.

(36) Rab seni ve kendi üzerine koyacağın kralın senin re atalarının bilmediği bir millete süreceksin ve orada ağaç ve taş, başka ilâhlara kulluk edeceksin. (37) Ve sen, Rabbin süreceği bütün kavimler arasında şaşılacak birşey, mesel ve eğlence olacaksın. (38) Tarlaya çok tohum götüreceksin ve az devşireceksin, çünkü onu çekirge yiyip bitirecek. (39) Bağlar dikeceksin ve timar edeceksin, fakat şarap içmiyeceksin. Üzüm de devşirmeyeceksin. Çünkü onları kurt yiyecek. (40) bütün sınırlarında zeytin ağaçların olacak fakat yağ sürünmiyeceksin. Çünkü senin zeytin ağacın meyvasını dökerek. (41) Oğulların ve kızların olacak. Fakat senin olmayacaklar, çünkü esirliğe gidecekler. (42) Ağaçlarının hepsini, ve toprağının semeresini çekirge kaplıyacak. (43) aranızda olan garip [ecnebi] sana üstün oldukça üstün olacak. Ve sen aşağıya düştüğünce aşağıya düşeceksin. (44) O sana ödünç verecek, ve sen ona ödünç vermiyeceksin, o; baş olacak, ve sen; kuyruk olacaksın. (45) Ve bütün bu lânetler [nikbetler] senin üzerine gelecekler, ve sen helâk olunca kadar seni kovalayıp sana yetişecekler, çünkü sana emrettiği emirlerini ve kanunlarını tutmak için Allahın Rabbin sözünü dinlemedin. (46) Ve bunlar senin üzerinde ve ebediyen senin zürriyetinin üzerinde alâmet ve mucize olacaktır.

(47) Mademki herşeyin bolluğunda Allahın Rabbe sevinçle ve gönül hoşnutluğuyla [candan] kulluk etmedin. (48) Sen açlık ve susuzluk, ve çıplaklıkla ve her türlü yoklukla Rabbin senin üzerine göndereceği düşmanlarına hizmet edeceksin. O dahi seni helâk edinceye değin boynun üzerine demir boyunduruk koyacaktır. (49) Rab sesin üzerine, uzaktan, dünyanın öbür ucundan kartal gibi uçan bir tayfa, dilini anlamadığın bir tayfa, (50) ihtiyarların hatlarını gözetmeyen ve çocuklara merhamet etmeyen, yüzü sert, bir tayfa getirecektir. (51) O dahi sen helâk oluncaya değin senin

hayvanlarının semeresini, ve toprağının mahsulünü yiyecek, ve seni bitirip yok edinceye kadar sana buğday, şarap, ve yağ ve sığırlarının yavrularını ve koyunlarının sürülerini bırakmayacaktır. (52) Ve bütün diyarında itimat ettiğin yüksek metin surların yıkılıncaya kadar seni cümle şehirlerinde muhasara edecek, Allahın Rabbin sana verdiği bütün diyarında seni cümle şehirlerinde muhasara edecektir. (53) Ve muhasarada ve düşmanın seni taziyik ettiği muzayaka esnasında batının semeresini yani Allahın Rabbin sana verdiği oğullarının ve kızlarının etini yiyeceksin. (54) Aranızda olan nazik ve çok zarif adamın gözü kardeşine karşı ve koynundaki karısına karşı ve çocuklarının arta kalanlarına karşı kötü olacak (55) ve düşmanın seni muhasara ile sıkıştıracağı bütün şehirlerinde ve sıkıntıda hiç bir şey kalmadığı için kendisinin yemekte olduğu çocuklarının etinden onlardan birine vermeyecek, (56) tazeliğinden ve zarifliğinden dolayı ayağının tabanını yere koymağa alışmamış olan zarif ve nazik kadının gözü; koynundaki kocasına karşı, ve oğluna karşı, ve kızına karşı (57) ve rahminden yeni doğan çocuğa karşı ve doğuracağı çocuklara karşı kötü olacak, çünkü düşmanın seni şehirlerinde sıkıştıracağı muhasara ve sıkıntıda her türlü yokluktan dolayı onları gizlice yiyecek.

(58) Bu izzetli ve heybetli Allahın (Yahova) isminden korkasın diye bu kitapta yazılmış olan şeriatın bütün bu sözlerini yapmak üzere tutmazsan (59) o zaman Rab, senin belâlarını ve zürriyetinin belâlarını şaşılacak bir şey, büyük ve devamlı belâlar ve kötü ve devamlı hastalıklar edecek. (60) Ve korkmuş olduğun Mısırın bütün hastalıklarını yine senin üzerine getirecek, ve sana yapışacaklar. (61) Ve sen helâk oluncaya kadar, Rab, bu şeriat kitabında yazılmamış olan her hastalığı, ve her belâyı da senin üzerine getirecek, (62) ve sayıca az bırakılacaksınız, halbuki çoklukça göklerin yıldızları gibiydiniz. Çünkü Allahın Rabbin sözünü dinlemediniz. (63) Ve Rab size iyilik etmek ve sizi çoğaltmak için hakkınızda mahzuz olduğu gibi böylece sizi mahv ve helâk etmek için [dahi] hakkınızda mahzuz olacaktır. Ve mülk edinmek üzere gitmekte olduğunuz diyardan [Kenan

ilinden] söküleceksiniz. (64) Ve Rab yeryüzünün bir ucundan öbür ucuna kadar seni kavmlerin cümlesi arasına dağıtacak sen dahi orada gerek kendin, gerek ecdadının bilmediği ağaç ve taştan olan gayri ilâhlara ibadet edeceksin. (65) Ve o milletler içinde istirahat edemiyeceksin. Ve ayağının tabanına rahat yeri olmayacak ve orada Rab sana yürek çarpıntısı ve göz sönüklüğü [yılığınlığı] ve can baygınlığı verecektir. (66) Ve hayatın önünde sallantıda olacak. Ve gece gündüz hayatın emniyetsizlik içinde kalıp korkacaksın. (67) yüreğini dolduran korkudan ve gözlerinin gördüğü (müthiş) şeylerden dolayı sabahleyin; keşke akşam olaydı!. Diyeceksin. (68) Ve benim sana artık bir daha onu görmiyeceksin dediğim yoldan Rab seni gemilerle Mısıra döndürecek siz dahi orada düşmanlarınıza köle ve cariyeye olmak üzere müşteri kalmayınca kadar satılacaksınız.»

Bir tahlil:

Yukarıdaki müeyyidelerin kuvvetini, genişliğini gördük. Aynı zamanda hükümlerinin fiilî tezahürlerini işittik ve görmekteyiz. Şimdi burada hâtıra gelen bazı müphem noktalar vardır ki onları aydınlatmak müminlerin rahatlığı için elzemdir. Şöyle ki:

Görüyoruz ki Musevi şeriatı şiddetlidir. Ve bunun böyle olduğunu Kur'anı Kerim dahi tasrih eder. Ve bizler bu şiddeti; Muhammediliğin şeriatı ile mukayese ettiğimiz için seçiyoruz. Pe ki bu şiddet; Musevilere niçin gösterilmiştir. Bir Allahın bir olan dini; ilk kavme acaba niçin şiddetli hükümler koymuştur. Halbuki o kavim, bu şeriatın nazil olduğu zaman başka ırklarla ihtilât dahi etmiş değil yâni Hazreti İbrahimin öz neslinden ve İbrahim evlâtları idi. Hazreti İbrahim ise Allahın sevgilisi olmuştu. Her mukaddes kitaba bu yüksek mazhariyet, böyle geçmiştir. Cenabı Hakkın Hazreti İbrahimle ahdi de var. Ve bu ahitte Allahın İbrahim zürriyetine yüksek iltifatı da var.

Bu itibarla Allah; Beni İsraili; (Hazreti İbrahimin oğlu Hazreti İshakın oğlu Hazreti Yakup evlâtlarını) kendine has kavim it-

ti haz etmiş ve ilk cemiyet dinine onları esas itti haz etmişti. O halde bu güzide kavme şiddetli hükümler koymasının hikmeti ne idi.

Allah yanılmaz ki İsrâil oğullarını iyi zannettiği halde onlar fena çıktı densin. Bu fenalıklarına mukabil bu şiddeti gösterdi densin. Mukaddes kitapların tealimine göre Allah ne yanılır ve ne de pişman olur. Ve ne de sözünden cayar. Bu ihtimaller beşeriyete mahsus vasıflardır.

Bütün bu istifhamların cevabı şudur: Beni İsrâil; o devirde, beşeriyetin çocukluk devrini geçiriyordu. Binaenaleyh çocukluklar göstereceği pek tabî idi. Binaenaleyh şeriat hükümleri; olgun yaştaki adamlara göre değil, mutedil veya müsaadeli değil, elbette sıkı ve binaenaleyh lüzumu kadar şedit olacaktı. Buna rağmen Benî İsrâil; o devirdeki emsali milletlerden, daha pek çok olgundu. Olgun olduğu içindir ki Allah; onları dine sevketti, başkalarını putperestlikte bırakması onların din hayatına henüz intibak edebilecek bir olgunluğa ermemiş olduklarındandı. Ve Benî İsrâili olgunlaştıran da çektiği dört yüz senelik ıstıraptı. Fakat bu nisbî olgunluk dahi tam adam olmak için kâfi değildi. Daha pek çok ıstıfa etmesi, ıstıfa için de ıstırap çekmesi lâzımdı. İşte göz önüne almamız lâzım gelen mâna budur: Bir insanın, veya bir milletin olgunlaşmak için ne kadar haddeden geçeceği, ne kadar ateşte kalacağı, ve ne kadar çile çekeceği keyfiyetidir. Evet, ıstırap; olgunluk için her insana bir çare idi. Hele has kavim için herkesten evvel ve herkesten çabuk lâzımdı. Şiddet ise matlûp salâh ve tekâmülün müeyyidesi idi. Hükümler; şideti nisbetinde onları çabuk yola getirecek, doğru dürüst yürütecek ve hedefe varma devresini kısıltacak idi.

Bu mevzuun tarihî seyrini; esasları üzerinde mukaddes kitaplardan takip edelim:

HAZRETİ İBRAHİM

(Tekvin - 12 - 1(1 ÷ 3)): "Ve Rab; Abram'a hitaben sen diyarımdan ve akrabandan ve pederinin hanesinden sana göstereceğim diyara

git. Ben dahi seni büyük bir millet kılacağım ve seni bereketleyip ismini azîm edeceğim. Sen dahi mübarek olacaksın. Ye ben sana hayırdua edenleri bereketliyeceğim. Ve sana beddua edene lânet edeceğim. Ve yerin cümle kabileleri sende mübarek olacaktır. Dedi.

Diğeri:

(Tekvin - 13(15) - 15(13)): "(Allah Abram'a hitaben) Neslin kendilerinin olmıyan diyarda garip olarak onun ahalisine kölelik edecekler. Bunlar dahi onlara (İbranilere) dört yüz sene zulmedeceklerdir (14) lâkin kölelik edecekleri taifeyi ben hükmedeceğim."

(Tekvin - 15 - 18): "O günde Rab Abram ile ahit akdedip bu diyarı Mısır nehrinden tâ azîm nehir olan Fırat nehrine kadar (senin nesline verdim dedi).

Diğeri:

(Tekvin - 17 - 1): "Ve Abram 99 yaşında iken Rab; Ab-rama görünüp ona hitaben ben Allah - ül Kadîrim. Huzurumda (yolumda) sülûk edip (yürüyüp) kâmil ol, (2) Ben dahi benim ile senin aranda ahdimi vazedip seni gayetle çoğaltacağım. Dedi. (3) O vakit Abram; yüz üstüne düştü (secde etti). Allah onunla konuşarak dedi ki: (4) İşte senin ile benim ahdim olsun. Sen çok milletlerin pederi olacaksın (5). Ve bundan böyle ismine Abram denilmeyip, ben seni çok milletlere peder ettiğim için ismin İbrahim olacaktır. (6) Ve seni gayetle meyvadar kılıp senden milletler hasıl edeceğim. Ve senden hükümdarlar zuhur edecektir. (7) Ve ben senin ve senden sonra neslinin Allahı olmak için benim ile senin aranda ve senden sonra kendi asırlarınca neslinin arasında ebedî ahit olmak üzere ahdimi tesbit ederim. (8) Ve gurbetinin diyarını yâni bütün Kenan diyarını ebedî mülk olarak sana ve senden sonra nesline verip onların Allahı olacağım."

"AHİT"

(Tekvin - 17 - 10): "Benim ile sizin aranızda ve senden sonra neslin arasında hıfzedeceğiniz ahit budur ki sizden her bir erkek hitan olunsun. (11) İmdi (Gulfe) nizi hitan edesiniz."

HÂS KAVİM

Tevratı Şeriften:

(Huruç - 19 - 5): "Kavimlerin cümlesi arasında bana has kavim olacaksınız."

Diğeri:

Musevi mukaddes kitaplarından:

(Eş'ya 43 - 21): "Bu kavmi ben kendim için yarattım. Onlar hamdimi (hamdin Allaha mahsus olduğunu) ilân edecekler."

Kur'anı Kerimden:

(7 - A'râf - 40(140)): "O Allahdır ki sizi (Benî İsrâili) âlemler üzerine tafdil (mümtez) kıldı.

Diğeri:

(2 - Bakara - 47): "Ey Beni İsrâil, benim size in'âm ve ihsan eylediğim nimetlerimi tezekkür edip hatırlayınız ve sizi âlemler üzerine tafdil eylediğimi de hatırmıza getiriniz."

Diğeri:

(2 - Bakara - 123(122)): "Ey Benî İsrâil, size in'âm ve ihsan eylediğim nimetimi ve sizi kavimler üzerine mümtez kıldığımı tezekkür ve tahattür ediniz."

MISIR İSTIRABININ MÜKÂFATI

(32 - Secde - 23 ve 24): "Ve o kitabı (Tevratı) Benî İsrâil için hidayete rehber kıldık. Belâ ve musibetlere sabrettikleri ve âyetlerimize tamamiyle iman eyledikleri sebeple Benî İsrâilden emrimizle insanları hidayete götürür imamlar yaptık."

Diğeri:

(44 - Duhân - 33(32 ÷ 33)): "Ve onları (Benî İsrâili) istihkaklarını bildiğimiz cihetle âlemler üzerine mümtez kıldık. Ve onlara azîm nimeti muhtevi mucizeler gönderdik."

Diğeri:

(28 - Kasas - 5 ve 6): "Mısır diyarında hakir ve zayıf olanlara lütuf ve inayet etmek ve onları metbu ve imamlar kılıp Firavunun ve kavminin emval ve emlakine varis eylemek murat ettik. Onlara yeryüzünde kuvvet ve temkin veririz."

Diğeri:

(7 - A'raf - 137): "Onların (Firavun kavminin) hakir adettikleri kavme (Benî İsrâile) oraya bereket verdiğimiz Şark ve Garp beldelerini miras verdik. Sabreyledikleri sebeple Rabbm güzel ve iyi vaidleri Benî İsrâil üzerine tamam oldu."

Netice:

Allah isteseydi, ne Benî İsrâil bu şedit ahkâma ihtiyaç gösterir, ve ne de bu kadar ıstrap çekerdi. Ve ne de Musevi dinine şiddetli hükümler konurdu. Fakat Allah, hayat kanunlarında Benî İsrâil için istisnaî, hususî bir muamele yapmak istemedi. Zira Benî İsrâil bu işte bir vesile idi. Gaye; beşeriyetti. Maksat umumî idi. Benî İsrâil yalnız ilk mümin kavim ve örnek bir cemiyet olacaktı. İmdi Allah Benî İsrâile beşeriyette kendi devrini yaşattı. Fakat onun çabuk yetişerek öne geçmesi için onu dört yüz senelik bir çileden geçirtti. Bu çile ile Benî İsrâil; semavî bir din kabul edecek derecede olgunlaştı. Fakat bu; din hayatının ancak ilk kademesi için lâzım olduğu kadar idi. Tam ve kâmil birer insan oldular demek değildi. İşte Beşeri devrelerde olduğu gibi din devirlerinde de ilk çocukluk ve yaramazlık devrini yaşayacak olan Benî İsrâile en tabî bir inzibat muamelesi olarak hakkında şedit inzibat hükümleri kondu. Zira her çocuk gibi onların da ihtiyacı bu nevi hükümlere idi. Yoksa Benî İsrâilde şiddet hükümlerini iktiza ettirecek, ırkî, cibillî, fitrî ve ahlâkî menfî bir hususiyetleri yoktu.

Bilâkis Cenabı Hak; Benî İsrâili hoş tutmak için ona müeyyidelerinde dünya nimetlerini her bakımdan ibzal buyurmuştu. Onlar; Allah sevgilisi Hazreti İbrahimin torunu ve Allaha imanda Hazreti İbrahimi takip etmiş, Hazreti İshak ve Hazreti Yakubun evlâtları olduklarını biliyorlardı.

Ve Hazreti İbrahimin Allaha bağlılık ve teslimiyette ve bilâ istisna Allah kullarına merhamet ve şefkate ne örnekler gösterdiğini de biliyorlardı. Onun bütün dünyaya iftihar vesilesi olan bu yüksek menakibini ve onun insanca ne kadar güzel ahlâklı ve bilhassa ne kadar halim olduğunu da biliyorlardı.

Bunlar ise İbranîler için asıl bir his taşımağa, iyiliğe güzelliğe özenmeğe kifayet edecek örnekler ve sermayelerdi.

Şimdi bu vesile ile Kur'anı Kerimden şu âyeti kerimeleri derc ile Hazreti İbrahimin hususiyetine dikkat nazarımızı celbetmek isterim :

(9 - Tövbe - 115(114)): "İbrahim çok ah çeker, kalbi rakik, halim idi."

Diğeri:

(16 - Nahil - 120): "İbrahim Allaha muti. emrine kaim, hakka mail ve batıldan müçtenip idi."

(16 - Nahil - 121): "Allahın nimetlerine şükredici idi."

Diğeri:

(11 - Hud - 74(75)): "İbrahim; ;halim, kalbi rakik, halka acır ve onlar için Allaha yalvarırdı."

İSEVİLİK DEVRİ

Hazreti İsâ dahi kurtarıcı olarak geldi ve kurtarıcılığı esas misyon (ilâhî vazife) olarak talim etti. (6).

Hazreti İsâ; Hazreti Masadan sonra tedricen yoldan çıkan ve mukaddes misyonunu kaybeden Benî İsrâile ana yolunu göstermeğe, ve ferdî, ailevî esas terbiyeyi Musâ mektebinde almış olan bu kavme içtimaî hayat terbiyesini vermeğe, yâni insanlara muhabbet

---

(6) *HAZRETİ İSÂNIN MEMURİYETİ*

İncili Şeriften:

(Luka - 19 - 10): "Zira insan oğlu kaybolmuş olanı aramağa ve kurtarmağa geldi."

ve diğerkâmlık fikrini telkine, ve bütün bir beşeriyete ait birlik ve alâka gayretini uyandıрмаğa geldi. Sevginin icabı olan Kurtarıcılığı ideal bıraktı. Ve bir gün gelip bütün insanların bu fikirde, bir idealde, birleşeceklerini söyledi (7).

İLK HİRİSTİYANLAR

Putperest hükümdarların muhalefet ve sultanı altında Hazreti İsâ dünyada ancak pek az kalabildiği gibi bıraktığı mahdut Hıristiyan ferdler dahi çekingen harekete mecbur olmuş, onlar dahi İncil ruhuna uygun müstakil, hür bir cemiyet kuramamış ve binaanaleyh mutlak sulhçu, mutlak diğerkâm, mutlak uhuvvetçi bir idare teşkil edememiş, dinlerinin içtimaî saadetini meydana koymak imkânını bulamamışlardır. (8).

Binaanaleyh ıstırap yine devam etmiştir. Hıristiyanlık genişleyip putperest devlet adamları Hıristiyan olduktan sonra da ıstırap devam etmiş, devlet adamlarında putperestliğin istibdat ruhu kökten silinmemiştir. Hattâ din müesseselerini idare edenler Hıristiyanlığın ruhuna mugayir olarak engizisyon devrini açmışlardır. Madî manevî her cepheden hotkâmlıkla ıstırapı genişletmişlerdir. Ve

---

(7)

İncili Şeriften:

(Yuhanna - 12 - 32): "Ve ben yerden yükselirsem bütün insanların kendime çekeceğim."

Onun içindir ki Hazreti İsanın ve bütün Hıristiyanların daimî duaları Allahtan (melekûtunun gelmesini temenni) yâni yukarıdaki vasıfları haiz ilâhî bir idarenin gelmesini talep olmuş ve bütün Hıristiyanlık bu emel ile ve aynı zamanda bu ümit ile yaşamıştır. Ve bu ümitlerinde de bir hakikate istinat ediyorlar. Yine bu külliyatın (Ümit) kitabında yazılı olduğu veçhile mukaddes kitaplar bu ümidi sarih olarak vermekte ve o devrin kıymet ve ehemmiyetini tafsilâtiyle bildirmektedir.

netice itibariyle halkı ve dünyayı ezen ferdî hükümlerlik ve müesseseler saltanatları başka şekillerde yaşamıştır.

Netice itibariyle Hıristiyanlık dahi esas ruhuna mugayir olarak siyasette bir kuvvet olarak kullanılmıştır. Ve binaenaleyh ıstırap yine devam etmiştir.

Hülâsa:

Beşeriyette halk kütleleri bu devrede ferdî tekâmüle, mânevî rüşde henüz ermemiş olduğundan Hıristiyanlık; bidâyetinde halktan kuvvet alarak halk idaresi kuramamış, halk hâkimiyeti tesis edememiştir. Hıristiyanlar belki bunun zıddına olarak hareket eden müesseselerin ellerine düşmüşler ve başka ruhtaki bu müesseseler onları da yabancıları da kendi hesaplarına kullanmışlardır.

İşte, Hıristiyanlar dünyada ve kendi üzerlerinde hüküm süren idareleri Hıristiyanlığın ruhuna muvafık bulamadıklarındandır ki onu ideal olarak ancak kalbde, fikirde, taşımağa mecbur olmuşlar. Ve tahakkuku zamanını gözliyerek her günkü dualarında bu zamanın gelmesini dilemişler, ve beklemişlerdir, (9) Çünkü zaman, Hıristiyan bir devlet kurmağa değil, Hazreti İsnın yaşamasına bile müsait olmamıştır.

MUHAMMEDİLİK DEVRİ

Muhammedilik devri; beşeriyete hayatın kurtuluş devrini a-

(9)

MELEKÛT NİYAZI

Melekût yâni (Cenabı Hakkın yeryüzündeki hükümlerliği saltanatının açık tecellisi) devrinin gelmesi hakkındaki niyazdır ki metni İncili Şerifte muharrerdir. Bu kitabın (İntibah neticesi günlük dualar) bahsinde metnini aynen görmüş bulunuyoruz.

çar (10). Kurtuluş fikrini yedi buçuk asır evvel Allahtan Hazreti İsâ getirip insana telkin eder ve insan oğulları; bu fikirlerin hayatta ve cemiyette tatbikatına filen geçmek için yedi buçuk asırlık bir hazırlık ve olgunluk devresi geçirir. Nihayet bu zaman gelir ve Cenabı Hak Hazreti Muhammedi beşeriyete bu devreyi açmağa gönderir. Nitekim kurtuluşun Asya, Afrika ve Avrupada yer yer tatbikat ve teşebbüs hareketleri bu devreden sonra başlar. İnsanlık haklarının temini, demokrat idareler tesisi, hürriyet, müsavât temini mücadelesi hep bu devirden sonradır. Ve ilk demokrat idareyi bizzat Müslümanlar kurar ve bütün ruhu ve nezahetiyle yarım asır devam eder.

**(10) "HAZRETİ MUHAMMED EFENDİMİZİN
MEMURİYETLERİ"**

Hadisi Şerif:

(Ben ancak ahlâkı salihayı itmam için memur olundum).

Kur'anı Kerimden Hazreti Muhammed Efendimizin memuriyeti hakkındaki âyeti kerimelerden üçünü ve içtimaî dîn nizamına ait esasları tasrih eden bir âyeti kerimeyi, okuyalım:

(34 - Seba' - 28): "Ya Muhammed, biz seni ancak bütün insanlara müjdecî ve korkutucu olarak gönderdik ve lâkin insanların çoğu bunu bilmezler."

Diğeri:

(21 - Enbîya - 107): "Biz seni ancak âlemlere rahmet için gönderdik."

Diğeri:

(7 - A'raf - 157): "O Nebî ümmî onlara iyilik etmekle emir ve kötü işlerden nehi eder. İyi şeyleri onlara helâl, fena şeyleri haram kılar. Omuzlarındaki ağır yükü (İstibdat ve tahakkumu) kaldırır. Üzerlerinde bulunan zincirleri (Hürriyetsizlikleri) ve bukağıları çıkarır. (Gayri insanî kayıtlardan, hayat şartlarından kurtarır).

İÇTİMÂÎ NİZAM HAKKINDA

(57 - Hadid - 25): "Biz Resullerimizi vazih âyat ve mucizat ile gönderdik ve onlarla beraber kitap ve mizan (hak ölçüler) indirdik ki insanlar adalette kaim olalar."

İlk İslâm cemiyette, bu fiilî harekete, ve bu kurtuluş ve kuruluş mücadelesine hangi esaslardan başladığını gözden geçirelim: (11)

---

(11) *Bunlar; hukuka beşere ait esaslardır ki bu külliyatın (3 : 8) inci kitaplarında tafsilâtı yazılıdır.*

Şimdi burada milletler arası münasebetlerde fiilî yardımlaşma ve dayanışma (teavün ve tesanüt) mükellefiyetlerini tesis eden Kur'anı Kerimden bir kaç âyeti gözden geçirelim:

(4 - Nisâ - 56(58)) *Allahü Tealâ size emaneti ehline vermenizi insanlar arasında hükmettiğinizde adil ile hükmetmenizi emreder. Bu âyeti kerime gösteriyor ki:*

Emanet yâni içtimaî hukukun muhafaza ve murakabesi ehline yâni bunu kabiliyetle tatbik ve cemiyetin menfaatinden başka hiç bir tesir altında olmıyarak tertemiz hareket edecek insanlara verilmek lâzımdır. İşte gerek bir camia içinde gerekse camialar arasındaki ihtilâflarda adaletten başka bir tesir altında olmıyarak hareket etmek dinde esastır.

Aksi halde:

(28 - Kasas - 19): *"Demek ki sen arzda ıslah edenlerden olmağı değil, cebbarlardan (mütehakkim) olmağı murad edersin."*

Bu âyeti kerimeden dahi vazihan anlaşılıyor ki dünyada her insanın vazifesi ancak ıslahıdır. Bu esasa karşı hareket ve cebir, tahakküm ve istibdada kalkmak en geniş ölçüde din gâyesine muhalefet ve hiyanettir.

Diğeri:

(16 - Nahil - 92): *"Bir kavmin diğer kavimden daha çokluk olmasından azlara gadretmeyin."*

İşte vaktiyle Akvam cemiyetin yapmak istediği halde henüz o tekâmüle ermediğinden yapamadığı beynelmilel bir hak ve adaleti murakabe ve temin işi."

- 1 — Asalet üstünlüğü,
- 2 — Irk, kabile, renk üstünlüğü;
- 3 — Para tahakkümü;
- 4 — Çokluk tahakkümü;
- 5 — Mes'uliyetsiz hâkimiyetler;
- 6 — Kadın mahkûmiyeti.
- 7 — Çocukların uğratıldığı haksızlıklar.

Muhammedilik devrinde Muhammediler evvelâ, esarete, haksızlıklara uğramış olanları ve tahakküm altında ezilenleri kurtar-

---

Diğeri:

(49 - Hücerat - 9): "Eğer müminlerden iki taife birbiriyle mukatele ederlerse aralarını ıslah eyleyin. Eğer biri diğeri üzerine tecavüz edip saldırırsa (tecavüz eden) Allahın emrine (yâni hak ve adalete) münkat oluncaya değin o tecavüz edenle makatele edin. Eğer o; Allahın emrine inkiyat ederse (yâni beynelmilel hak ve adalet esasında hakkına razı olursa) aralarını adil ile ıslah eyleyin ve adaleti iltizam edin. Allah adalet edenleri sever.

İşte bu âyeti kerime dahi 1914 - 18 harp intibahı ile ve sulhu korumak için teşekkül eden Cemiyeti Akvam meclisinin zecrî tedbir, ler esasında müeyyet olarak kabul ettiği halde icraya hali müsait olmıyan bir hüküm, yâni beynelmilel inzibati bütün milletlerin elbirliğiyle temin edebilmelerine esas olacak müşterek bir fliyat hükümü!

Bu âyeti kerimelerden anlaşılıyor ki beşeriyetin İslâmiyet çağı; elbirliğiyle dünyada fenalıkları menetmek ve iyilikleri müdafaa etmek üzere, hak, adalet esasında fiilî bir devre açmak için bir devredir, ve hükümleri bütün dünya insanlarını intibah ve kemale esasında müşterek vazîfeye sevketmeği hedef tutmaktadır. Bu beynelmilel emniyet işini ilâhî bir iş, en mukaddes bir iş her fedakârlığa değer bir iş saydırmaktadır.

mak, ve mutehakkimlerin sultasına nihayet vermek üzere harekete geçmişlerdir. Bu esaslarda evvelâ; Hicazı kurtardılar. Ve tam halk hâkimiyetine müstenit bir cemiyet kurdular.

Dünyanın mühim bir kısmı; İran, Bizans ve Roma gibi üç büyük devletin emperyalizmi altında ezgindi. Muhammedîlik zuhur ettiği Hicaz kıtası da muhitin emperyalizm tehdidinden maada aynı zamanda, yukarıda sayılı tahakkümlerin hüküm sürdüğü yerdî.

Muhammedîlik; sınıf farkını, ırk imtiyazını kaldırdı.

Asil ile gayri asilin, zengin ile fakirin arap ile acemin, beyaz ile siyahinin hukukta müsavatını ilân etti. (12). Müminlerin kardeşliğini ve her birinin diğerine velâyet haklarını ve birbirine karşı kardeşlik vazife ve mükellefiyetlerini bildirdi. (13). Kitap ehlini

---

(12)

MÜSAVAT

Hadisi Şerif:

"Rabbınız birdir. Pederiniz birdir. Ne arabın aceme, ne acemin araba, ne kırmızının siyahîye, ve ne de siyahinin kırmızıya hakkı tafazzulu (üstünlük hakkı) yoktur. Takvadan gayri..."

---

(13)

Kur'anı Kerimden:

(9 - Tövbe - 72(71)): *"Erkek ve kadın müminler birbirinin dostu ve velisidir. Maruf ile emir ve münkirden nehiy ederler." (Yâni birbirlerinin iyiliklerini isterler ve birbirlerini iyiliğe sevkederler ve birbirlerini fenalıklardan korurlar.)*

Diğeri:

(49 - Hücerât - 10): *"Muhakkak müminler kardeşirler."*

Diğeri:

(5 - Maide - 3(2)): *"Fazilet ve takvada birbirinize yardım ediniz."*

bir kül, bir camia addetti. (14).

İslâm idaresindeki gayri müslim vatandaşlara dinî haklar tanıdı. Ve tam bir hürriyet verdi. (15).

Kapitalizmi yıktı. Fıkarayı iktisadî esaretten kurtardı. Sermayeyi tedavüle mecbur ederek iş hacmini artırdı. Tedavülden çekilen ferdî servetlere zekât ismiyle cemiyet lehine vergi koydu.

Muayyen gelirlerinin kendilerine yeter miktardan fazlasını fıkarayı infaka tahsis etmeleri ile irad sahiplerini ve fazla kazancı

---

(14)

Hadisi Şerif:

"Dünya ve ahrette İbni Meryeme (Hazreti İsâya) benden evlâ ve yakın kimse yoktur. Benim ile onun arasında başka bir peygamber dahi gelmedi. Peygamberler bir babanın evlâdıdır. Anaları ayrıdır. Dinleri ise birdir."

---

(15)

Kur'anı Kerimden:

(5 - Maide - 46(43)): *"Onda Allahın hükmü bulunan Tevrat yanlarında iken nasıl olur da gelip senden hüküm isterler."*

Diğeri:

(49 - Hücerât - 13) *Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve diğerdan halkettik. Birbirinizi bilip tanıyasınız ve tanınasınız için sizi taifeler ve kabileler kıldık. Muhakkak Allah indinde ekreminiz; en ziyade takva sahibi olanınızdır."*

Diğeri:

(2 - Bakara - 150(148)): *"Herkesin ona yüz çevirdiği bir cihet vardır. Ey müminler, sizler hayırlarda müsabaka ediniz. Her nerede olursanız olunuz Allahü Tealâ cümlelerinizi toplayıp birleştirir."*

Diğeri:

(5 - Maide - 51(48)): *"Ey insanlar, sizden her biriniz için bir şeriat ve mesleki mahsus kıldık. Eğer Allah murad etse sizi bir tek millet kılandı. Lâkin sizi imtihan için muhtelif ümmetler kıldı. Hayırlarda müsabaka ediniz. Cümleinizin mercii Allahü Tealâdır."*

olanları mükellef kıldı. (16)

Kadınlara:

Kadınlara; erkeğe müsavi saiy kazanç, ve tasarruf hakkı verdi. (17) ve onları; kendi işlerini idarede ihtiyar ve istiklâl sahibi kıldı.

Aciz kadına, akrabası erkeği muin ittihaz etti ve onu yardımcıyla mükellef kıldı.

Çocuklar:

Cemiyeti çocukların hukukunu muhafaza ile mükellef kıldı. Ve çocuklar hakkında cemiyetin velâyet ve sahabetini temin etti.

Memedeki çocukları emziren anaların veya süt anaların iâşesi ile de cemiyeti mükelef kıldı.

Acizler:

Hangi din ve ırktan olursa olsun maişetini kendi saiyi ile tedarik edemeyecek derecede âciz ve kimsesiz muhtaçlara (ihtiyarlara, sakatlara, hastalara, yetim ve öksüzlere, garip düşmüş

(15 inci haşiyenin devamı:)

Diğeri:

(5 - Maide - 68): " De ki, ey ehli kitap, Tevratı, İncili, Rabbiniz tarafından size inzal olunanı; yerine getirmediğçe siz; dince bir şey üzerine değilsiniz."

---

(16)

Kur'anı Kerimden:

(2 - Bakara - 219): "Ve senden ne gibi şeyleri infak edeceklerini sorarlar, kendilerine kifâyet eden miktardan fazlasını söyle."

(17)

Kur'anı Kerimden:

(4 - Nisâ - 310(32)): "Gerek erkek ve gerek kadın kendi kazançından hisse sahibi olur (yâni erkek olsun, kadın olsun ne kazanmış ise onun sahibi olur). Allahın fadıl ve kereminden isteyiniz (yâni çalışınız Allaktan kazanç isteyiniz) Cenabı Hak her şeyi bilir."

yolculara ve borcunu ödeyemeyecek hale düşmüş işi bozuklara) yar-
 dım ile cemiyeti mükellef kıldı. Hattâ borcunu ödeyemeyecek olan-
 ların borcu ödenmek ve itibarı iade hali ıslah edilmek için zekât
 tekâlifinde Allah bunlara hisse ayrılmasını emretmiştir.

Halk hâkimiyeti:

İdarede halk hâkimiyetini esas kıldı.

Riyasete:

Riyaseti mesuliyetle meşrut kıldı. Ve reis için de ayrıca inti-
 hap şartları koydu:

Tahakküm:

Her türlü ferd, zümre ve sınıf tahakkümünü kaldırdı.

İşbirliği:

Hazreti Ömerin zamanında Müslümanlar; İran emperyalizmi-
 ne karşı koymak için Hicaz Hıristiyanlarıyla işbirliği yaparak harp
 etti ve aynı hakları bir cephede müştereken müdafaa etti. Ve böy-
 lece dinler ve milletler arasında meşru maksatlar için iş birliğine
 misal gösterdi.

HAKLARI KURTARMA MÜCADELESİNİN DEVAMI

Beşeriyete kurtuluş mücadele devrini açan Muhammedilik dev-
 rinden itibaren dünyada yeryer bu mücadele başladı ve hâlâ devam
 ediyor.

Bütün dünyanın yer yer tahakkümden şikâyetini gösteren bir
 misali şimdi Fransızların lisanından dinliyelim:

FRANSA BAŞVEKİLİNİN NUTKU

17 Mayıs 941 tarihli gazeteler Fransa Başvekilinin nutkunu
 neşrediyorlardı. Metni aynen şöyledir:

"Fransa şunu söylemek istiyor, insanları ferdî tahakkümler-
 den kurtarmak lâzımdır. Fransanın âtiyen huzur ve emniyete ka-
 vuşması için başka çare yoktur. Fransa ne kadar hüsnü niyet sa-
 hibi ve sulhperver olursa olsun başkaları da öyle olmadıkça ve baş-
 kalarının o niyetini, o arzusunu ihlâl edecek vaziyetlerin hudusu-

nu âkim kılmadıkça dünya için ve dolayısıyla Fransa için rahat yoktur."

İşte görülüyor ki dünya kurtulmadıkça milletlerin kendi başlarına kurtulmak imkânı yoktur. Kurtulmak için kurtarmak lâzımdır."

Yukarıda sureti görülen nutuk; o gün Fransayı temsil eden en salâhiyetli bir ağızdan bütün dünyaya hitap edilmiş bir hasbühaldî. Bu hasbühâl; muztarip Fransanın muztarip beşeriyete bir dertleşmesi idi. Kurtuluş yolunu bütün dünyaya bildirmesi idi. Fransa bu yolu ıstırapla aramış, intibahla bulmuştu. O Fransa ki bütün şeref ve refahiyle uzun seneler yaşamış, Avrupanın ilimde sanatta, servette en kuvvetli en verimli örnek devletleri sırasına geçmiş idi. Senelerdenberi ilim, fikir hayatında beşeriyete hocalık, medeniyete rehberlik eden milletlerden biri idi.

İşte bu acı, boğuk ses nihayet o muztaribin sesi idi. Zira bütün bu varlıkların sadeti zirvesinden birdenbire felâketlerin en müthişine yuvarlanmıştı. Hayatın en tatlı demlerinden en acılarını tadmıştı. Bu nasıl böyle olmuştu? Bir dağ heyelân edip başına mı çökmüştü. Hayır, Fransa bir ihtiyatsızlık yüzünden bu sademeye uğramıştı. Siyasette mevziî tedbirler almış tehlikeyi hep çevresinde önlemeği düşünmüş, fakat her barajı yıkıp, her mâniî süpürüp gelecek sel ihtimalini gözönüne almamıştı. O her şeyi kendi kudretine göre hesaplamış, hariçte kalan varlıkların münferit müçtemi kuvvetleriyle ayarlayarak tedbir almamıştı. Bu tedbir; dünyadan tehlikeyi kaldırmaktı. Tehlikeleri menbalarında kurutmaktı. Bunun için de siyâsîleriyle, ilim fikir adamlarıyla fikir seferberliği yaparak daimî sulh işini temin etmekte.

İkinci cihan harbinin beş senelik ıstırapı sonunda yapılmak istenen şey; bu harpten bu harplerden evvel yapılmalı idi. Nitekim yine bir Fransız âlimi; bu intibah seferberliği için bakın ne güzel söylüyor:

6 Haziran 944 tarihli (TAN) gazetesinden:

Fransanın ve bütün dünyanın sayılı fizik âlimlerinden profesör

P. Langevin; 1932 senesi Nice (Nis) şehrinde toplanan milletler-arası yeni terbiye teşkilâtının altıncı kongresini açış nutkunda şun-ları söylemişti:

"Buraya, endişelerini, cehtlerini ve ümitlerini birleştirmeğe gelen kırk millet mürahaslarını selâmlarım.

Mevcudiyetini ve birliğini henüz kavramıya başlıyan bir dün-yanın kurulmasına ve tanzimine ait bir çok meselelerin ortaya kon-duğu böyle müşkül bir zamanda, medeniyetin korunması, ve inki-şafı için herkeste aynı kanaatin hâkim olduğunu hissetmek, insanı teselli ediyor. Müşterek ve şuurlu bir terbiye cehti; daha iyi bir istikbal hazırlamak için en müessir bir vasıttır.

Bütün memleketlerin mürebbilerinin erişilecek gayeler, halledi-lecek meseleler, ve müşterek bir faaliyet zarureti üzerinde muta-bık kalmaları; daha umumî, ve daha yüksek bir anlaşma, ve bir-leşme imkânı; insan nev'inin birliği, bir sulh ve adalet dünyasının teessüsü hakkında itimat verebilir. Ve vermelidir.

Kongrenin umumî münakaşa mevzuu olarak seçtiği (içtimaî tekâmül ile rabıtası bakımından terbiye) mevzuu; bu endişelere mükemmel bir surette tekabül etmektedir."

Yine:

"Bu kongrede, karşılıklı bir hüsnü niyet ve sempati havası içinde muhtelif temâyüllerin kendilerini göstermelerini, muhtelif fi-kirlerin ifade edilebilmelerini ve karşılaşmalarını istiyoruz. O su-retle ki; *bunların her cephedeki hakikat hissesi; ferdî ve millî ka-rakterlerini (vasıflarını ve seciyelerini) muhafaza etmekle beraber, daha yüksek bir terkinin meydana gelmesine hizmet etsin.*

İhtimal bu kongrede bu terkinin; ana hatlarını çizmek (müm-kün olacaktır."

Yine:

"Burada bütün milletler toplanmışlardır. Bütün temâyüller ve telâkkiler; çocuklarımız için ve çocuklarımız vasıtasıyla daha iyi bir istikbali hazırlamak için, milletlerin işbirliğine, insan cehdine, itimat, ve karşılıklı anlayış zihniyeti içinde karşılaşmaktadırlar."

Şimdi:

Profesör Dr. Langevin'in 1933 de intişar eden: (Mücrim ilim yahut kurtarıcı ilim) başlıklı makalesinden bir kaç fıkra naklede-lim:

Profesör; beşeriyetin bugünkü ıstıraplarından, ve maruz kal-dığı büyük tehlikelerden, bilhassa harp âfetinden (ilim) i ve (tek-nik) i mesul tutanlara karşı şöyle cevap veriyor:

"Fenalık ne ilmindir, ne de mümkün kıldığı teknik vasıtaların-dır. Belki bizim onları kullanım tarzımızdır. İlimi ve tekniği zincire vurmağa lüzum yoktur. İlimin ve tekniğin mütemadî ve harikûlade inkişafı; istihsal imkânlarını namütenahi çoğaltmış, ve herkesin ihtiyaçlarının en geniş bir surette tanzimini mümkün kılmıştır.

İlimin cemiyet meselelerine tatbiki henüz yeni başlamıştır. *Lâzımdır ki ilim adamı; artık lâboratuvarından çıksın, metoduna sa-de tabiat sahasına değil, içtimaî meselelerin; insanî bir şekilde halline, milletler arasında adaletin tesisine tatbik etsin.*

Bugün hakikatte böyle; teknik meselesi değil, bir adalet me-selesi karşısında bulunuyoruz. Bu mesele faaliyet vasıtalarının ken-dilerini kabule iyi hazırlanmamış olan bir muhitte pek çabuk inki-şaf etmesinden ve bu vasıtaların bütün insanlara faydası dokuna-cağı yerde *ferdî ve müşterek hodbinlikler tarafından inhisar altına alınmış olmalarından ileri gelmektedir. Bu keyfiyet bir taraftan iç-timaî adaletin diğer cihetten beynelmilel adaletin kâfi derecede in-kişaf etmemesinden dolayıdır."*

"Fikrimize göre bizim hakikî ve tam kurtuluşumuz için lâzım-dır ki adalet; çetin yolu üzerinde muvaffakiyetle yürüyebilmesi için ilmin kendine uzattığı kardeş ele dayansın."

Harbi önliyecek bu kanaatler; umumileşip fiiliyat sahasına çıkacak kadar vakit bulmadı. Harp bastırdı. İmdi çare düşünöldü fakat icabr yapılamadı. Zira yapılmasını iktiza ettiren olgunluk, henüz beliriyordu. Çünkü olgunluk; bir devre meselesi idi. Beşer ise henüz bu devreye varmamıştı. İşte bunun noksanı, bu ikinci cihan harbinin ıstırapı ile tamamlandı ve bugün bütün muharipler

can acısıyla ebedî sulh diye dört yana bağıyor ve onun için uğraştığını her gün tekrar ediyor.

Fransa misali üzerinde, ve Fransız Başvekilinin nutku tahlilinde ehemmiyetle biraz daha duralım:

Fransayı yıkan âfet; her memleketi tehlikeye koyabilir. Birinci cihan harbini ateşlemeğe bir tabanca kurşunu kâfi geldi. İkinci cihan harbi zaten birincinin devamından ibaretti. Aradaki fasıla; sulh değil hazırlık mütarekesi idi. Ve ikincisi mağdurların hak ve adalet davasıyla ortaya çıktı.

Bu hak ve adalet davası; dünyadaki milletler münasebetlerinin tarzı değişmedikçe daima ortaya çıkacaktır. Galipler, harpleri insafsız bir sulh ile, intikam hınçlarını veya menfaat hırsıların tatmin edici bir netice ile ve bu musibetten ganimetler aramak gayretiyle bitirmeğe kalktıkça bu harpler bir yenisini doğuracaktır.

İntikam intikamı, ihtiras ihtirası aşılayacaktır. Sulh namı altındaki ahidli tazyikler, mağlûp tarafları sıkıştırdıkça aksülâmeller kuvvetlenecektir.

Bütün işin ruhu; bu fena neticeleri iyi ve âdilâne bir tarzda kapatmak ve aksülâmel yapacak şeyleri ortadan kaldırmaktır, onları kökünden sökmek, temizlemektir. Beşeriyete yeni bir dostluk hayatı, yeni ve temiz bir münasebet çağını açmaktır. Bütün eski hesapları tasfiye etmek yepyeni bir hesap açmaktır. Yoksa, fenalık yapmak fırsatı elden ele geçer durur. Marifet; bu an'aneyi sona erdirmek ve iyilik fırsatını tedavüle geçirmektir. İnsanlar fenalıkta da müthiş yarışlara çıkar muhakkak ki iyilikte de.

Fransa Başvekilinin ve Profesör (Langevin) in nutukları bütün dünya için ibretle teemmüle değer mahiyettedir. Ve Fransanın bu harpte düştüğü ıstıraplar dahi aynı ehemmiyette canlı bir ibret misalidir.

Bu sözlerden ve bu akıbetten ibret almamak; müstakbel hayatta bütün dünyaya şâmil yeni ıstırapların vebalini boyna almaktır.

Evet, Başvekilin dediği gibi dünyada hiç bir millet köşeye çekilmekle dahi yakasını dünya sademelerinden kurtaramaz. Bir mil-

letin sulhçü olması kâfi değildir. Her milletin sulhçü veyahut ekseriyeti teşkil eden milletlerin sulhçü olmaları ve sulhü korumak için samimiyetle birleşmeleri ve beynelmilî çıkan ihtilâflarda sulhü koruyacak, hakkı müdafaa edecek derecede müşterek bir zabıta kuvveti ortaya koymaları lâzımdır.

Yoksa her biri teker teker avlanırlar ve aralarındaki gevşek bağları teker teker çözerler, ve teker teker ezilirler.

*
**

Vesaitin terakkisi; uzaklık yakınlık mefhumunu ortadan kaldırmıştır. Dünyanın bir tarafında çıkan yangının dört bir tarafa sirayet tehlikesi meydan almıştır. Uzakta, kenarda hiç kimseye tam selâmet ve emniyet tasavvuru kabil değildir.

Çıkarılacak yangınların derhal yerinde bastırılması, önlenmesi için bütün dünya ekseriyetinin tam bir dayanışma ve yardımlaşma ile el birliği, fikir birliği, göz birliği yapması zaruridir. Dünyada kaynaşan ihtirasları, tahakküm salgınlarını önlemeğe milletlerin teker teker ne varlıkları ne de menbaları kâfidir. Millî müdafaa bütçelerini ne kadar arttırsalar milletlerini ne kadar fevkalâde vergilerle tazyik etseler yine çaresizdir. Nihayet hem ezilmeğe hem de müstevlinin eline geçtikten sonra onun hesabına bir kuvvet olarak kendi zararına çalışmağa mahkûmdurlar. İkinci cihan harbi henüz gözümüzün önünde kâfi bir misal teşkil etmektedir.

1914 harbinde en şimaldeki memleketler. İskandinavlılar; harp harici kaldılar. Fakat çok sürmedi, bu ikinci büyük harbde aynı nesil harbin içine yuvarlandı, ne melek kadar temiz hisleri ne de yüksek medeniyetleri bu dünya harbinde onlara mâsuniyet temin etmedi.

1914 harbinden sonra Avrupada umumî bir salonda bir İsveçli mütefekkirin sözlerini dinlemiştim. Hâlâ kulağımda çınlar, hâtıramda yaşar. O sözlerin hâfizamda yerleşen cümleleri şunlardı: Hatip; nutkunda şöyle diyordu:

"Ey şimal adamları, ey vatandaşlarım, 1914 büyük harbinde

harp âfetinden masun kaldık diye felâketzedelere karşı kayıtsızlığa düşmiyelim. Bugün bu felâket onlara ise yarın bizedir. Bu felâket açığa duran yerlere büyük vazifeler ayırmıştır. Dünyada bir tek evin içindeyiz, bu semanın altındaki komşularımızın, insan kardeşlerimizin imdadına bugünden koşalım. İhtiyaçlarına yardım edelim. Felâketten kurtuluş bize kayıtsızlıklar değil, mükellefiyetler tahmil eder, komşuların ıstıraplarını paylaşmalıyız. Bu dünyada, bu şartlar içinde kendimizi emin ve salim sayamayız, aklımızla fikrimizle ve elimizdeki bütün varlığımızla muhtaçlara yardım etmeliyiz. Bütün imkânlarımızla onlara mânen ve maddeten faydalı olmalıyız. Ve daima onlar için de kendimiz için de dünyanın müşterek ıstıraplarına çare düşünelim, çare arayalım, çare bulalım Bu da pek basittir. Binlerce senedenberi mukaddes kitapların gösterdiği çaredir. Muhabbet yolunda yürümek, kardeşçe geçinmek hak ve adaleti kabul etmek, insan yüreği taşımak şefkat ve gayret duymak!"

İsveçlinin kulağında tekrar ettiği gibi hakikat; Şarkta Garpta, Şimalde, Cenupta aynidir. İnsanlar; bir tek ailedir, bu ailenin uzuvları arasında bitaraf, alâkasız; hissiz kalmak ne mânen ne de maddeten mümkündür. Kuvvetli misin, zayıfın yanında yer alacaksın! Sıhhatte misin, hastanın yanına koşacaksın! Ayakta mısın, düşküne el uzatacaksın! Akıllı mısın, akılsıza ışık tutacaksın!. Her şeyin iyi tarafı ile fena tarafını ona bildireceksin! Yol, iz bilen misin? Doğrusunu göstereceksin! Varlıklı mısın, yoksullardan gizlenmeyeceksin ve gizlemeyeceksin! Kuvvetli misin, himayeni, himmetini muhtaçtan, düşkünden esirgemeyeceksin!

Cemiyetin her ferdine düşen vazifelere işte birer misal.

Yoksa; dünya yalnız zayıf için değil, en kuvvetliler için de netice itibariyle birer ıstırap yatağı olur. İkinci cihan harbinin gösterdiği manzara gözönündedir.

İSTIRABI YAŞATAN ÂMİLLER

Şimdiye kadar ıstırapı vücade getiren sebeplerden bahsettik, ve bunların menbaları, men'şeleri hakkında bir fikir verdik. Şimdi ıstırapı devanı ettiren sebeplerden, bütün acılarına rağmen ıstırapın yaşamasına imkân veren âmillerden bahsetmek istiyoruz.

Zira pek tabiî olarak akla gelen şu sual karşısındayız: Madem ki ıstırap acıdır, insanlar; bundan bir an evvel kurtulmak çaresine niye bakmamışlardır?

Bunun cevabı basit olarak şudur:

İstırapı insanlar; yine insandan çektiler. Çekenler âcizler, çek-tirenler kuvvetliler.

İnsan yığınları bu ıstırapı mahdut kimselerin şahsî menfaatleri yüzünden çektiler.

Kuvvetliler; halkı kendi menfaatlerine istismar ettiler. Onlar; kuvvetlendikçe halk zayıfladı.

Onlar; kuvveti kendi şahıslarına topladıkça halk bakımsız kaldı. Hem tahakküm ve istismar, hem bakımsızlık; halkı ezdi. Ah-lâkî hastalıkların, cism ve ruh ıstırapının envainı üretti.

Hastalıklı, zayıf hücrelerin terkip ettiği cemiyet bünyesi de za-yıf ve hastalıklı oldu.

İşte, ferdî ve içtimaî zaafî ve hastalıkları devam ettiren se-bep ve âmillerden bir kaç başlıcasını şimdi kısım kısım dercediyoruz:

FERDLERDE YOKSULLUK

Yoksulluk; bir küldür. Ve ıstırap âmillerinden bir şubedir. Yoksulluklar; insanda mukavemet kudretini azaltır. İnsanı hayatta inkişafa değil tereddiye götürür. Başlıcaları şunlar olsa gerektir.

- 1 — Geçim yokluğu,
- 2 — Cismanî sıhhat yokluğu,
- 3 — Mânevî kuvvet yokluğu,

- 4 — Bilgi yokluğu,
- 5 — Seciye yokluğu,
- 6 — Zatî teşebbüs kabiliyeti yokluğu.

Bu altı keyfiyetin her biri hakikatte birbirinin yokluğuna sebep olan âmillerdir. Meselâ geçim yokluğunun cismanî sıhhatle ve mânevî kuvvet yokluğunun seciye ile, zatî teşebbüs ile ve bilginin hepsi ile yakın alâkası vardır. Heyeti umumiyesinin de, aile ve cemiyet durum ve seviyeleriyle münasebeti vardır. Ferdleri hayata hazırlamak; ferdlerin ihtiyaçlarını temin etmek, sıhhatini korumak, maneviyatını kuvvetlendirmek, muhtaç olduğu bilgileri vermek ve arttırmak, onu fikir seciye ve azim sahibi yapmak, kendine güvenir bir hale getirmek aile ve cemiyetin vazifesidir. Aksi halde hem ferd, hem aile, ve hem cemiyet; bu yoklukların acısını çekerler.

CEMİYETTE SİYASÎ HAYAT FIRKA İHTİRASLARININ TEHLİKE DERECELERİ

Bazı Avrupa memleketlerinde hayret ve ibretle görölmüştür ki: Krallar saltanatı yerine, firkalar saltanatı kaim olmuştur ve her firkaya göre kendi iktidar hali milletin saltanatıdır.

Halbuki milletler; bu yüzden yeni tip ıstıraplara düşmüştür. Siyasî terbiyesi kifayetsiz milletlerde bu keyfiyet, daima millî birliği zayıflatan ve kendi kendini kemiren bir dert olmuştur.

Zira kralların etrafını alıp onun nâmına saltanat süremiyen istismarcı sınıf; soyadı beğenir gibi parlak, cazip birer ideoloji ismi, birer fırka unvanı seçerek, o parlak ismin şa'saası altında faaliyetlere geçmekte ve yine isimlerin mefhumları gölgesinde gizlenmekte ve şahsî ihtiraslarını destekliyecek taraftar toplamaktadır. İsim ve unvanlarla fikirlerine kıymet, hareketlerine meşruiyet verdiren böyle mukallitler; bu hareketleriyle saf kütlelerin, temiz hislerini bulandırmakta cemiyette birlik, kardeşlik samimiyetini, birliğin tesanüt ve teavün hislerini baltalamaktadır. Bu ise cemiyette ayrılıklara, gayrılıklara, hattâ husumetlere yol açmaktadır.

İnsanlığın fikir sermayesini ve içtihat hakkını tuzak yapan bu gibiler; bir ticaret firması zihniyetiyle hareket etmekte ve yalnız müşteri celbini, ve diğer firmalara rekabet ve tefevvuk çarelerini düşünmektedir. Bu tefevvuku temin edip iş başına gelenler sonra da kuvvetlerini muhaliflerini ezmekte, saltanatlarını tahkimde kullanmağa mayletmektedir. Her iş başına geçen fırka; milletin menfaatine uygun programın yalnız keindistinde olduğunu söylemektedir. Fakat hakikat bir, ve akıl için çıkar yol dahi bir olduğuna göre, acaba bunların hangisinin iddiası hakikate tevfuk etmektedir. Bu dava ve iddia; mücadeleleri ve huzursuzlukları tevhit etmektedir. Huzursuzluk milleti rahat çalışma ve terakki yolundan alıkoymaktadır. Milleti fikir karışıklığına, yol şaşkınlığına uğratmaktadır; cemiyetin büsbütün bozuk bir duruma geldiği zaman ise gürtlüyü susturacak, kargaşalığı durduracak, partizanlara sus! diyecek, dur! diyecek kuvvette bir varlığı da yoksa, kendisini akıntıya kaptırmış bir tekne gibi millet; cereyanlar ortasında kararlı, kendini tesadüflerin neticesine terketmektedir. İşte içtimâf ıstırapların yenilerinden bir kısmı da böyle olup bitmektedir.

TEFRİKA

Her ayıran şey tefrika doğurur. Tefrikalar; ihtilâflar ve ıstıraplar doğurur. İnsanların vazifesi; kendilerini düşmanca ihtilâflara götürüp kıyasıya çarpıştıracak ve birbirlerini tahrip edecek her ayırıcı fikrin üstüne yükselmek ve orada bu ihtilâf ve husumete mâni olacak birleştirici fikri bulmaktır.

*
**

Dünyanın ıstırabına sebep olmuş hâdiselerin bir kısmı da cemaatler ve milletler arasındaki din, mezhep vs ırk ayrılıklarının siyasette istismar edilmiş olmasıdır. İnsanların takatleri kesilinceye kadar bu siyaset insanları harcamış, kırdırmıştır. Yalnız katolik protestan mezhep ihtilâfında kanı dökülen Hıristiyan insan yekûnu otuz milyondur. Buna sünnî, şîî ihtilâfına istinat ettirilmiş Osmanlı İran emperyalizminin ve haçlı seferler sevkettiği Avrupa si-

yasetinin mal olduğu kan ve can kaybı ile tahribat dahi ilâve edilirse yalnız din ve mezhep ihtilâfinin mal olduğu ziyan tasavvur edilebilir.

Putperestlik devrinde ırk benliği yaşatan Firavunların, Sezarların, İskenderlerin ve İran, Asya cihangirlerinin döktüğü kanlar, tahrip ettiği mâmureler dahi hesaba ilâve olunursa bu ırk benliğinin yalnız evvelki çağlardaki bilânçosu meydana gelir. Neslimizin içinde bulunduğu cihan harplerinin maliyetini de kendileri yakından bilirler. (18)

---

(18) *Gerek memleket içinde, vatandaşlarla, gerek memleket dışında başka milletlerle insanca münasebette ve karşılıklı hürmet hissi ile muâşerette bulunmak için, bilhassa bu ikinci cihan harbinden sonraki sulh devresinde, dünya iş birliğine girmek ve o işte güzel bir yer işgal etmiş olmak için, pek tabii olarak herkesin dikkat edeceği şartlar vardır, Başlıcaları:*

1 — *Kendini efendi, başkasını uşak saymamak.*

2 — *Kendini üstün başkalarını aşağı görmemek.*

Ve netice itibarıyla zayıfın, azlığın zaafını veya azlığını istismar için kuvvetliye hak tanınmamak.

Yukarıdaki iki şartı güçleştirecek bir taktım varlıklar, yokluklar gayreti de vardır. Fakat bunların en tehlikelisi; ırk, din ve mezhep üstünlük iddialarıdır ki, ırk üstünlüğü iddiaları, putperestlik devrinden arta kalma bir dava, din ve mezhep üstünlükleri de din devrinde siyasî zümrelerin, benlikçi müesseselerin icat ettikleri bir politikadır. Bunların her ikisi de meşru fikirler değildir. Allah; kendi kulları arasında; o kulların Allaha olan aidiyetleri dururken başka kıymetlere nisbetle onlara aşağılık yukarılık isnadına razı olmaz. Allahın birliğine bakarak kulların müsavatını kabul etmek, ve her biriyle müsavi haklarla muamelede bulunmak, içtimâî hayatın ilk şartıdır. Zira insanlar; Âdem'de birleşir, ırk kesreti itibarıdır. Dinler, mezhepler de Allahta birleşerek bir hakikatte toplanır. Nitekim yine bu kitapta tercümesini gördüğümüz iki hadisi şerifte Peygamber Efendimizin ırk için: (Rabbımız bir, pederimiz bir oldu-

FİKİR

Bir cemiyetteki fikir adamları birer kıymettir. Salim fikir rahmettir. Bozuk fikir; tehlikedir. Fikirsizlik; felâkettir. Her fikir; bir hakikati mutlak olarak ifade etmez. Yanlış tarafları olabilir, fakat fikirler; karşılıklı ortaya konmakla doğrusu yanlışı birbirinden farkedilir. Onun için Peygamber Efendimiz (Ümmetin fikir tahalüfü [yâni fikrî münakaşaları] rahmettir.) Buyurmuşlardır. Bir Türk mütefekkirinin de (Barikai hakikat müsademei efkârdan doğar) vecizesi meşhurdur.

Fikir adamları; fikir ihtilâfını, akıl ve hikmetin hududundan dışarıya çıkarmamakla mükelleftir. Aksi hal; fesadı muciptir. Ef-kârı bozar, cemiyetin bünyesini sarsar, ve iş hak ve hakikate, muhalefete, millete, memlekete hiyanete kadar gider.

Demokrasi, Allahın istediği bir rejimdir. Zira milletin akıl, fikir birliği ederek kendini idaresidir. Hakkın iradesine halk ma'kestir.

Halkan kendi kendini idaresi ise hürriyet ve tam bir istiklâli ile mümkündür. Elbetteki bu idare; halk irâdesinin bir araya gelmesi neticesidir. Halkın iradesini izhara yegâne vasıta kendi fikridir. Bu fikirler bir araya gelecek, incelenecek, elekten geçecek ve nihayet eksiği yanlışı düzelecek ki birliğe mukaddes bir mal olsun. Bu mal mukaddes olmak, ve bütün bir cemiyet tarafından desteklenmek için; o fikirlerin ihlâs ve samimiyetle ileri sürülmüş ve yine aynı hislerle dinlenmiş ve münakaşa edilmiş olması lâzımdır. Tâ ki; hususî menfaatler, tarafgirlikler bu samimiyeti ihlâl etmesini. Fikir; rahmet yerine felâkete sebep olmasın. Fikir kurtarıcılık yerine ıstırapı derinleştiren muzir bir şey olmasın.

ğu, ne arabın aceme, ne acemin araba, ne siyahinin kırmızıya ne de kırmızının siyahıye üstünlük hakkı olmadığı) hakkında; din bahsinde de: (Peygamberlerin bir babanın evlâdı oldukları, yalnız anaları ayrı olduğu, dinleri ise bir olduğu) hakkındaki ihtarlarını hatırdâ tutmak ve bu birliklere hisde, fikirde yol açmak cereyan vermek zaruridir.

" FİKİRSİZLİK "

Binlerce senelik halk ıstırabını yaşatan baş âmil; (fikirsizlik) tir. Halkın bilgisizlikten mütevellit fikirsizliğidir. Fikirsiz cemiyet elbette irâdesizdir. İradesiz kümeler, her hangi bir mütehakkimin irâdesine uyar. Onun istediğini yapar. İstismarcılar elinde yemeklik olur.

Netice itibariyle kendi menfaatine değil, başkalarının menfaatine ve kendi hesabına değil başkaları hesabına çalışır, yaşar ve ölümler (19).

Peygamber Efendimiz: (Bir saat tefekkür, yetmiş yıl [fikirsiz] ibadetten hayırlıdır) buyurmuşlardır.

Fikirsiz insanın her hareketi ruhsuzdur. Bu gibilerin ne ibadetine hedef, ne harekâtında gaye vardır. Kendi hakkında bir fikri olmıyanın kendinden maadaları hakkında ne fikri olabilir. Böylelerinin ne kararlarında isabet vardır. Ne de hayatlarından hayırlı bir semere.

Allah fikirle bilinir, Allaha fikirle güvenilir. Allaha fikirle teslimiyet arz edilir. Allahın istedikleri istemedikleri fikirle öğrenilir. Allahın istediği yolda fikrle yürünür.

İnsanlık fikirle kavranır, insanlık alâkaları, vazifeleri fikirle ihata edilir. İnsanlık mükellefiyetleri fikirle ifa edilebilir. Her nerede bulunulursa bulunulsun, her ne şart içinde olursa olsun Allahın istedikleri, insanlığın icapları fikirle yapılabilir. Ve her iyi şey fikirle başarılabilir.

---

(19)

(Eş'îya - 5 - 20) : "Vay... kötüye iyi, ve iyiye kötü diyenlere, ve zulmeti nur ve nuru zulmet yerine koyanlara, acıyı tatlı ve tatlıyı acı yerine koyanlara."

(Eş'îya - 10 - 2): "[Vay] haksız kanunlar koyanlara ve in-safa mugayir şeyefer yazan kâtiplere."

İyilik, kötülük; fikirle tefrik edilir. Ve fikirle ölçülür. Fikirsiz adamın karar ve kanaatlerinde isabet azdır.. İstemiyerek, bilmiyerek, kendine de; başkalarına da, fenalık yaptığı olur.

İmdi her işin nâzımı fikirdir. Her tedbirin kaynağı fikirdir. Bir adamın kendi de evlâdü ayalı de, hattâ bütün bir cemiyet da, o adamın; şuuruna, Allahın emanetleridir. Bunlara faydalı olmak, ve zaradan sakınmak için, evvelâ bunlar hakkında bir fikir sahibi olmak lâzımdır.

Aksi halde insan; ne yapacağını bilir, ne de isteyeceğini! İtilen tarafa gider, çekilen tarafa gelir. Başkalarının malı gibidir. Halbuki insan dünyaya, adam olmağa, adamlık etmeğe, adam yetiştirmeğe, hayırlı işler görmeğe; ıstıraptan insan, can kurtarmağa gelmiştir. Hayatta müsbet bir gayeye ermeğe gelmiştir.

Şu manzum sözler de burada yerindedir. (20)

---

(20) **SEV KURTAR**

— 1 —

*Allah için sev Allahı, durmadan
Allah için, sev insanı, bakmadan,
Allah için insan kurtar hep insan
Hiç birini, kendinden ayırmadan*

— 2 —

*İnsan için ağla, acı gönülden,
Can kurtar can, yorulmadan bıkmadan
Sev Allahı, bağlan ta özcandan
Kurtar, bir can kurtar, bu can çıkmadan*

— 3 —

*Kurtarıcıdır, bütün göktekiler,
Peygamberler, kurtarmağa geldiler
Melekler hep insan için inerler,
Gökten yere insan için gelirler,*

— 4 —

*İnsandır, sebebi bütün hilkatın
İftiharı, bütün bir kâinatın*

" CEHALET "

İlk çağdanberi insanlar, cemiyette veya cemiyetler arasında doğru bir yol tutmuş veya yollarını bulmuş değillerdir. Zira Alla-

---

78 den devam

*Özdür insan, âlem içre kıymette
Hep kıymeti kalbindedir ademin.*

— 5 —

*Yan acı, kalk şahlan ey kalpli insan
Atıl kurtar, insan kurtar yılmadan
Bir cevherdir, yere düşmüş çırpınır
Sarıl kurtar, adını hiç sormadan.*

— 6 —

*Canlan, şahlan, insan kurtar, durmadan
Yüksel, yükselt; insan yükselt durmadan
Özlen özle, insan özle, durmadan
Hak kemali zahir olsun insandan*

— 7 —

*Allahtan bir şeydir bu, yere düşmüş
Üstünde gök, altında yer, ağlamış
Yer inlemiş gök dinlemiş, titremiş.
Milyonlarca istimdatar, yükselmiş.*

— 8 —

*Kurtar kurtar istimdada koş candan
Hakkın bir şeyidir bu yerde yatan
Baştan ayağa yaralıdır bu can
Allah için kurtar durma ey insan.*

— 9 —

*Kardaşındır candaşındır bu yatan
İstiraplar içinde hep kıvranan
El uzat bu düşmüşse sarıl hemen
Kurtar Allahındır bu düşkün insan.*

Ö. F.M.

hın iradeleri yerine kendi ihtiraslarına yol aramışlardır. Binaenaleyh her adımda ıstıraba düşmüşler ve birbirlerini sıkıştırdıkça ı-

---

79 dan devam

H A L K

— 1 —

*Ya İlâhi muhakkak
Geyrendişlik ruhunu
Yayıyorsun her yanda
Yanıyoruz Halk diye*

— 2 —

*Döküyorsun ruhunla
Bütün insan kalbine
Sevgi, gayret nurunu
Titriyoruz Halk diye*

— 3 —

*Türlü alâkalarla
Doldurdun yürekleri
Tutuşturdun hisleri
Eriyoruz Halk diye*

— 4 —

*Unutturdun benliği
Kaynattın hep sevgiyi
Ağlıyoruz gayretle
Koşuyoruz Halk diye*

— 5 —

*Bağladın kardeşliği
Ruhunun bağlarıyla
Sarmaşdırdın canları
Öz alakalârınla*

— 6 —

*Ey Allahım bak nasıl
Alevlerle sarmaştık*

80 den devam

*Canla, başla, yürekle
Karşılıklı atıldık.*

— 7 —

*Ya Allahım lütfeyle
Ayırmasın hiç kimse
Kardeşi kardeşinden
Kulunu Allahından*

— 8 —

*Nifaklar, husumetler
Akim kalsın mülkünde
Musibetler hep derter
Yok olsunlar arzında*

— 9 —

*Acırsın sen Allahım
Hem bize hem mülküne
Merhametin, şefkatin
Membai bir tek sensin*

— 10 —

*Seniniz biz Allahım
Sana ait bir şeyiz
Hep ruhlarımız gibi
Senindir her şeyimiz*

— 11 —

*Yok, ağlıyan sen misin
Yaşlı gözlerimizde
Elem çeken sen misin
Acıklı sinemizde*

— 12 —

*Yaş mı olduk gözüne
Kalb mi olduk hissine
Bize bizde acıyan
Sen misin ya İlâhi*

— 13 —

Bize bizlerden bakan

tırapta derinleşmişlerdir. (21).

İnsanlar, milletler bu yüzden henüz selâmete, saadete doğrulmuş değillerdir.

---

81 inci den devam

*Elemi ni duyurtan
Elemlerinle yakan
Sen misin ya İlähi
— 14 —*

*Ruhun gibi bir nefha
Üfler durur bizlere
Hislerimiz senindir
Memba sensin ilâhi
— 15 —*

*Seven sesin İlähi
Acıyan da hep sen
Birer nakiliz ancak
Senin halkçı hissine
— 16 —*

*Elem senin dert bizim
Ruh senin yürek bizim
Halkın için Allahım
Ağlıyoruz iç içe.*

Ö. F. M.

---

(21)

Musevî mukaddes kitaplarından:

(Yuil - 2 - 7): "Ve her biri frendi yolunda yürüyecek ve yollarını değiştirmeyecekler."

(Yuil - 2 - 8): "ve birbirini sıkıştırmıyacak, her biri kendi yolunda yürüyecek."

İstirabın ağırlığını sırtına yüklenmiş, ve kanını, cananı malını vererek bu yükü taşıyan halk kütleleri, bu hakikati anlayacak halde değildiler. İptidai halde şuursuz, ve tam mânasiyle cahil idiler. Bu yüzden vesayet altında yaşamakta ve bu yüzden de ıstırap çekmekte idiler. Vesayet altında yaşayan çocuk gibi her şeyi vasiden beklediler. Vasilerin ise kurdıkları saltanatın ana temeli bu cehaletti. Bu saltanat için o cehaleti muhafazadan başka bir şey düşünmediler.

Binaenaleyh bütün o devirlerde ne kaanaatler bir hakikate istinat ediyordu ne de itikatlar.

İnsanlar, hurafeler içinde mahsus telkin edilmiş uydurma zihniyetler içinde perişandı. Işıksız, bilgisiz ve yolsuzdu.

Halk, hakikatlerden bir nur alamaz, muztarip ruhuna bir damla teselli bulamazdı. Kalbi besliyen gıdalardan mahrum idi. Kendinin insan olduğunu bilmez zira insanlığın ne olduğunu bilmezdi.

Babalarının gittiği ize basarak yürür. Ve onun gibi bir ön takati biter, çöker, ölürlerdi.

EMNİYETSİZLİK

Ferd; en büyük ıstırapı emniyetsizlikten çekti. Canını, ırzını, malını, tasarruf haklarını ve her hususta hürriyetini emniyette göremezdi. Onlar, kendilerini hâdisata bırakmış, emniyetten mahrum ve muztarip idi. Daima korkulu yaşardı, yüreği vehim, şüphe; vesvese ile dolar, taşardı. Emniyetsiz hayat; kanunların kifayetsiz veya hükümsüz olduğu yerde veyahut kanun hükümlerinin suiistimale uğradığı illerde böyle cereyan ederdi. İmdi hayat demek ıstırap demektir.

İSTİSMARCILIK

Dünyada cemiyet kurulduğu gündenleri istismarcı bir zümre peyda olmuştur. Bu zümre her yerde murakabenin zaafına göre hem hükümeti hem halkı, hem müstehliki hem müstahsili, hem işliyi,

hem işçiyi, türlü yollarla gayri meşru usullerle kendi menfatlerine istismar edip durdular.

Bunlar türeme, yersiz, haksız tufeyli olarak cemiyette yaşarlar ve havadan geçinirlerdi. İstirapların hemen mühim bir kısmı bunların başının altından, bunların elinin altından çıkardı. İstismar için bunlar her türlü hava icadından hali kalmazlar. Barometre kendi menfatleri idi. Ona göre cemiyetin her alâka cephesindeki her istismarları, bir ıstırap ika eder veya mevcut ıstırapı arttırır, yaşattırdı.

ZULÜM

Her haksızlık, kıyıcılık, taadi, tecavüz, tahakküm ve her eza; ve ızrar zulümdür. Dinlerin hikmeti vücudu; esasen zulmü menetmek hak ve adaleti yaşatmaktır.

Zulüm payidar olmaz. Zalimin de sonu husrandır. Ve tarihte tutacağı yer; zulmü derecesinde menfurdur. Harap edenin harap olması mukadderdir.

Mukaddes kitaplardan ibret vesikaları:

(Eş'ya - 31(33) - 1): "Sen harap etmeği bitirince harap oluncaksın. Sen yağma etmeği bitirince seni yağma edecekler."

Diğeri:

(Hazekiyal - 32 - 12): "Senin cumhurunu kahramanların kılıcıyla düşüreceğim. Onların cümlesi tayfaların zalimleridirler."

(Eş'ya - 61 - 8): "Zira ben Rab; hakkı severim. Zulüm ile gazaptan ikrah ederim."

Diğeri:

(Vaiz - 3 - 16): "İcrayı hak mevkinde haksızlık var. Ve adalet mevkinde zulüm var."

(Hazekyal - 34 - 2): "Vay kendilerini güden İsâril çobanlarına çobanlar sürüyü gütmeli değil midir."

(3): "Siz yağı yersiniz ve yünü giyinirsiniz ve semizi boğazlarsınız. Lâkin sürüyü gütmesiniz, (4) zayıfları kuvvetlendirmezsiniz."

(4) Hastalara bakmadınız, ve kırığı sarmadınız, ve yolunu şaşıranı geri getirmediğiniz ve kaybolanı aramadığınız ancak cebir ve zulüm ile onlara tasallut ettiniz."

(Hazekıyal - 45 - 9): "Ey İsrâil reiselri artık yetişir, zulmü ve haksızlığı refediniz, hak ve adalet üzere hareket ediniz. Kavmimden örfî tekliflerinizi kaldırınız."

(Habkuk - 2 - 6): "Vay... kendinin olmayanı çoğaltana! Ne vakte kadar? Demiycekler mi?"

(Habkuk - 2 - 12): "Vay... kan ile şehir bina ve haksızlıkla köy tesis edene?"

(Âmûs - 1 - 13): "Rab böyle buyurur. (Beni Amun) un üç ve hattâ dört isyanı sebebinden gazabımı ondan geri çevirmiyeceğim zira kendi hudutlarını genişletmek için (Cel'âd) ın hamilelerini yardılar".

(Emsâli Süleyman - 14 - 31): "Fakire zulmeden halikini tahkir eder. Amma yoksula merhamet eden onu tazimi eder." Zeburu Şeriften:

(Mezmurlar - 62 - 10): "Zulme itimat ve yağmaya hülya etmeyiniz. Mallar arttığı halde ona gönül vermeyiniz."

(Mezmurlar - 146 - 7) ve mazlûmlar için hüküm icra eden ve açlara ekmek veren odur. Rab esirleri azad eder."

İncili Şeriften:

(Lûka - 13 - 27): "Ey bütün haksızlık işliyenler benden uzak olun."

Kur'anı Kerimden:

(42 - Şûrâ - 41(40)): "Muhakkak Allah zalimleri sevmez."

(16 - Nahil - 90): "Allahü Tealâ âdil ve ihsan ile ve akra-baya itâ ile emir ve fahiş günahlardan, fenalıklardan ve zulümden nehi eder."

(5 — Maîde — 9(8)): "Allahın emrine münkadlardan, âdil ile şahitlerden olunuz, bir kavme şiddetli buğzunuz sizi adaletsizliğe sevk ile günahkâr etmesin. Adalet edin ki bu takvaya daha yakındır."

(7: — A'raf — 29): "De ki Rabbım adalet ile emretti."

(4 — Nisâ — 56(58)): "İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adalet ile hükmetmenizi (Allah) emreder."

(16 — Nahil — 92): "Bir kavmin diğer kavimden daha çokluk olmasından dolayı azlara gadretmeyin."

(6 — En'âm — 65): "De ki Allahü Tealâ sizin üzerinize üstünüzden ve ayaklarınızın altından azab göndermeğe yahut aranızda fırkalar ihtilâfiyle ihtilât hasıl etmeğe ve birbirinizin eliyle katli tattırmağa kadirdir."

(57 — Hadid — 25): "Ve onlarla (resullerle) beraber kitap ve mizan indirin ki insanlar adalette kaim olalar."

Hadisi Şerif:

"Bir mülkün temeli adalettir"

Diğeri:

"Bir memleket küfür ile kaim olur zulüm ile kaim olmaz."

Diğeri:

"Kendi fasik dahi olsa mazlûmun duası makbuldür."

Diğeri:

"Bir insan bilirse ki bir kimse zalimdir. Ve o kimseye yardım için birlikte yürürse islâmiyetten çıkar."

Diğeri:

"Kıyamette en şedid azaba duçar olacak olanlar zalim reislerdir."

İNTİKAM

İntikam; nefsin kesafetinden tezahür eden bir histir. Allah bunu istemez, insanlık bunu terviç etmez hattâ (intikamdan feragatin) en büyük bir fazilet olduğu bir düsturdur. Kur'anı Kerimde mesturdur. (22).

---

(22) **İNTİKAMDAN FERAGAT**

Kur'anı Kerimden:

(42 - Şurâ - 44(43)): "İntikamdan feragat; en büyük şeylerden-
dir."

Nefslerin tasfiyesini; Cenabı Hak bu gibi menfî hislere mâni olmak ve insanı menfî hislerden kurtarmak için emir buyurmuştur. (23).

---

(23)

Kur'anı Kerimden:

(91 — Şems — 9): "Nefsini pâk ve temiz eden muhakkak felâh buldu. (Yâni kurtulup selâmete erdi)"

Diğeri:

(9 — Tövbe — 109(108)): "Ve Allahü Tealâ temizlenenleri sever."

(27 — Neml — 59): "De ki Allaha hamdolsun ve ıstıfa eden (mısfâ hale gelen) kullarına selâm olsun."

Musevi mukaddes kitaplardan:

(Süleymanın meselleri — 25 — 28): "Kendi ruhunu (nefsini) zaptetmiyen adam yıkılmış ve sursuz şehir gibidir."

Diğeri:

(2 — Bakara — 237): "Af takvaya daha yakındır."

Diğeri:

(3 — Ali - Umran — 134): "Onlar ki varlıkta ve yoksullukta, genişlikte ve darlıkta, sürür ve keder zamanlarında Allah rızası içfn mallarından infak ederler, hiddet ve gayzlarını hazım ve sabır ile kendilerini intikamdan imsâk ve insanların kusurlarını affeylerler, Allahü Tealâ iyilik edenleri sever."

Hadisi Şerif:

"Affediniz ki affolunasınız"

Tevratı Şeriften:

(Levîli — 19 — 17): "Kardeşine yüreğinde buğuz etmiyesin."

(Levîli 19 — 18): "İntikam almayasın."

İncili Şeriften:

(Matta — 6 — 14): "İnsanlara suçlarını bağışlarsanız, semavî babanız da size bağışlar."

İmdi, intikam hissi; ıstıfa etmemiş nefslerin fena tezahürlerinden biridir. Nefislerin tasfiyesini dinler; bu gibi sebeplerden dolayı emretmiştir. Fenalığı fenalıkla karşılamak zararı, zararla bitirmek, hıncı ziyan vermekle tatmin etmek; intikam ve kan öcü almak dince memnudur. Zira şer de müsabakadır, halbuki dinin baş emirlerinden bir hayırlarda müsabakadır. Onun için, dünya ıstırabının devamı; girişilen şerdeki yarışın devamıdır.

Gasbolunmuş hakların gasıplardan kurtarılması için harbe izin vardır. Fakat ortada böyle meşru bir hak olmaksızın, sırf bir ayrılık, gayrılıktan mütevellit husumet hissiyle ve intikam fikriyle tecavüzî muharebeye izin yoktur.

İntikam hissi; iptidailiğin en vahşi tabiatlarından biridir. Medeniyet; olgunluk, mertlik, fazilet; intikam almak kudreti elinde olduğu halde vazgeçmeği, affetmeği icap ettirir. Binaenaleyh; din kültürü; yapılmış bir fenaliğe o muamelenin iyisiyle mukabele etmeği emreder.

Bir şirket kuracak insanlar; nasıl kinsiz, temiz bir hisle, hüsnü niyetle iş birliği yapmak ihtiyacında iseler; dünya iş birliğine

---

(Lûka — 6 — 38(37 ÷ 38)): "Affedin, siz de affolunacaksınız, verin size de verilecektir."

Havari Mektupları:

(Galatyalılara — 5 — 15): "Fakat birbirinizi ısırtıyor ve yiyorsanız sakının ki birbiriniz tarafından telef edilmiyesiniz."

(1 — Yuhanna — 4 — 20): "Eğer bir adam Allahı seviyorum der ve kardeşine buğuz ederse yalancıdır."

(1 — Yuhanna — 3 — 15): "Kardeşine buğz eden her adam katildir."

(Romalılara - 12 - 17: 19): "Kimseye kötülüğe karşı kötülük etmeyin. Bütün insanlar nazarında iyi şeylere dikkat edin, mümkün mertebe bütün insanlarla elinizden geldiği kadar selâmette olun. Ey sevgililer kendiniz için intikam almayın."

(Efesuslulara — 4 — 27(26)): "Öfkenizin üzerine güneş batmasın."

hazırlanan insanların da tamamıyla yekdiğerine karşı temiz ve açık bir kalb ile hareketleri zarurîdir.

İş birliğinde; hak mefhumları bütün dünya ölçüsünde muteber mikyaslarla ölçülmeli taraflar için haktan başka bir pay ayrılmamalıdır. Eski hesaplar hakkaniyetle tasfiye edilmiş olmalı, yeni dünya için temiz bir hesap açılmalıdır.

Ancak bu şartlarla ıstırap yeni devre taşırılmamış olur. Her insana, her zümreye müsavi hayat hakkı, insanca yaşamak imkânı verilmekle de yeni devirde ıstırapa yer verilmemiş olur. Bunun için de Allahın mülkünde, Allahın malı olduğumuzu ve onun için dünyaya geldiğimizi hatırlamak kâfidir. Bunun hakikat olduğunu kabul edenler için Allahın yerinde, Allahın önünde güzel geçinmek, kavgasız, gürültüsüz yaşamak, iyi muaşeretle bulunmaktan tabîî bir düşünce olamaz. Bu imkânlar için umumî ve müşterek ölçülerin neler olduğu herkesçe malûmdur. Yeniden icad edilecek bir şey yoktur. Yapılacak iş; hak ve hakikat esaslarına dönmekten ibarettir. İnsanlara insanlık hakkını kabul etmek ve bu hakka seyyanen hürmet etmektir.

Dinlerin yüksek kültüründe her insanı rahatlandırarak ve saadete erdirecek umdeler prensipler vardır. Ve bu esaslar, ilk kurtuluş için değil, hattâ kıyamete kadar nesillerce en geniş idealleri doyurup tatmin edecek kadar özlü ve kuvvetlidir. Allah insanları; tekâmüle götürecektir kültür özünü bu fazilet prensipleriyle gözönüne koymuştur.

Yer yüzünü imar etmek ve Allahın kemalâtını, güzelliklerini insanda izhar etmek için yaratılmış olduğumuz hakikatine inananlar için bu böyledir. Yapılacak iş hakikatte fevkalâde dahi değildir. Zamanımız olgunluğunun bir ihtiyacı, bir istihkakıdır, iptidailikteki vahşet; nasıl tabîî idiyse bugünkü devrin ve neslin medenî haklarını tabîî görmek de o kadar yerindedir.

D Ü Ş M A N L I K

Düşmanlık dahi, tehlikeli menfî hislerden biridir. Hotkâmlıktan gelir. Din; hotkâmlığı meneder. Diğerkâmlığı (elciliği) emreder.

Cemaatlerde, milletlerde husumeti eken, yetiştiren, büyüten telkinlerdir. Bu telkini müesseseler yapar, maksat siyasîdir. Ve bu telkinler ancak kendi kendime muhakeme kudretinden mahrum olan ve yahut eğozması kuvvetli olan unsurlarda yer bulup yerleşir.

Telkinciler güne göre istediklerini dost, istediklerini düşman diye alırlar. Bugünkü dostu yarın düşman yaparlar, ve dünkü düşmanı bugün dost gösterirler. Bir gün sevdirdiklerini ertesi günü öldürtürler. Ve bunu siyaset sayarlar.

Böylece muhakemeden âciz veya zor altında makineleşmiş zümreler bir kaç söz ile çabucak yeni icaba uyarlar. Hiç yüzünü görmedikleri insanlara düşmanlık beslerler. Ve yahut henüz boğuştuğu insanla dost sayılıverirler. İşte zavallı beşeriyet cehalet yüzünden mütehakkimler, istismarcılar elinde bütün tarih boyunca böyle renksiz, ve varlıksız devreler geçirmiş ve ıstıraplar çekmiştir.

Halbuki bakınız bir insanı öldürmek veyahut bir insanı kurtarmak ne mühim bir keyfiyettir:

Kur'anı Kerim'den:

(5 — Mâide — 35(32)): "Kısâs veya arzda ikai fesat sebebi olmayarak bir nefsi katleden sanki bütün insanları katletmiştir. Bir insanı ihya eden de sanki bütün insanları ihya etmiştir."

Hadisi Şerif:

"Birbirinizle uğraşma zamanı geçti."

Diğeri:

"Hidayete giren bir kavim yekdiğeriyle mücadele etmedikçe dalalete düşmez."

İncili Şeriften:

(Matta — 5 — 44: 46): Düşmanlarınızı sevin; ve size eza edenler için dua edin ki siz, göklerde olan babanızın oğulları olasınız. Zira o; güneşini fenaların ve iyilerin üzerine doğdurur, ve sarırlarla fâsıkların üzerine yağmur yağdırır, zira eğer sizi sevenleri

severseniz, ne ecriniz olur. Vergi mültezimleri aynini yapmazlar mı?."

(Yuhanna — 5 — 44): "Siz ki birbirinizden izzet kabul eder ve bir olan Allaktan gelen izzeti aramazsınız."

HARP ÂMİLİ

Harbi doğuran fikirler:

Harp; mücadeledir. Bu mücadele; ya meşru bir hakkı kurtarmak için mecburen yapılır. Ve yahut bir hırsın neticesi haklara tecavuz, ve bir takım hakların gasbi için cereyan eder.

Hakka tecavüzle başlayan harbin cinayetden ibaret mahiyetini gizlemek için mütecavizin; bir takım sebepler tertip etmesi usuldendir. Fakat Allah iğfal edilemez. Mütecavizin kullandığı bir takım cahil, saf kimseler buna inansa da, karşı taraf, ve beşerî vicdan aldatılamaz.

Tahakküme yürüyenlere göre kuvvet; bir haktır. Kuvvetin bir istihkakı, bir şerefi, bir itibarı vardır. Bu da hükmetmektir. İmdi hükümlerlik hakkı; kuvvetindir. Kuvvetli olan için; cürmü yettiği kadar hükmünü yaymak ve bunun faydalarını kendine toplamak onun hakkıdır. Ve onlara göre bu uğurda yapılacak her taziyik caiz her muvaffakiyet şereftir. Ve her ganimet bir itibar sermayesidir.

Bu işte ne bir davası, ne bir zerre menfaati olmıyan karşılıklı milyonlarca insanlar bir harisin şöhreti için kırılır.

Bütün ziyan halkın sırtındadır. Zira harbin icap ettirdiği bütün fedakârlık halkın varlığındandır. Halk evlâdını, parasını, mahsulünü, hayvanlarını; arabalarını nihayet kendini bu işe sarfeder. Buna mukabil ziyandan başka eline geçecek bir şey yoktur.

Harpten sağ dönse de senelerce belini doğrultamaz. Harp sonrası da, harbin cemiyette ihdas ettiği sıkıntılar devam eder. Eğer sağ dönmezse zaten ocağı sönmüş, dul, yetim kalanlar sefaletе düşmüştür.

Bu ocak bir müdafaa harbinde sönse mukadedes bir yer olurdu. Zira insanca yaşamak için mukaddes bir hakkı müdafaa için sönmüş olurdu. İnsan, böyle bir harabenin önünde huşû ile eğilirdi. Fakat başkalarının hakkına tecavüz için gidenin, başkalarına ıstırap vesilesi olurken ölenin harabesi önünde insan ne teselli bulabilir.

Arkada kalanlara gelince:

Kendi ekmeği yoksa açtır. Evi yıkılmış ise açıktadır. Parasızsa hekimsiz ve ilâçsızdır. Ölüsünü koynuna alacak bir toprak vardır. Fakat dirisini kucaklayacak bir kucak yoktur. Herkes her şeyini tüketmiştir. Herkes bezgin ve bitkindir. Her manzara göz yakıcıdır. Her haber can sıkıcıdır. Artık görmemek görmekten, işitmek işitmekten, nihayet bilmemek bilmekten hayırlıdır. Ve çok defa ölüm; hayattan daha tatlıdır. Ve nihayet en acınacak kimse-ler; sebepsiz ölenler ve yahut tesellisiz kalanlardır. Halen bugün Avrupada, Asyada hayat bu kadar ürkünç ve ıstıraplıdır.

İntibah Düşünceleri:

— I —

"ŞEREF KURBANLIĞI"

Harbedenler, uğradıkları haksızlığı silâh kuvetiyle müdafaa edemeyeceklerini bilseler dahi mütecevize karşı çarpışmağı bir sevki tabîi halinde göze alırlar. Ve bunu yaparken: (Şerefimi kurtaracağım!) derler. Dikkat edilmeli, kurtulacak olan şey; hak değil, şereftir!. Ve böyle bir şeref harbinde her şeyi feda etmek âdettir. O günlük bu şerefi kurtarmak için sarfedilmedik bir şey bırakılmaz. Her varlık sonuna kadar bu yangına atılır ve göz göre yakılır.

Zira son damla kana, son mermiye, son damla suya, son lokmaya kadar; her şey; sonuna kadar harcanıp yok edilmedikçe, her varlık tüketilmedikçe bu şeref dahi kolay kolay temin edilmiş sayılmaz.

İnsaf edip düşünmeli, şerefle, fakat tam bir bitkinlikle biten, ve daha bittiği gün cemiyeti yeniden maddî mânevî her şeye muhtaç kılan bu harp; acaba bittiği günden itibaren mağlûp cemiyette insanları ızdırarı olarak ne gibi şerefsizliklere sürüklemeyiz, ne gibi içtimaî sefaletlere, ne gibi ahlâk bozukluklarına düşürmeyiz.

Cemiyette maddî mânevî ne gibi müthiş çöküntüler yapmaz. Hakikatte asıl mağlûbiyet, ve felâket; kül halinde bütün bir cemiyet içinde bundan sonra başlar. Acaba bu sukutlar ne kadar sürer. Her halde yeni bir harbe kadar.

Zira insanlar; kalkınır kalkınmaz sanki harp için kalkınmış gibi yeniden harbe atılıyor.

Peki ne vakte kadar, bu yanlış alışkınlık; devam edecek? Ne vakit şerefin hakikî mahiyeti taayyün edecek?

Sonu; bir cemiyetin yıkılmasına, perişanlığına, belki de yok olup gitmesine sebep olan harplerin ne olursa olsun ifası zaruretini ne zamana kadar şeref sayılacak?

Ne zamana kadar, suçsuzlar; hadiselerin tekevvününde hiç kusuru olmıyanlar; intihara mecburiyet hissedecekler, bu ters, gelenek, bu (harakiri) itiyadı ne zamana kadar devam edecek. Şerefin tahrip veya şerefsizliğin suçsuzda değil her şerefsizliğin, haksız tarafta, mütecevizde olduğuna ne vakit hükmolunacak. İnsanlar bu çıkmazlardan, ne vakit kurtulacak. Suçsuz değil; asıl suçlu, şerefini kurtarmak için, hakkı kabul etmeğe; haksızlığını tamire ne zaman mecbur olacak?

Ne zamana kadar dünya vicdanı; suçsuzların tecavüze uğraması karşısında, alâkasız kalacak, mağdurların şeref kurtarmak için mecbur edildikleri harplerde intihara sürüklenmelerine; göz önünde sönüp bitmelerine seyirci ve sessiz kalacak?

Ne zamana kadar insanlar; (milletler arası) hukuk dışı yaşayacak dünya nizamı ne vakit teessüs edecek?

Ne zaman şeref; hakikî yerini dünyada alacak? Ve şeref yıkıcının değil yapıcının olacak. Şeref; yıkıcıya yardım edenlerin değil, mağdura; mazluma yardım edenlerin olacak.

Ve ancak kurtarıcılık şeref olacak ve bu hakikatler; dünyanın ebedî müşterek zihniyeti olacak? İnsanlık; ne zaman; bu dünyada yıkılanı da yıkılanı da bu fenalıklardan, ve yanlış telâkkilerden kurtaracak, insanları ihtiyarî veya ıztırarî cinayetlerden kurtaracak? Ve ne vakit insanlar; artık şeref kurbanı değil, şeref kahramanı; sulh kahramanı, iyilik kahramanı olacak.

Bütün ümit, bu ikinci cihan harbinin sonuna bağlı!

Şimdiki halde teselli yalnız bundan ibaret!

Fakat ne kadar gecikirse geciksin ne olursa olsun, hakikat güneşi bir gün bu karanlıkları sıyrarak, yanlış telâkkilerin yanlışlıkları apaçık anlaşılacaktır. Şeref de, şerefsizlik de hakikî yerini alacaktır. Zira artık kuvvetlilerin ganimet elde etmek imkânları dünyadan kaldırılacaktır. Çünkü mutlaka insanlar, bu dertlerin çaresine bakacaktır. Aralarında bir dünya cemiyeti kuracaktır. Bir müşterek vicdan ortaya konacaktır. İyiliği korumak, fenalıkları önlemek için, hakları yaşatmak, haksızlıktan menetmek için elbirliği yapacaktır.

Böylece dünya ölçüsünde bir âmme vicdanı taazzuv ettikten sonra her millet madfî ve mânevî bütün varlığıyla insanlık haklarını el birliğiyle koruyacak, şeref; her millette yerini bulacak, ve her insanda yerini alacaktır.

Zira bir zayıfa vaki tecavüz; bütün bir insanlığın müşterek vicdanına çarpacak ve bütün bir insanlığı hakikî şerefiyle karşısına dikilmiş bulacaktır. Bir millete, bir insana yapılacak haksızlığın; bütün insanlara yapılmış telâkkisi o zaman tahakkuk edecektir. İşte o vakit zayıflar şeref kurbanlığından, kurtulacaktır. Kur'anı Kerimin milletler arası insanlık alâkalarına, ve gadre uğrayanlara yardıma dair mükellefiyetler tevcih eden bu emri ne kadar yerindedir:

"HAK VE ADALETİN MUHAFAZASINDA" "MİLLETLER ARASI MÜKELLEFİYETLER"

Kur'anı Kerimden:

(49 — Höcerat — 9): "Eğer müminlerden iki taife birbiriyle mukatele ederlerse aralarını ıslah eyleyin. Eğer biri diğeri üzerine bağılık ve tecavüz ederse Allahın emrine inkıyat edinciye kadar (yâni hak ve adaleti kabul edinciye kadar) o tecavüz edenle mukatele (harp) edin. Eğer o; Allahın emrine inkıyat ederse aralarını âdilâne ıslah edip düzeltin ve adaleti iltizam edin. Allah adalet edenleri sever."

FENALIKLARIN ESERLERİ

İstırap çekenler; kurtuluşa ereceklerdir. Fakat ıstırapı çektirenler ne oldular ve ne bıraktılar?

Firavunlar, Sezarlar, müstebit zalimler, yıkan, yakan müstevliler; yok oldular. Zulme bina ettikleri hükümranlıklarından, bugün ortada ne var?

Yer yüzünde, bir avuç kül, bir kaç kirli taş! Yer altında mazlum, kurban kemiklerinden bir tabaka!

Yeryüzünde kasırgalar yaşatan, insan kanı içen, insan canı yakan istilâ hareketlerinden hâtırada neler var?

Tarih sayfalarında kara izler, âmme vicdanında tiksintiler, insan zihninde nefretler.. İnsan hissinde ürpertiler!

Onların işi; asırlarca insan yüreğinde yara işletmek, insan ruhunda ıstırap yaşatmak oldu. insan vicdanında tahakküm ve saltanat sürmek oldu. Bu pervasızlar, bütün ağırlıklarını insan omuzlarına yüklediler, insan ezdiler, insanlığa hakaret ettiler.

Bugün insanım diyen, insanlığı duyan bir adamın bu insanlık düşmanlarına karşı duyacağı şey ürpertiden, nefretten başka ne olabilir.

Onların senakârları; ancak onları taklit etmek hırsıyla yanan yoldaşları olabilir. Yoksa müsbet fitratlı, insan ruhlu bir adam onları senada dili tutulur, mefkûresi yanar, vicdanı tutuşur. Onları medih ve taklide insan Allahtan utanır, insandan haya eder. Temiz bir ağızdan onlar hakkında rahmet çıkmaz. Ancak nefret dö-külür.

"YAŞAYAN İYİLİKLER"

Halbuki beşeriyete iyilik etmiş insanların, diğerkâm yürekli canların; hâtıraları herkeste ne güzel yaşıyor.

Bu güzel hâtıralar; sanki her mefkûrede birer âbide, birer hürmet muhabbet âbidesi... Onlara her yürek sanki birer türbe. Onlar; herkesin gönlünde, dilinde hürmetle yaşıyor, onları düşünürken insan; iftihar duyuyor. Onların kabirlerini ziyaretten zevk, şeref buluyor. Ziyaretçiler onların kabirlerinden teselli ile, rahatlık ile sanki dertsiz dönüyor.

Bu ziyaretçiler içinde memleket aşırı, kıta aşırı gelenler var, bu cazibeye kendini vermiş koşanlar var.

Yüzünü görmedikleri bu ahret ehline, bugün kendilerinden maddî bir menfaat aratmıyacak olan bu türbelere; bu kadar insan, asırlarca fasılasız nasıl taşınıp duruyor?

Bunların bugün, ne milyonluk ordulara, dayalı saltanatları, ne hazineleri, ne de her hangi maddî bir varlıkları var. Nitekim yine bunların dünyada iken de Allahtan faziletten başka dayanakları bir şey yoktu. Demek ki insan fazilete âşıktır, insaniyete meclûbtur, insanlığı yükseltenlere minnet duyuyor, Minnet besliyor. Hep bu hareketler o minnetin borcunu ödemek azminden, hep o meclûbiyetin tabîî şevkinden ibaret oluyor. Ve gönülle, şevk ile vukubuluyor.

Çünkü insanlar: Ettiklerinin akıbetine uğruyor bu âkıbete liyakat kazanıyor, kötü ise kötülüğünün, iyi ise iyiliğinin karşılığını buluyor. Bu hisler kendiliğinden doğuyor, bu hareketler; zorsuz, cebirsiz kendiliğinden oluyor.

Hürmet ve muhabbete liyakat kazanan iyiler; bu mânevî mer-tebeye faziletleriyle yükseliyorlar. İnsanlığa muhabbet alâka gös-tererek, insanlara diğerkâmlık hisleriyle yarayarak eriyorlar.

Onların insanlığa yaptıkları iyilikleri, insanlara gösterdikleri feragati işitenler de kendilerine karşı derhal hayranlık duyuyorlar. Onları benimsiyorlar. Nesillerce namlarına hayırlar, hayratlar yapı-lıyor. Binalar yükseliyor. Demek ki insan; iyiliğe karşı hudutsuz minnet, şükran duyuyor, ve onu her fırsatta göstermek istiyor. Onda bu gayret; tatmin edilmez bir his halini alıyor. İyiliğe mukabele hissine hudut çizilemiyor.

Netice itibariyle insan; iyiliğe de, fenalığa da hissiz alâka-sız kalamıyor.

Beşerî sermaye; iyiler ve iyiliktir. Tarihin şeref seahiflerini dolduranlar iyilerdir.

Nesillere, örnek, şeref bırakan iyilerdir.

İnsan hüviyetini nesilden nesile kıymetlendiren, yükselten iyi-lik miraslarıdır.

Tarihçilerin nesilden nesle överek hâtıralarını yaşattığı insan-lar ancak iyilerdir.

İyilerin hâtıraları sönmüyor kabirleri çökmüyor.

Bunların hâtıralarını da, kabirlerini de muhafazaya daima bin-lerce gönüllü el uzatıyor.

İmdi hayatta asıl olan fazilettir, insanlığa hizmettir, hayırse-verliktir. İyilik istemeklidir.

Kur'anı Kerimden:

(13 — Raad — 17): "Selin üzerindeki köpük zayı olur gi-der. İnsanlara menfati olan su veya cevher yerde baki kalır."

Diğeri:

(28 — Kasas — 83): "Biz dari ahreti (yâni hayatı ebediye nimetlerini) arzda yükseklik (tahakküm) ve fesadı murat etmiyen-tere tahsis ettik. Akıbet müttekkieredir"

Diğeri:

(16 — Nahil — 128): "Muhakkak Allah; ittika edenlerle ve iyilik edenlerle beraberdir."

Diğeri:

(65 — Talak — 2(2 ÷ 3)): "Ve Allahü Tealâya ittika eden kimseye Cenabı Hak müşkülâtan çıkacak kapı kılar ve onu ümit etmediği yerden rızadandırır..."

Diğeri:

(21 — Enbiyâ — 105) Biz Zebûrda zikirten sonra arza salih kullarım varis olacaklardır diye yazdık."

Diğeri:

(28 — Kasas — 77): "Allahın sana verdiği şeyle darı ahreti iste (yâni ahret nimetlerine lâıyk olmak için dünyadaki servetini hayra sarfet) ve dünyadan nasibini unutma (yâni kendi ihtiyacını ihmal etme) ve Allahın ihsan ettiği gibi sen de İbâdullaha ihsan et ve yer yüzünde fesat isteme. Muhakkak Allah müfsitleri sevmez."

Diğeri:

(14 — İbrahim — 3): "Dünya hayatını ahrete tercih edip sevenler, ve Allahın yolunu bağlayıp insanları menedenler ve halkı eğri yola çevirmek isteyenler; Haktan uzak ve dalalettedirler,"

Diğeri:

(31 — Lokman — 18): "Tekebbür ederek insanlardan yüzünü çevirme."

Diğeri:

(50 — Kaf — 23 : 26(25 ÷ 26)): "Hayırdan meneden ve başkalarına taadi ve zulüm eyliyen ve vahdaniyetimize şekde bulunanı cehen-neme ilka ediniz."

Mukaddes kitaplardan:

(Süleymanın meselleri — 6 — 19): "[Allahın ikrah ettiği altı şeyden biri] kardeşler (insanlar) arasına husumet eken adam [dır]."

Havarî mektupları:

(Romalılara — 14 — 12): "Her birimiz kendisi hakkında Al-laha hesap verecektir."

İntibah Düşünceleri:

Günlük hadiselerden bir yeni ıstırap:

(Istırap) kitabını matbaaya verdikten sonra bir acı haber aldım. Ajans telgraflarının yaydığı bu haber; Amerikalı Mister (Vilki) nin vefatı hakkında idi. Benim; (Vilki) nin meziyetlerle alâkam; insanlıkla alâkam derecesinde mühimdi. Zira o; haksızlıklara karşı göz yummayan, hiç çekinmeden haykıran bir gayret timsali idi. İnsanlığın yılmaz, yorulmaz bir müdafii, ve insanların gönüllü bir müzahiri idi. Bütün insanlara yüreğini açmış ve bu yolda elem, zahmet çekmiş bir adamın ölümüne karşı da bir insan alâkasile ben yüreğimi açıyor ve şu satırları yazıyorum:

YAŞIYAN VİLKİ

Bu büyük harp içinde, bütün insanların tehlikeye düşen haklarını tam bir sadakatle murakabe eden, ve bu esasta uyumaz bir gözcülük eden; (Vilki) nin ölümünden, çok ıstırap duydum.

Nazarımda: Sanki dünya ümidinde yükselen binalardan birinin temeli yıkılır gibi oldu. İşte bu ölçüde endişe ve ıstırap duydum. Yalnız kendimi değil, muhitimde, rastladığım vatandaşlarımla, hepsini de aynı teessürde buldum.

Şimdi bir dertleşme, hattâ bir taziye lâzım, fakat acaba kime? Amerikalılara mı? Yoksa bütün bir insanlığa mı?

Herhalde evvelâ bütün bir insanlığa! Çünkü (Vilki) nin insanlık gayreti; Amerika hudutlarını taşacak kadar ve bütün insanlığı saracak kadar genişti. O artık yalnız Amerika için değil Amerika namına bütün insanlık için yaşıyordu. Bütün insanlığın ümit bağladığı da böylelerine idi. İşte ölen böyle biriydi. Bir acı daha, zavallı insanlara!

Bu acı haberi aldığımdanberi haftalar geçti. Fakat bir türlü hezmedemedim. Acısı ve düşünceleri hafiflemedi. Bilâkis düşündükçe acısı arttı. Zira bu büyük adam; yalnız bir ailenin çocuğu değil, büyüye büyüye bir dünya çocuğu olmuştu. Dünya çocuğu

ise bu kubbenin altında pek çok değildi. İşte böylelerin başında durup yanacak, yas tutacak bir aile değil koca bir dünya vardı.

Misali kendim: Aziz Vilki'nin ne şahsını tanırım, ne ailesini bilirim. Ne de memleketini gördüm. O hususiyetlerden uzak ve bitaraf bir adamım. Fakat ruhan, fikren kendisine o kadar yakınım ki onun kafasında yaşıyorum ve onu yüreğimde yaşıyorum. Ve böyle rahatlanıyorum.

Bu ikinci büyük harp içinde onun dost sesi; her kulakta çınladı. Onun insanca varlıkları; her hayalde teressüm etti. Onun digergâm, gayrendiş hisleri; her ruhta akisler yaptı, müsbet her ruh; onu sevdi, ve müsbetile, menfisile bütün bir muztarip dünya; onu benimsedi. İşte ben de onu Allah için, herkes için sevdim. Kafamı kafasında, yüreğini yüreğimde yaşattım. Ve ancak bu beş senelik harp günlerinde dünya hesabına bu teselli ile avundum.

O; öldü. Fakat ben onun hâlâ yüreğinden yükselen nidaların akisleri içinde rahatlıyorum. Ancak o gayretlerde, dünya için iyi günler umuyorum. Çünkü ben dünyanın kurtuluşunu; hakikî bir adalete, istisnasız bir hakkaniyete kavuşmasında buluyorum. Hak ve adaletten fedakârlıklarda değil, mütehakkimlerin egoizmalarından feragatinde görüyorum.

İşte böyle bir istikbale; medeni cesaret, hür vicdan ve hür fikir sahiplerinin tuttuğu meşalelerle insan, yürüyecek ve kurtuluşa erecektir. Ne yazık ki ölen; bu meşaleyi tutanlardan biriydi. Ümit yolunda sönen de bu meşalelerden biridir.

Vilki'nin büyük kafasını taşıyan vücut; çöktü. Vilki'nim büyük vicdanını taşıyan göğüs; yandı ve söndü, lâkin alevlerle yükselen gayreti dünyayı sardı. Ondan miras bu alev kaldı. Bugün dünya alacaklı ve Amerika borçludur. Çünkü Vilki'yi yetiştiren Amerika yaşıyor, dünyaya malolan şey bu alevdeki (ümid) dir. Amerikanın borcu da; (Vilki) lerin gayretlerini yaşatmak ve gayesini tahakkuk ettirmektir. Zira Amerika; bugün dünya mukadderatı üzerinde rol almış kuvvetli ve mahdut devletlerden biri

bulunuyor; Ve Mister Ruzvelt'in müdafaa ettiği dâva; dünya hürriyeti, dünya adaletidir. Amerika kültürünün dünyaya akisleri; bu gayeleri hedef tutuyor. Ve bu prensipleri esas gösteriyor.

Vilki'nin yüreği; Amerikalılarla içtimaî kültür hayatından dünyaya açılmış bir pencere idi. Yalnız devlet adamlarının resmî lisanından değil, halk lisanına ma'kes olan bu pencereden de hakikat görülüyor. Amerika milletinin olgunluk seviyesini belirten ışık seçiliyordu. Onun için dünya ölçüsünde herkes ümitleniyor, teselli buluyordu.

İşte Vilki'nin dünyaya malolmuş, akseden hisleri, gayretleri dünyaya ümit vermiş ve Vilki gibi bir olgun adamın, bir hak müdafinin ansızın ölümü de dünya ölçüsünde o derece teessür uyardırıştır. Bunun ümitleri sarsan tesirlerini; yer yer dünyda ölçmek mümkündür.

Ne bileyim giden Vilki'nin yerini faal hayatta dolduracak kimler var. Veya siyasî hayatta bu derece müsait imkân ve şartlar kimler için var.

Bilhassa bu harpten sulha geçiş devrisinde bu dar zamanda Vilki gibi cesur, hür ve duyduğu gibi görünen adamlara ne kadar çok ihtiyaç var. Dilsiz bir beşeriyetin hukukunu müdafaa edecek lisana bu zamanda ne kadar çok ihtiyaç var. Kapanmıyacak ağız-lara, kısılmıyacak seslere ne kadar çok ihtiyaç var. Bütün dünya namına buna ne büyük ihtiyaç var. Bukadar bilgili ve gayretli ve bildiği duyduğu kadar cesur ve hür ve müsait mevküi daha kaç şahsiyet var.

Mister Ruzvelt'in; Vilki'nin vefatı sebebile irad ettiği nutukta aynen tasrih ettiği gibi (kanaatine muhalif gördüğü hususlarda kendi [siyasî] fırkasına karşı bile dayatacak [hürriyet ve istiklâlini muhafaza edecek] derecede cesur olan) Vilki hakikaten hür, gayyur, bir fikir adamı timsali idi.

İmdi bu ziyadan (bilerek bilmiyerek) müteessir olmayacak insan yoktur. İnsanlığın istikbalinde bir hissesi olan her insan için hakikat böyledir. Ve bunun hükmü nesillerce devam edecek mahiyettedir.

İmdi tâziyeye; yalnız (Vilki) nin ailesi değil, onun dünya ailesi dahi muhtaçtır. Dünya anaları, bir (Vilki) daha doğuruncaya kadar hakikî bir kültür; bir (Vilki) daha yetiştirinceye kadar, bütün dünyanın günlük ziyan hesabı tesellisiz devam edecektir. İnsanlığın dünya ölçüsünde menfaatında hakikat; budur. Amma o dünya içinde (Vilki) den de, kendinden de habersiz bırakılmış kimseler dahi bulunabilir. Onlar zaten, Vilki'den evvel tesellisiz acılarla ölmüş, ziyan olmuş bedbaht insanlardır.

(Vilki) den daha zeki, ondan daha iş bilir, ondan daha faal, ve ondan daha malûmatlı belki çok adam vardır. Ve bunları besliyen, yetiştiren, kültürler de vardır. Fakat onların kültürü; Vilki'nin kaynağından olmayacak ki, Vilki rolünü müstakil bir ferd olarak üzerine almış ve dünya ölçüsünde gayret yükseltmiş insanlara tesadüf nadirdir. Öyleleri çok yok ki, binlerce senedenberi milyarlarca insan ve insan hakkı; mütehakkimlerin egoizmalarında heder olup gidiyor.

Devir olur, insanlar birbirine saldırır, akli selim iflâs eder. Haykıran yok, yangın her saçağı sarar, haber veren yok, ölüm her dama çöker, haykıran yok. Her çana ot tikanır, ses yok. İşitilen tek ses; felâketlerin sesi! Muhtezirlerin ölüm sesi! İşte dünyada basit mantıkların bile (tersyüz) olduğu, kinde, tahripde yarıştan başka şeyde gayret hiss olunmadığı bir devirdedir ki Vilki'nin hazin sesi; bir çan gibi harabeler üstünde çınlıyordu. Onun mütebessim çehresi her ufukta görünüyor, onun seven, yanan alâkalı yüreği topyekûn her millete muhabbetini döküyordu. O ağlıyanlarla ağlıyor ve ağlarken haykırıyordu. İşte insan; hiçkırıkça o haykırrır, egoizmalar şahlandııkça; o haykırır ve haykırmak için yaşardı. Vilki'nin böyle sesi; garptan çıkar ve bütün bir dünyayı sarardı.

Evet, şimdi yine her menfî şey var, yalnız Vilki'nin sesi yok. Vilki'nin şikâyet sesi, ikaz sesi münebbih sesi, muhalefet sesi yok. Tehlike var, alârm sesi yok. Herkesin kanı içine akıyor, herkesin sesi, içinde boğuluyor. Bir yalın kılıç gibi kınından sıyrılıp parlıyacak ruh yok.

Vilkinin sesi candan bir sestir. Tehlike anlarında insanların en büyük ihtiyacı; ikaz sadalarıdır. Bu seslerle dikkat çekilecek yanlış adımlar önlenir. Hakikatler keşfedilecek, hayır ve şer tefrik edilecektir. Aksi halde insan, tehlikeden tehlikeye düşebilir. Çünkü fena şeyler gizli kalabilir. Neticede sulh; hak ve adalet yuvasına yerleşmiyebilir. O halde ıstıraplar; yine devam edip gidebilir. Analar; evlât değil yine kurbanı yetiştirmeye mecbur olabilir.

İşte bunları önlemek için; insanları ikaz lâzımdır. İnsanları acı emrivakilerle karşılaşmaktan korumak için seslenmek, haykırmak lâzımdır. Bugünkü ıstırapın en büyük ihtiyacı; bunadır. Böyle seslerdir. Bir kırız ilâcı gibi, münebbih ihtiyaç vardır. Keşke ne kırızler olaydı, ne de münebbihlere ihtiyaç, denebilir. Fakat bilelim ki dünya henüz bu devreyi yaşıyor. Bütün endişeler; sulhun temel atacağı prensiplerde, ve tevzi edilecek hisselerin adalet ve hak olup olmamasındadır.

Aksi halde sulhdan sonra yine karanlık bir devre gelecek, bu esrarengiz devrede insan; düşeceği tehlikeden kaçınmak için yine seslere, nidalara muhtaç olacaktır. Yine böyle insanlara, yani her insanı; kendi gibi sayan, düşünen, ve herkese karşı kendi nefsi ölçüsünü kullanacak adamlara ihtiyaç devam edecektir.

Vilki'nin ölümüyle Vilki'den ziyade onun sesinden mahrum kalanlara acınsa revadır. O ses ki, bir yüksekliğe çıkmış gözcünün nidası gibi dünyanın dört bir ucundaki tehlikeye dünya dikkatini çekirdi.

Vilki'nin ruhuna:

Ey ilâhî ruh, sen hayatta asaletini, hakikatini gösterdin. Cenabı Hakkın Hazreti Adem'e nefh ettiği ruhun özünü taşıydın, dinlen, müsterih ol, ilâhî gayretler gösterdin. Yılmadın bıkmadın, haktan gayri hiç bir tesir altında kalmadın. Ve beşeriyetin en mustarip devrinde yere inmiş Adem gibi fikrinde müstakil, hür yaşadın ve bütün faaliyetini bugünkü haksızlıklarla mücadeleye hasrettin. Arslanlar gibi haykırdın. Analar gibi ağladın. Kötülükler

seni yenemedi. Kurtarıcı ruhun; ber endişenin üstünde hür ve faal yaşadı. Müsterih ol, iyi bir adam olarak öldün. Yerdekilere de, göktekilere de bir sevgili olarak göçtün. (Vilki gibi gayretli), (Vilki gibi hür, müstakil fikirli), (Vilki gibi cana yakın), (Vilki gibi sevimli) sözlerini hatıra bıraktın.

Amerika toprağına:

Ey bahtiyar toprak, övün ki sen (Vilki) ler yetiştirdin, ve bugün dünya için bir kıymet olan Vilki kucağındadır. Onun yorgun vücudu; senin göğsünde yatıyor. Onun ölmez hâtırası her zaman senin için bir kıymet, bir şeref olacaktır. Senin üzerine basan insanlar; candan hürmet, huşu duyacaktır. Göksünde şerefle yatan, kurtarıcılar, hürriyet kahramanları serisine bir tazesini de ilâve ettin. Varlığına bir itibar hazinesi daha kattın, göksünü; demokrasiyi cumhuriyeti, yani halk hâkimiyetini ve halk hâkimiyetinde hakkın iradesini yükselten insanların dinlendiğı bir yer yaptın. Övün, hakkındır. Dünyaya malolmuş bir vücut sendedir. Vilki seni her hatıradada hürmetle yaşatacaktır.

Amerika'lılara:

(Vilki)lerin, insaniyet kahramanlarının; üstünü örten bir toprağın üzerinde dolaşan dostlar o aziz yeri; dinleyin, bundan sonrası için Vilki'nin toprağı size neler söylüyor. Neler emanet ediyor, ne vazifeler devrediyor.

Ey Vilki'nin kardeşleri, Vilki'nin boş yerini doldurun. Viki'nin yüksek yolunu doldurun. İzi ıssız kalmasın. Sadası akissiz kalmasın. Amerikayı vaktile sizlere tanıtan (Kristof Kolomb) idi.

Fakat bugünkü dünyaya tanıtan (Vilki)lerdir. (Rozvelt)ler, (Vallas)lar, (Vels)lerdir.

Allaha münacatım:

Ey âlemlerin Rabbi, ey Vilki'nin benim ve herkesin Rabbi Allah; ey Vilki'leri vücuda getiren, çalıştıran, kullanan, onların ef'alinde iradelerini tecelli ettiren Allah, Vilki'nin ruhile dünyaya yaptığın iyiliklerin karşılığını yine bütün dünya ölçüsünde o ruha

inayet eyle, ona mükâfat eyle. Bunda şüphem var diye dua etmiyorum bir dua ile olsun ona karşı insanlık borcumu ifaya çalışıyorum ve insanlar için yalvarıyorum.

Ey yerin, göğün ve Vilki'lerin haliki, sahibi Allah; bütün dünya mustariblerinin Vilki hakkında açılmış yüreklerini görüyorsun. Bütün bir mustarib beşer ölçüsünde Vilki'ye rahmet eyle. Şahadet ederim ki ondan ne işittimse ilâhi bir gayretin ifadesi idi. Onun gayretleri; meleketunun tecellisine bir alâmetti.

Ey, seven, acıyan Allah, ey, her alâkanın, gayretin; menbaı Allah; meleketunun zeminini hazırlıyacak ameleği çoğalt; yeryüzünü meleketunun tecellisine lâıyk hale getirsinler. Ebedî sulh teessüs etsin. Müsbet hayat umumileşsin. İnsan, insanlıkta tahakkuk etsin. Amin.

Yukarıdaki yazılarla istiyorum ki (Vilki) nin ziyâ elem'nin akisleri: yalnız günlük gazete sütunlarında kalmasın. Ve bu ziyâm yalnız Vilki ailesini alâkadar edecek bir mesele değil bütün bir beşeriyeti; menfaati esasında alâkadar eden bir keyfiyet olduğu hatırda kalsın ve bu hatıra kitapla birlikte tedavül etsin. Zira beşeriyet hiç bir zaman tam kurtuluşa ermedikçe, bugünkü gayret adamlarından müstağni kalamaz, Onu yetiştirmek için de zihinde mevzuu yaşatmak lâzımdır.

Nitekim bu sözlerin; hiç bir resmî sıfat ve mükellefiyeti olmayan ve Amerikalılarla maddî, şahsî bir alâkası bulunmayan benim gibi bir adamdan söylenişi umumî bir ehemmiyeti haiz ve aleltilak Vilki hakkındaki bir insan tahassüsüne misal olsa gerektir.

Fakat, dünyanın iki ucundaki birer insanın sırf insanlık namına birbirile alâka duyması; istikbal için hakikaten ümit verecek, ve Vilki'lerin yolundaki yürüyüşlere cesaret verecek bir şey de olsa gerektir.

Zaten insan; yalnız kendi insanlığına, ve insanların insanlıklarına güvenebildiği gün dünya kurtulacaktır. Onun için bu yazıyı

kitaba geçiriyorum. Tâ ki harice aksetsin. Dünyanın kadir, kıymet bilen yüreklerle ve fenalıktan ikrah duyan, iyilikleri ve iyiliği takdir eden, seven yüreklerle çevrili olduğu bu vesile ile de bilinsin. Tâ ki insan; insandan ümitlensin ve tâ ki insan; atıdan ümitlensin.

Bu yazıları bu kitaba dercetmekle, bütün insanlığa taziyemi, ve basıldıktan sonra bu kitabın bir nüshasını muhterem Vilki'nin acıklı ailesine göndertmek üzere İstanbuldaki (Amerika harp istihbarat servisi) müdüriyetine yollamakla da teselli ve ihtiram vazifemi şahsan ifa etmek kararındayım. Allah bütün dünyayı iyi güne çıkarsın. Amin.

Yukarıdaki yazıda, muhterem (Vilki) nin ölümüyle alâkalı Amerika vatanından ve milletinden bahsettiğim halde, Amerika haricindeki insanlardan bahsetmiyerek kaldım. Bütün dünya (insanları cephesinden (Vilki) nin ölümü tesirini ölçebilmek için evvel emirde (Vilki) hakkındaki insan telâkkisini tesbit etmek lâzım. Ben ise, Vilki'nin ölümünden evvel, şahsî duygularıma göre vaktile onu yazmış ve kendi ölçümde onu tesbit etmişim. Yani Vilki'nin ve (Vilki) lerin takdir haklarını hayatlarında göstermişim. Zira her hak; vaktinde ve yerinde verilmek lâzımdır. İnsanlık; hassasiyet [duyar olmak] demektir. Ve insan yalnız kendisine yapılan maddî bir iyiliğin veya fenalığın tesirlerini değil, ruha safa ve ıstırap verecek şeylerin de akislerini duymak lâzımdır. Ve bu tesirleri, ve akisleri; yalnız kendine ait olursa değil, herhangi bir insana, uzak yakın herhangi bir fert veya zümreye yapılacak muamelelerde dahi aynen duymak ve o ehemmiyette tutmak lâzımdır.

İşte (Vilki) ler; bu fitratta, bu kültürdeki adamlardır. Yalnız duymak ve ölçmek de kâfi değil. Bu duyulan ve ölçülen şeylerin tesirlerini izhar etmek, karşıya aksettirmek de lâzımdır. Bütün beşeriyetin binlerce senedir ıstıraplar içinde yuvarlanması, bu tezahürlerin yokluğu yüzündendir. Haksızlığı gören gö-

zünü yumarsa, işiten kulağını tıkarsa, elbette ki görmiyen ve bilmiyenlerin ıstırabı çaresiz kalıp gidecektir.

İmdi, vazife hislerine ve hissi vazifelerine bağlı insan iyi şeye karşı takdirlerini, fena şeylere karşı da infialini göstermek; sevki tabiisinde ve mükellefiyetindedir.

Bu İkinci Cihan Harbi içinde bütün insanlar ıstırap içinde yanarken, ümit için sağa, sola bakarken, Amerika devlet adamlarından yükselen beşer hukukunu müdafaa mahiyetindeki sesler; her millette şükran uyandırdı. Ve ümit gözlerini garp kürresine çevirtti. Sonu nasıl gelecek belli değil, fakat bugünkü durum böyle.

İşte o sesler yükselir yükselmez, ve dost Vilki, baştan başa dünyayı yokliyerek, hal, hatır sorunca, ben de şahsan duyduğum insanlık gayretile bir teşekkür ve takdis makalesi yazdım.

Şimdi o makaleyi dercediyorum. Vilki'nin faal hayatındaki kıymetini, (Vilki) lerin bütün beşeriyeti minnetle ilgilendiren, iyilik fikirlerini; incelyen bu makale; hem iyi fikirlerin bütün bir insanlıktaki akislerine misal olabilecek hem de o iyi adamlardan birinin ziyayı ile insanlar üzerinde yapacağı fena, elfim tesire bir ölçü olabilecektir. Bu bakımdan tetkik edecek nazarlara arz ediyorum.

Makale :

«SALÂH İŞÇİLERİNE»
«İNSANLIK ALÂKALARI»

—
0
—

«BEŞER HUKUKU MÜDAFİLERİNE»
«MEÇHUL İNSAN LİSANINDAN»
«BİR SADÂ»

Ey, İnsanlık namına dünyaya karşı dikilen, Allahın ismine bayrak açıp mücahede eden, büyük adamlar, salâh işçileri kurtarıcı idealistler,

Ey Ruzveltler, (Vallas) lar, (Vilki) ler ve ideal arkadaşları,

Bütün Amerikalıları bir idealde toplayan, tek hedefe tevcih eden, bir tek yolda çalıştıran, Allah adamları!

Bütün insanlarla müşterek bir gaye takib eden, muztarip beşeriyetin kurtuluşu için Amerikalıları harekete geçiren, Bütün hisleri, fikirleri, yürekleri bir noktaya sevkeden; Büyük insanlar!

Gayeniz, işiniz mukaddestir. Bu; bütün insanların çırpındığı bir derdin ilâcıdır.

Salaha susamış bütün bir dünyanın, canla başla atılmak istediği bir ihtiyaçtır. Kurtuluş için el birliği etmek istediği noktadır.

Beşeriyet, kendini kendinden kurtarmak istiyor, herkesin yürüdüğü, üzerinde düşüp öldüğü bir yol var, fakat aradığı yol o değil, herkesin uğruna can, mal, verdiği bir yol var, fakat bu; Onun kurtuluş yolu değil, nice insanlar mütehakkimlerin saltanat yolları; Üzerinde heder oluyor. Bu suretle ölenlerin, düşenlerin çocukları hem tesellisiz biraz daha esir oluyor, hem de yeni neslin atisi biraz daha çetinleşiyor.

Beşer tarihinde ilk siyasî vakadır ki bugün oluyor, en kuvvetli devlet; zayıflar hukukunu kurtarmak için harb ediyor: Aziz Pavlosun dediği gibi "kim zayıf düşerde ben düşmem." diyor ve yine aziz Pavlosun dediği gibi: "Zayıf düştüğüm zaman en kuvvet duyduğum zamandır." diyor ve bunu fiilen gösteriyor. Öyle ki:

En kuvvetli bir devlet, ve bu devletin en kuvvetli şahsiyetleri bu kuvveti kendi egoizmalarında değil tam bir alâka ile bütün bir insanlık menfaatine, mustsrib beşeriyetin kurtuluşu hesabına ortaya koyuyor, ve kullanıyor.

Yalnız kuvvetin saltanat ettiği, yalnız benliğin hükmettiği, yalnız maddenin tedavül ettiği bir devirde, bu ne büyük mertlik, ne kadar ümid verici bir yenilik.

Hazreti İsa; "Ben dünyayı yendim" demişti. Siz: "Biz dünyayı yendik" diyecek bir yol tutunuz.

Siz, Hazreti İsanın başarmak fırsatını bulamadığı mukaddes işi başarmağa koyuldunuz, Hazreti İsa: (Sizi sevdiğim gibi birbirinizi sevin, bir adamın dostları uğruna canını vermesinden daha

büyük sevgi kimsede yoktur.) demişti. İşte siz bugün bu işleri yapıyorsunuz. Dostluğun muhatabı bütün bir mustarib beşer kitlesi olduğunu gözönüne alarak cihanşumul bir harekete geçiyorsunuz. Nitekim yine Hazreti İsa bu hakikati şöyle tesbit etmişti: "Bize karşı olmıyan bizim tarafımızdadır." buyurmuştu.

Hazreti İsa: Hak ve hakikat yolunun, hürriyet ve insanlık yolunun ta o zamandan ne derece mânialarla kapalı olduğunu şu suretle de anlatmıştı:

"Bir kimse arkamdan gelmek isterse nefsinin inkâr etsin" (yani her şeyini feda etsin) Ve haçını (yani darağacını) yüklenip ardimca gelsin. Zira her kim canını, kurtarmak isterse onu zayi edecektir." demişti (Matta — 16 - 24 ve 25).

İşte ey, Ruzveltler, Vilkiler, Vallaslar; siz bu çetin yolu açmak için ölümü göze almış ve Hazreti Davudun dediği gibi Allahımız için bayrak açmış yürüyorsunuz. [A] Ya siz ne kadar insan, ne kadar müslümanınız. Ve yahut ne mükemmel hıristiyanınız. Zira Hazreti İsa: "Kâmil olmak istiyen arkamdan gelsin" demiş. Ve bu harekete geçmeden evvel insana her nesi varsa satıp savup ihtiyaç erbabına dağıtmasını saniyen de gittiği yolun kudsiyetini her alâkanın üstünde tutmasını, Allahın muhabbetini; ana baba evlât ve aile, mal, mülk her varlık muhabbetinin üstünde tutmasını emretmişti. İşte siz bugün bu mukaddes yolda, bu yüksek feragati gösteriyorsunuz. Mezmurlar, ilâhiler okuyarak harb ediyorsunuz.

Bu kurtarıcılık fikrinin tohumunu Hazreti İsa ekti, bu fikrin hasad devrini Hazreti Muhammed açtı. Siz hasadı intâce gidiyorsunuz.

Harb; fena şey! Fakat hayatı ve hayat hakkını kurtarmak için başka çare kalmazsa ne yapılır, hakkı müdafaa etmek, korumak ve dünyaya selâhı ikame etmek için başka imkân kalmazsa ne denebilir.

[A]

(Mezmurlar — 20 - 5) : "Ve Allahımızın ismiyle bayrak açacağız."

Hele sizler gibi, asker göndererek değil, kendileriniz giderek, bilerek inanarak gidilirse ne denir. Evet, yaşamak için, yaşatmak için; harb ediyorsunuz, tekrar bir doğuş için ölüyorsunuz.

Mücadebenizde mazlûm her beşer ferdinin hissesi var; gayreti, alâkası var. Ezilmiş ruhlar ordularınızın önünde yürüyor, kırılmış kalbler ordularınızı destekliyor. Her muztarib fert; kendine dua eder gibi size dua ediyor. Böylece ruhta, yürekte ve Allah önünde insanlarla birleşmiş oluyorsunuz.

Ne mutlu sizlere ki, büyük Allah, bu muazzam işe; sizleri seçmiş, yetiştirmiş kullanıyor. Ey baba ruhlu adamlar; kardeş hisli insanlar, evlât kadar sevimli, cana yakın dostlar; ey Ruzveltler; Vallaslar, Vilkiller; sizler ne kadar yakınlık telkin eden, muhabbet, alâka duyurtan insanlarsınız. Temiz fikirleriniz, hikmet sözleriniz, mütevazî hal ve hareketlerinizle siz ne güzel adamlarsınız.

Ey nümayişsiz, alâkasız yüksek ve samimî insanlar, uzak Amerikayı her kıt'a'ya yaklaştırdınız, garbı; şarkı muhabbet de bileştirdiniz. Her mustarib ferdin tesellisinde yer aldınız çatası çökmüş her ailenin ümidinde yaşıyorsunuz.

Gözünü göklere dikmiş avuçlarını, göklere açmış muztarip beşeriyet; sizden gelen iyi haberleri Allahtan müjde sayıyor.

Ey İsanın fikrini, Muhammedin işini, Davudun hayatını tabika koyulan varisler, (ahır zamanda Mesih İsa gelecek) sözünün delâlet ettiği mâna sizde tezahür ediyor. Zira ahır zamanda hakikatte İsa değil İsalık gelecek, beşeriyete tam bir sulh ve salâh devri açılmış olacaktır. Öyleki:

İsanın ekdiği biçilecek, Muhammedin başladığı hasad işi tamamlanacaktır. Tuttuğunuz yol, o devre giden yoldur. Bütün ümitler bu yolun üzerindedir. Mukaddes kitaplardaki bütün tebşirler, bu yolun sonunu bekliyor. Allah cümleyi o son uca çağırıyor. Ve bütün peygamberler hepimizi orada bekliyor.

İçden gelen bu sözler; emin olun dünyanın dullar, yetimler, malûller, dilsiz; âcizler yüreklerinden yükselen hislerin ruhuma

akseden sadalarıdır. Bu sesler bir hakikatin ifadesidir. Bu semanın altında binbir facia içinde, her yeri örten zulmet içinde, bir tek ışıktır ki garptan doğuyor, tevekkeli bir müslüman velisi: (Bir gün gelecek, hakikat güneşi Garptan doğacak) dememiş. Bütün bir beşeriyet fikrinizi, hissinizi en büyük alâka ile benimliyor, iftihar ediyor. Nasıl sevinmesin ki Musa gibi hakikati haykırıyorsunuz. İsa gibi beşeriyeti okşuyorsunuz. (Buda) gibi halka yakınlık gösteriyorsunuz, Muhammed gibi haksızlıklara karşı dikiliyor ve uğraşıyorsunuz.

Meçhul askerin mezarı gibi bu sözlerim meçhul beşerin ifadeleridir.

Ey kahramanlığı tahribde değil, islahta, bulan insanlar, hakikî kahramanlar; ey Allahın melekûtuna yer yüzünü hazırlamağa çalışan sadıklar, fedakârlar, şan ve şeref bugün sizindir.

Yarın kimbilir kimlerindir?

Evet, insanlık namına ortaya koyduğunuz manevî ve maddî sermayenin; hissesine düşen temettüünü bütün insanlar muhakkak yine insanlığa ödeyecektir. Ne mutlu size ki bütün bir cemiyette ilk tesanüd ve teavün vecibelerini tatbikte ön ayak oluyorsunuz, alâka ve diğerkâmlıkta ne güzel örnekler gösteriyorsunuz.

Peygamberlerin yolunda yürüyorsunuz, Allahın mukaddes işini görüyorsunuz, sevinin, her acınızı unutacak kadar sevinin; her emeğinizi helâl edecek kadar sevinin, her fedakârlığınızı hoş görecektir kadar sevinin!

Kıymetinizi takdir etmemek için kıymetten mahrum bulunmalı, fikrinizi takdis etmemek için mukaddes fikirleri inkâr etmeli, insanlığı, insanlığın vecibelerini, alâkalarını duymamalı.

Ey zulüm gören beşeriyetin gayretini duyanlar; ıstırap içinde sürünenlerin, can verenlerin; aciz içinde gözyaşı dökenlerin elemi-ni, acılarını paylaşanlar, ezilmiş ruhların iniltilerine kulak veren canlar; ey ağızlarını dilsizler için, kimsesiz mazlumların dâvası

için açanlar (B) bugün bu mukaddes emirlere muhatab sizler oldunuz, bu mukaddes işleri görmeğe sizler kalktınız, putperestlik devrinden gelme tahakküm ananelerini, binlerce sene beşeriyeti kemiren haksızları kaldırmağa sizler kalktınız. Hakkı batıl yerine, batılı hak yerine koyan kuvveti hak yerine tedavül ettiren saltanatlarla karşı siz kalktınız. Hakikatleri peygamberler gibi siz haykırdınız. Bu mukaddes işlerle alâka duymayacak, sevinmiyecek yerde, gökde bir ruh yoktur. Tevekkeli kilise ilâhilerinizi tertib ederken bu mukaddes işleri ideal olarak dercetmemişsiniz, ve o ideali; bir asır terennüm ve temenni etmemişsiniz (C).

Mademki bu ilâhiler tesirini yaptı, müsaid hür sahanızda sizleri yetiştirdi, iş başına kaldırdı, filiyata geçirdi, yani dünya ölçüsünde bütün mustarip beşeriyeti, kardeş olarak benimsetti ve kurtarmak için harekete geçirdi, emin olun, Allah sizinledir, muvafak olacaksınız. Artık iki büyük harbin intibahı dünyaya kâfi gelse gerektir. Zira gafletin en derinlerinde uyuyanları bile ıstırap uyandırdı. Hissiz uyuşanları facialar canlandırdı. Yeisten donmuş kalmış olanları türlü acılar dirillti. Ve gösterdiğiniz fikrî hamle,

---

(B)

Musevî mukaddes kitaplarından (Süleymanın meselleri — 31 - 8): «Ağzımı dilsizler için, cümle bikes olanların dâvası için aç.»

(C)

Bu ilâhilerin birinden bir kaç mısra:

«Amerika kilisesi ilâhilerinden sıra numarası 532»

«Tanzim tarihi — 1880»

The things shall be

A lofter race

Than e'er the world

Hath known shall rise

Bu ilâhinin Türkçeye tercümesi ve tamamı; bu ilâhiyyat külliyyatının (9) uncu kitabında vardır.

hayattan, istikbalden herkesi ümitlendirdi. İnsan oğlu artık ka-tışacak bir cereyan arıyor, işte bu cereyanı siz açtınız. Artık her-kes için doğrusunu, yolun doğrusunu biliyor ve kendisini selâmete çıkaracak yolun açıldığını da görüyor. Bu ümitle bütün kuvvetini bir noktaya topluyor. Perişan insanlık derlenip toplanıyor. Gayretler uyanıyor. Elinizdeki bu ilâhi fikir meşalesi, bütün dünyayı aydınlat-maktadır. Kurtuluş yolunda artık hiç kimse geri kalmak istemiyecek, hattâ Allaktan başkasına minnet dahi etmiyecek, hayatının sahibi olmak istiyecektir. Ve bu hareketile size de minnet borcunu ödemiş olacaktır. Evet herkes sizin gibi hakkına sahip ve kifayetli olmak istiyecektir. Bu yolda fazla bir şey yapacak da değildir. Mütehakkim (sulta) ların emrinde ve onların, hususî menfaatlerinde harca-dıklarını kendileri için harcıyacaklar, kendi zararlarına heder et-tikleri canı, malı, emeği kendilerine neşreceklerdir. Haris müte-hakkimlerin fuhuşu yolunda varını yoğunu sarfeden beşeriyet, artık kendi selâmeti, kendi medeniyeti, kendi saadeti yoluna hasre-decek ve her şeyini kendi hayrına sarfedecektir. Bu suretle artık evlât ve ahfada kötü âdetler, fena gelenekler miras kalmıyacak bu fenalıklar nesillerden nesillere intikal etmiyecek, fenalıklar sürüp gitmiyecektir.

Beşeriyetin büyük bir ekseriyeti hele bir kerre selâmete çık-sın; muhakkak herkes kurtulacaktır. İnsan; bir kerre iyi bir ör-nek görsün, insanlığın güzelliğini görsün, muhakkak ona uyacak-tır. İnsan bir kere faziletin zevkini duysun, onu sevecektir. Artık ne âciz kalmağa katlanacak, ne hakir yaşamağa tahammül edecek, ne de başkalarının yardımile yaşamağa rıza gösterecektir. İnsanlığın bütün gayreti, güzelliği, cemiyette inkişaf imkânı bulacaktır. Artık insan; haksızlığa zillate, sefalette tahammülsüz bir kıymet olacak; çünkü rüşdünü duyacaktır. İnsan muhakkak yükselecek hakkını ve şerefini, kemâlini bulacak, şerefli yerini alacaktır.

Ondan sonradır ki insan, birer iyilik unsuru, iyilik ve insan-

lık işinin birer ortağı, ameleli olacaktır. (D) Ruzveltler, Vilkiler, Vallaslar, o kadar çoğalacak ki artık bugünkü fevkalâdelikler yarının normal hayatı olacaktır.

Ey Amerikalılar, Avrupalı babalarınız, ırk benliği; ırk saltanatı yaşadılar; siz, bu muhtelif ve çarpışan benliklerin üstünde bir tek benlik kurdunuz. İnsanlık hüviyeti yaşadınız, her insanı alâkalandıran bir hüviyete hizmet ettiniz. Kral, ferd, müessese saltanatı yerine başınıza Allahın saltanatını koydunuz. Sulta, zümre, sınıf hâkimiyeti yerine, sınıfsız bir halk hâkimiyeti kurdunuz. Ve bugün Avrupalı babalarınızı kurtaracak bir gayrete yükseldiniz. Fakat emin olunuz, onlar da evlâtlarından geri kalmıyacıklar, minetiniz altında yaşamıyacıklar, çektikleri acılar ve bugünkü hareketiniz elbette onların da gözlerini açtı. Onlar ki başkalarını zayıf görünce rahatlanırlardı, fırsat bulunca çullanırlardı. Onlar ki; kralları için yaşarlar, kralları için ölürlerd, işte şimdi siz krallıkların ayırdıklarını Allahta birleştirmek, aralara açılan nifak çukurlarını muhabbetle doldurmak Allahın fazilet bayrağı altına fikirleri toplamak egoizmanın yerine elci gayreti koymak istiyorsunuz.

Allahtan başkasına kulluk etmemek, hakikatten gayrıya hizmet etmemek, haktan gayrıya âlet olmamak, Allahtan başkasından korkmamak, haksıza boyun eğmemek, yolunu, hür insanlık devrini açıyorsunuz. Bu devre adım atıp insanlığın tadını duyan, aynı zamanda da bütün vazife ve mükellefiyetlerini yüreğinde hisseden

---

(D) Kur'anı Kerimden:

(3 — Ali Ümran — 104): «Sizden halkı hayra davet eden, hayırlı şeylerle emreder ve fenalıktan sakındırır bir millet olsun. Öyle bir milletin efradı felâh ve necat bulucudurlar.»

(7 — A'raf — 181): «Mahlûkatımızdan insanlara hak yolana gösterir ve hak ile icrayı adalet eder bir ümmet vardır.»

(6 — En'am — 127): «Rabları indinde onlar için selâmet yer vardır. Cenabı hak işledikleri hayırlı işler sebeble onların dostu ve velisidir.»

insan, Hakka ve halka karşı bir mesuliyet kabul eden adam; artık fena başka bir yol nasıl tutabilir?

Siz başkalarının zaafını; ganimet fırsatı değil, gayret, himmet vesilesi saydınız. Düşeni ezmek değil kaldırmak istiyorsunuz. Kuvvetinizi şerde değil hayırda kullanıyorsunuz. İşte Allahın tayin ettiği insanlık vasfı ve her iyiliğin başı bu alâka ve ferağattedir.

Benîbeşeri ilk Babilde toplayıp dünyaya yayan Allah, bir kerre de Amerikaya toplayıp dünyaya yayıyor. Birinci yayılış almak içindi, ikincisi vermek için vukubuluyor. Birinci devrede insanlar midesile yaşıyordu, bu devrede yüreğile yaşıyor. Amerikalılar misyoner bir kavim olarak ortaya çıkıyor, iyi fikirleri, iyi hisleri ile Allahın melekûtuna zemini hazırlıyor.

Nitekim Amerikada muhtelif diller; bir kalb dilinde, muhtelif ırkları bir insan kanında, muhtelif mezhebler esas din prensiplerinde, bütün ayrılıklar, bir esas fikirde derlendi. Toplandı. Her hususiyet bir beraberlikte, her düşünce; bir içtimaî gaye altında yetişti. Mukaddes gaye her düşüncenin üstüne çıkarıldı.

Allahı isteyenler; elbette ki Allahın istediklerini isterler ve Allahın büyük yolunda yürürler ve ilâhi vazifelerini ifada hiç bir fedakârlıktan çekinmezler. Nifakların ayırdığını muhabbetle birleştirirler, husumetin yıktığını muhabbetle tamir ederler.

Ey Ruzveltler, Vilkiler, Vallaslar, bakınız size sayayım, ilâhi birliğiniz dünyada ne güzel örnekler gösterdi.

İmar:

Allah Ademi cennetten yeryüzünü imar için indirmişti. [F]

Siz Amerikayı imar ettiniz.

(F) *Tevratı Şeriften:*

(*Tekvin — 3 — 22(23)*): «İmdi Rab Allah onu (Ademi) alındığı toprağı timar etmesi için cennet bahçesinden çıkardı»

Tekâmül;

Allah; insanı, onda kendi kemalini meydana koymak için yarattı. (G)

Siz; kendi aranızda, ahlakta ve realitede, yani manevî ve maddî hayat ve medeniyette kemalli örnekler gösterdiniz.

(KEMAL)

(G) Tevatü Şeriften:

(Tekvin — 2 — 3): «Allah yedinci günü bereketledi. Ve ona takdis etti ki anda istirahat etti. Bircümle işinden ki yarattı Allah yapmak için (yani tekâmül için)»

Diğeri:

(Tekvin — 18 — 18): «Ve İbrahim olmak olacak (yani kâmil olacak)»

Diğeri:

(Huruç — 3 — 13(14)): «Allah dedi Musaya olacağımki olacağım. (yani kemalimi izhar edeceğim). Beni İsrâile böyle söyleyesin (ki olacak olan —yani kemalini izhar edecek olan— beni size gönderdi)»

İncili Şeriften:

(Matta — 5 — 48): «Babanızın kâmil olduğu gibi siz de kâmil olun.»

Kur'anı Kerimden:

(3 — Âli Umran — 78(79)): «Kâmil ve muhlis olarak Allaha kul olunuz.»

Birlik:

Allah; muhabbeti, ve Allahta muhabbetle birleşmeği emretti, siz bunu kendi aranızda yaptınız, ve şimdi dünya ölçüsünde bü-

yük bir hizmete geçtiniz. (H)

Salâh :

Allah Salâhı emretti. (İ)

(BİRLİK)

(H)

Kur'anı Kerimden:

(2 — Bakara — 208): «Ey mü'minler, cümmeniz birden selâmete giriniz. Ve şeytanın adımlarına tabi olmayınız.»

Diğeri:

(3 — Âli Umran — 103): "Cümmeniz Allahın ipine sınımsız sarılınz. Birbirinizden ayrılmayınız."

Diğeri:

(2 — Bakara — 150(148)): «Herkesin ona yüz çevirdiği, teveccüh ettiği bir cihet vardır Ey mü'minler siz hayırlarda müsabaka ediniz. Her nerede olursanız olunuz Allah cümlelerinizi cem edip toplar.»

(SALİHLER)

(İ)

Kur'anı Kerimden:

(3 — Âli Umran — 110): "Siz insanlar arasına çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz. İyi şeylerle emir ve fenalıklardan nehyeder, Allaha iman edersiniz.»

Diğeri:

(49 — Hücerat — 10): «Muhakkak mü'minler kardeşlerdir. Kardeşlerinizin arasını islâh ediniz. Ve Allahtan sakınınz tâ ki rahmete nail olasınız.»

Diğeri:

(21 — Enbiya — 105): «Biz zeburda zikirden sonra arza salih kullarım varis olacaklardır, diye yazdık.»

Siz Amerikada salâhı hayata esas kıldınız, bu esası yıkmak için saldıran her cereyana karşı koydunuz ve bu kuvveti yüreğinizde buldunuz. Müsbet fikirleri menfi fikirlere karşı üstün bir itibarda yaşattınız. Selâhı ayakta tuttunuz. Hattâ bugün dünya ölçüsünde bir salâh mücadelesine geçtiniz.

Şarkın cenubundan garbın tâ şimaline tezahür eden bu takdir hissi; (velev en küçük, en mütevazı bir adam lisanından olsun) ortanın malıdır. Umumî bir ehemmiyeti haizdir. Lâyik olduğunuz sena hissi düşmanınız olmıyan her insanı sardı, en küçük mütevazı adamların diline kadar düştü, düşmanlarınızın bile takdir edeceği ara vardır. İnsan mühim bir şeydir.

Ben bir insan sıfatile gayrete geldim söyledim, bu koca kürenin içinde kimbilir böyle sözler daha nerelerde söylendi ve daha nerelerde söylenecek.

Bunları siz veya çocuklarınız okumak imkânı hâsıl olursa, umarım ki müsbet hisliler daha çok gayretlenecek, menfiler de ibret alacak ve belki de az çok bir intibah duyacak. Netice iyi olacak. İnşallah her vesile ile hergün biraz daha iyi biraz daha güzel, yani Allahın istediği olacak.

Allah hizmetlerinizden ve cümlelerinizden hoşnut olsun. Ve dilerim büyük lutuflariyle sizi mükâfatlasın. Amin.

— II —

"TOPRAK"

"Ne idik? Ne olduk? Ne olmalıyız?"

---

117 nci sahifeden devam:

Diğeri:

(17(98) — Esrâ(Beyyine) — 72(7)): «İman edip sâlih amel işliyenler mevcudatın en hayırlılarıdır.»

İncili Şeriften:

(Matta — 5 — 6): «Ne mutlu selâha acııp susayanlara, zira onlar doyurulacaklar.»

Sema ehli idik. Ulvî âlemden indik. Yer yüzünü imâr edecek, yer hayatını gök hayatına benzetecektik.

Fakat bu, bir hamlede olacak değildi, tedricî bir tekâmül; bunu yapacaktı.

İmdi; yere inmekle sefilleştik, garipleştik, vahşileştik. Bir takım tabii ihtiyaçlar ve tekâmül kanunları bizi birbirimize yaklaştırdı. Birbirimize sokulduk. Kümelendik. Nihayet cemiyet teşkil ettik. Göçebelikten çıktık iskân ettik. Ve tedricen köyden kasabaya, nihayet şehre geçtik. Bugüne kadar malûm olan merhaleleri aşarak olduğumuz yere geldik.

Bulduğumuz merhale bizi tatmin etti mi? Acılarımız geçti mi?. İhtiyaçlarımız bitti mi?.

Hayır, bilâkis! İkinci cihan harbi içindeyiz. Şimdi dünya ölçüsünde en büyük bir ıstıraptayız. Yalnız çırpınıyoruz. Her zamandan ziyade ölüm var, açlık var, hastalık, var. Yoksulluk var. Acı var. Hem türlü türlü acılar var.

Bedevilikteki ihtiyaçlarımızın bir kaçını şehirde tatmin ettik, fakat mukabilinde bin bir yeni ihtiyaçlar karşısında kaldık. Bedevilikteki hayatı gıpta ile düşünecek sıkıntılar gördük. Öyle ki binlerce sene evveline koşacak, küçük bir aşiret hayatı içinde yer arayacak kadar, huzursuzluk, ıstırap, emniyetsizlik duyduk. Bütün bir dünya ölçüsünde hep insanlar bugün böyleyiz!.

Bedeviyete gidemeyiz, hayat kanunları buna mânidir. Bu halde de kalamayız. Buna da ıstırabımız mânidir. O halde mutlaka bir iyi, daha iyi hayata geçeceğiz. Allahın tekâmül kanunları bunu yaptıracaktır.

İptidaîlikte ihtiyaçtan, ıstıraptan kurtulalım derken şehrilikte neden daha büyük ihtiyaç ve ıstırapa düştük? İptidaî halimize yine gıpta ile bakıyoruz? Çünkü ilk hareket noktamızla muvasalat noktamız arasındaki hayat yolunu; dosdoğru tutmadık. Mütemediyen sağa sola saptık. Vakıya yine yürüdük fakat yatağı düz ve doğru ol-

mıyan bir nehir gibi mütemadiyen sağa sola çarptık, ve her defasınca da çarpılarak öte tarafa atıldık.

Bugüne kadar ne yolu düzeltbildik, ne de zihniyetlerimizi ka-naatlerimizi, fikirlerimizi doğrultabildik.

Meselâ:

Göçebe iken toprağa bağlı değildik, her yer bizimdi, had, hudut yoktu.

Evvelden toprak bizim içindi. Sonra yavaş yavaş biz toprak için olduk. Ve bütün dünyadaki ihtilâfların, harplerin boğuşmalarının hemen hepsinin kökü de nihayet bu toprak meselesinden çıktı. Herkes diğerinin toprağını zapta çalışıyor. Her millet toprak için birbirini öldürüyor. Halbuki dünyadaki toprak ineanlara kâfidir. Buna rağmen, insan toprağın bu kifayeti içinde, rahat edeceğine mütemadiyen toprağa kurban gidiyor.

Nesillerin kurban vere geldiği bu çok mühim mesele önünde bir az durup düşünelim:

"İnsan mı? Toprak mı?"

İnsan mı asıldır? Toprak mı? İnsan mı daha kıymetli, daha azizdir? Toprak mı? İnsan mı toprak içindir? Toprak mı insan içindir?

İnsana göre:

Asıl olan insandır. Toprak Allahındır. İntifa hakkı ve imâr şartıyla insana tahsis edilir.

Mühim olan insandır. İnsan Allah içindir. Toprak; insanı ya-satmak içindir. Hattâ yalnız toprak değil, başka her ne varsa hepsi insanı yetiştirmek, kemallendirmek için yaratılmıştır. (24)

---

(24)

İNSAN

Kur'anı Kerimden:

(50 — Kaf — 18(16)): "Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız."

Zira tedricen Allahın kemalâtı insanda tecelli edecektir. Bunun için gök yeri besliyor. Yer; mahlûku besliyor. Yerden yiyeceğimizi, içeceğimizi ilâcımızı alıyoruz. Çiçeklerden güzelliği

---

24 üncü haşiyeden devam:

Diğeri:

(26 — Şuara — 79 : 83(78 ÷ 82)): "O Rabbim ki beni halketti. Ve hidayet eyledi. Beni yedirir ve içirir, hasta olursam bana şifa verir. Beni öldürüp sonra ihya eder. Ve kıyamet gününde benim hatalarımı mağfîret etmesini ondan tama ederim dedi (Hazreti İbrahim dedi).

Diğeri:

(95 — Tin — 4 ve 5): "Muhakkak insanı en güzel surette yarattık. Sonra onu en aşağıya iade ve reddeyledik."

Diğeri:

(17 — Esrâ — 71(70)): "Biz benî ademi mükerrerem kıldık"

Diğeri:

(14 — İbrahim — 34): "Ve size istediğiniz her şeyi verdi"

Diğeri:

(21 — Enbiya — 16): "Biz gökü ve yeri ve aralarındaki şeyleri oyuncak ve abes olarak (boş yere) yaratmadık."

Diğeri:

(2 — Bakara — 29): "O Allaktır ki, yer yüzünde ne varsa cümlesini sizin için yarattı."

Diğeri:

(45 — Câsiye — 13): "Göklerde ve yerde olanların cümlesini kemalî fazl ve kereminden size musahhar kıldı. Muhakkak bunu düşünen kavim için âyetler ve ibretler vardır."

Ve Akıbet:

(84 — İnşıkak — 19): "Siz insanlar halden hale tahvil olursunuz."

Diğeri:

(2 — Bakara — 257): "Allah iman edenlerin dostu ve velisidir. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır."

öğreniyoruz. Cüz'iyatiyle ve heyeti umumiyesiyle, her şey, bize yaradani hatırlatıyor. Bizi yetiştiren Allahu ve onun güzelliğini, iyiliğini öğretiyor. Her şey; fikrimizi, yüreğimizi Allaha tevcih ediyor.

Mutlakiyetçi krala göre:

Toprak kralındır. Asıl olan topraktır.

İnsan ölür. Toprak kalır.

İnsan, Krala hizmet içindir.

İnsan; toprağı Kral hesabına işlemek içindir. Toprağın zenginliklerini Krala temin etmek içindir. Toprağı Kral nâmına beklemek, müdafaa etmek ve icabında Kral nâmına bu toprağın sınırında ölmek içindir.

Halk teb'adır. Teb'aya; kayıtsız şartsız teb'iyet gerektir. Bu zaruret; kulluğun icabıdır. Kulun vazifesi; teslimiyet ve hizmettir. Kulun kendine mahsus ve Krala karşı müdafaa edebileceğı hiç bir hak yoktur. Yaşarsa Kralın ekmeğile yaşıyor, ölürse Kral sağ olsun, Krala sadakat borcunu ifa etmiş oluyor.

Halbuki Kralların benimsediğı bu hak; Allahındır. İşte Krallar; Allah hukukunu da, insan hukukunu da, kendi şahıslarına hasretmek ve insanların fikrini de, gönlünü de kendi şahsiyetlerine toplamak başka bir yere tevcih etmesine meydan vermemek yolunu tutmuşlardı, her şeyi kendi hesaplarına istismar etmişlerdi, her şeyi kendi namlarına kullanmışlar, harcamışlar, mahlûkatın en şerefli insanın kanını da canını da; malını da; elinin emeğini, alnının terini de kendi saltanatları uğrunda sarfetmişlerdi.

İnsan oğlunu; hükümranlıklarının bekası için kullanmışlar, kendi topraklarının muhafazası veya artması için öldürmüşlerdi. İnsan canı ile toprak elde etmişler ve elde tutmuşlardı.

Netice, insanı ve insanla beraber her şeyi kendi saltanatlarını insan sırtında yaşatmak ve kendi nüfuzlarını, ve menfaat sahalarını genişletmek için kullanmışlardı.

Halbuki;

Toprağın şerefi sakinleri iledir. Bu sakinlerin şerefi de haklarının mahfuziyetiyledir. Toprağın kıymeti; insanı yaşatmasından ve rahatlandırmasından ibarettir.

İmdi; toprak asıl değil o toprağın üstünde yaşayan insanın insanlık hakları, hürriyet ve mâsuniyet hakları asıldır ve mukaddesdir. Nitekim keyifleri istediği zaman Krallar; bazı memleketleri başka Krallara hediye bile etmişlerdir. Zira menfaatleri o zaman onu icabettirmişti.

Bu kitaba bu bahsi ilâveme ve şu mukaddemeyi yazmama bir gazete makalesi sebep oldu.

Hemen dünkü (14.7.944 tarihli) Tan gazetesinde okuduğum Çine ait bir makale bu mevzuun ehemmiyetini fikrimde tazeledi. Zira Şark dinlerine ait müeyyidelerle de mevzuu takviye ediyordu. İmdi okuyanlar göreceklerdir ki yalnız ehli kitap değil, Şark dinleri ehli dahi; bu hakikatin muhatabıdır. Ve binaenaleyh bütün dünya dinleri aynı hakikati talim etmiştir. Zira hükümdarların mutlakiyet siyasetleri eskidenberi bu hakikati Şarklıdan da, Garplıdan da gizlemiştir. Ve onun yerine insanların zararına edebiyatlar yaşatmıştır.

İmdi mütehakkimlerin saltanatı, emperyalizmi yolunda toprak; insan israfına sebep olmuş, elden ele değişen toprağın her karışı; her değişmede birer insan canına mal olmuş. Toprak; bu mahiyette insana mezar olmuştur. Binaenaleyh toprak; Krallar tahakkümünde insana bir hayat sahası değil, ölüm vesilesi olmuştur. O derece ki koyun sürüleri yer yüzünde birer kıymet muhafaza etmiş ve ölenlerinin hesabı aranmış, fakat insan kütlelerinin ölümünde hesap sorulmamıştır. (Ne mutlu onlara Krala feda oldular.) denilmiştir.

Halbuki;

Herhangi bir köylü, veya herhangi bir aile reisi, veya aile çocuğu; hükümdarın açtığı bir ihtiras harbinde ölmekle, kendi nâ mına, veya ailesi veya köylüsü, hattâ milleti nam ve hesabına acaba ne kazanmıştır?.

Her halde hiç!

Zira:

Kendisi yok olmuştur.

Kalanlar; bir babadan veya evlâttan veya kardeşten mahrum olmuştur.

Köylü: Bir iş ortağından mahrum olmuştur.

Cemiyet; bir uzvunu kaybetmiştir.

Ölenin tarlasına; bir karış şey ilâve edilecek değildir.

Ölenin ailesine; bir saadet gelecek değildir, hattâ eldeki, avuçtaki de eriyip gidecektir.

Ne olmuş ise ölene ve arkasında kalana olmuştur.

Zira evin temeli veya bir direği çökmüştür. Bu yüzden belki bir kadın duldur, bir veya bir kaç çocuk yetimdir. Veya bir, bir kaç âciz hâmisizdir. Belki bir ana muinsizdir. Muhakkak tarla bir çiftçisini belki bir tezgâh işçisini kaybetmiştir. Belki bir kaç hayvan bakımsızdır. Belki bir iş adamsızdır.

Bu ne ile dolar? Bir şeyle dolmaz! Yerine gelecek olan nesil; kendi öz yerini alır. Başkasının yerini doldurmaz! Yer değişimi tabîî ömrünü yaşamış insanlarla hayatta vazife alacak yaşa gelmişler arasındadır. Bakımsız kalan yetimler ise iyi yetişmez. Zıyan olur.

Harpde ölenin veya ıstırapla perişan kalanın nam ve nişanı değil, miktarı bile hükümdarca meçhuldür. Bu işin içinde bir santim sermayesi yok ki acısın acısa harp açmaz. Emperyalizme kapılmaz.

Bütün dünya halkının binlerce senedir çektiği felâket bu siyasetin bu şahsî tahakküm siyasetinin neticesidir. Ve bunun mebdei tâ putperestlik devrine gider. Çünkü an'ane o devirden uzanıp gelmedir. Müstebit hükümdarlar, insanları bu bilgiden mahrum ve tamamiyle cahil bırakmış. Ve yalnız Kral kulluğu diye bir şeref ihdas etmiştir.

Krallar; dinlerin intişarına, hakikatlerin anlaşılmasına bu sebepten mâni olmuşlardır.

Her din; zuhuru ile beraber hakikatleri; mahdut kimseler mahdut bir zaman için yayabilmiş sonra hükümdarların muhalefet-

leriyle karşılaşılarak durmuştur. Ve müteakiben hakikatler koyu bir cehaletle örtülmüş ve yerine, düzme bir edebiyat ikame edilmiştir.

Şu ön fikirden sonra şimdi Çin makalesini gözden geçirelim: 1944 de Çinde (Çan-Kay-Şek) tarafından yazılan ve (Çinin Mukadderatı) adını taşıyan bir kitabın Ankara Dil ve Tarih Fakültesine gelen bir nüshasından çevrilen bir kısmı:

Çeviren Doktor Mukaddere Özerdim.

(Makaleden) fıkralar:

"Yüz senedenberi Çinliler; ecnebi ilim ve tekniğini öğrenmek isteğine uyarak ecnebi kültürüne tapmağa kadar gitmişler, Çinin millî zihniyetini, millî karakterini ve tercihe şayan millî sahalarını ihmal etmişlerdir.

Çinin siyasî felsefesi; kendi millî zihniyetinden doğmuştur. Bu siyasî felsefenin esası; harbin istihsal ve teknik işlerinde insan hayatını kullanmasına muhalifti.

(İnsan olmak ve varlıkları sevmek) Konfeçyüs mezhebi azizlerinin talebi idi. [Aziz (Men Tzu,) nün sözü] ve bu esasa göre asıl gaye; tabîî zenginlikleri; memlektin iyiliği ve halkın yaşaması uğrunda yardımcı olarak kullanmak, insan hayatını tabîî zenginlikler için kullanmak düsturu idi. (Konfeçyüs) ün bıraktığı mukaddes tealime göre: (İnsan varsa toprak da vardır. Toprak varsa zenginlik de vardır. Zenginlik varsa kullanabilme de vardır — [Ta - Houeh kitabı]) Bu sözler; istihsal sisteminin halkın hayatı için esas olduğunu ve istihsal tekniğinin insan karakterini tazyik için olmadığını anlatıyor."

"Çin halkında şöyle bir zihniyet vardır. (Tecavüze uğramaktan korkmamak, zayıfları ezmemek.)

Bu esas; onların samimî ve sadık an'anelerine dayandığından (yok olanları ihya etmek), (zayıfları korumak) (düşenleri kaldırmak) prensibi bir kaç bin senedenberidir Asyadaki ırkların karak-

terinde temel taşı olmuştur. (25)

Bundan dolayıdır ki Çinlilerin kuvvetli zamanlarında Asyadaki ırkların hiç birinin asla iktisadî bir istilâya ve siyasî bir ilhaka maraz kaldığını tarih kaydetmemiş ve emperyalizmle müstemleke taksimi görülmemiştir.

Bu nevi siyasî felsefe ve siyasî ahlâk son zamanlarda Avrupa cemiyetlerinde de görülüyor, fakat tatbik edilemiyor. Onlar tabii zenginliklerden istifade etmek için insan hayatını istihsal tekniğinin altında tutuyorlar. Emperyalistler arazi kazanmak ve müstemlekeye sahip olmak için insan hayatını harp tekniğinin altına koyuyorlar. Bu gibi hâdiseler memleketler içinde sınıf farkı mücadelesini ve milletler arasında harbi doğurmuş ve neticeleri son zamanlara ait dünya harbinin sahifelerini doldurmuştur."

"İnsanların bugünkü harp karşısında edindikleri düşüncelerle ahlâk onların tekâmülüne hizmet etmezse (müsbet ilimlerin terakisi insan hayatını bir köle gibi kullanmaktan başka neye yarar)"

---

(25)

Dünyada Şark dinlerinin dışında kalan ve en kalabalık birer din olan Hristiyan ve Müslümanlık da tamamile bu esaslara dayanır, ve bu esaslar yalnız mukaddes kitaplarda kalmış değil vecizeler halinde halk lisanına da girmiş, en köşe ailelerin içine kadar yapılip yaşamıştır. Fakat siyasî sahada tatbika meydan bulamamış ancak ferdlerin dindarları arasında yaşamıştır. Zira ferdlere his ve hakikat hâkim olmuş cemiyetlere ise mütehakkimlerin siyaseti.

Vakâ Avrupanın muhaceret sahası olması ve bu muhaceretleri idare edenlerin siyasetlerine tecavüz zihniyetinin girmiş olması tabiidir. Fakat ne çare ki muhacirler Avrupaya yerleştikten sonra da bu ilk hareket zihniyeti hükümdarların şahsı saltanatlarına uygun düşmekle devam ettirilmiş ve buna muhalif her zihniyet, her âkide hükümlerlik siyasetinden uzaklaştırılmıştır. Tecavüze muhalif söz söylemek hakkı bile halktan nezedilmiştir. Sulhcü fikirler tayibedilmiş. Sulhcü insanlar zaaf ile ittiham edilmiş, Harpçiliğe kıymet ve şeref verilmiştir.

"Bu ikinci dünya harbinin neticesinde dünyada ebedî bir sulhun yerleşmesi ve insanların hürriyete kavuşması isteniliyorsa bu ancak Asyadaki milletlerin hürriyeti ve devletlerinin müsavâtı ile mümkün olabilecektir."

"Memleketimizin kurulması için edindiğimiz üç esaslı kaynağımız olan halkçılık prensibine karşı hararetle bir sevgi ve sonsuz bir gayret göstermeliyiz."

Yukarıdaki makalenin bir fıkrasında "insanların bugünkü harp karşısında edindikleri düşüncelerle ahlâk onların tekâmülüne hizmet etmezse (müsbet ilimlerin terakkisi insan hayatını bir köle gibi kullanmaktan başka neye yarar.). Deniyor. Şimdi şu esastan bir hakikati tahlile girelim:

Bu fıkrada görülüyor ki:

1 — Harp karşısındaki insan düşüncesi; onun tekâmülüne vesile olmazsa; harp ıstırapı boşuna çekilmiş ve tekerrürünü önleyecek bir intibah edinilmemiş demektir.

2 — İntibahsız bu sistem devam ettikçe ilim sahasındaki terakkiler; insan hayatını bir köle olmaktan kurtaracak değildir. Meğer intibah fikri insanların düşüncesinde yer alsın. Yâni insan; bu kör döğüşüne niye düştüğünü, bu kör döğüşünün niye ve kime yaradığını ve insanı harbe sürükleyen fikirlerin mahiyetini bilebilsin.

TECAVÜZÎ HARPLER

Tecavüzî harpler neye istinat ediyor ve neyi hedef tutuyor. Şöylece hülâsa edilebilir:

Dayanaklar:

- 1 — Maddî kuvvet üstünlük hakkı,
- 2 — Üstün millet ve efendilik hakkı.

Hedef:

Toprak edinmek!

Topraktan maksat:

Köle insan, işçi insan edinmek, müstahsil ve müstehlik insan

edinmek. Topraktan işçiden çiftçiden randıman ve vergi almak.

Netice:

Toprak dolayisiyle servet edinmek, pazar yeri edinmek, ve insanı bu servetlerin istihsalinde esir gibi kendi hesabına kullanmak!

Bu toprak işini ailelere göre bir gözden geçirelim:

1 — Aile tarlasını neye alır ve neye satar.

C — Elbette yaşamak için.

(Mal can içindir) darbimeseli umumîdir. Aile bir ferdinin hayatını kurtarmak için hiç tereddüt etmeden her eşyasını satmağa hazırdır. Tarlasını da! Ailede insan hayatı; topraktan ve her maldan aziz olduğu halde mutlakiyet idarelerinde bu niye aksinedir. Çünkü hükmedenlerin gözünde yalnız kendileri vardır. Başkaları insan kıymetini haiz değildir. Başkaları ancak işletmeğe yarayan ve toprak için yaşaması toprak için ölmesi gereken toprağa bağlı şeylerdir.

Üstelik bu ters zihniyetin uydurma edebiyatında bu işler; insan için şereftir.

Zayallı esir halk temelden düşkün seviyesini yükseltmek üzere sırf lâfzî ve asılsız bir şeref(!) edinmek için her fedakârlığı da yapmıştır.

Halbuki:

Bu fedakârlık; onun çocuklarının boynundaki esaret zincirini biraz daha kalınlaştırmaktan, biraz daha germekten başka bir şey yapamamıştır.

Bu zihniyet; dünyaya hükmeden kimselerde yaşadıkça insan oğluna kıymet yoktur. Ve insan her şeyden kıymetli olan hakikî kıymetini bulmadıkça dünyaya rahat yoktur.

Hakikatte:

Harp insana kendi esaretini kendi fedakârlığıyla arttırmak ve kolaylaştırmak için değil, ancak insanı esareten kurtarmak için,

insanın insanlık haklarını müdafaa için yapılırsa meşrudur. Ve böyle bir harp zarurîdir. Ve böyle bir harbin karşılığı şereftir. Ve böyle bir harp cihaddır. Ve mukaddestir.

"ESARET VE HÜRRİYET"

İnsan; tekâmül için, ve hür olmak için, hür yaşamak ve yaşatmak için doğar.

Esirin ne kendine, ne hemcinsine faydası yoktur. O efendisinin malıdır. Kendinin veya insanlığın değildir. O halde esirin esareti müddetince yaradığı iş; efendisinin keyfine hizmettir. Ve bu hizmet; efendisinin egoizması nisbetinde cemiyete de zararlıdır.

İnsanı, esarete düşürecek türlü tuzaklar kuruludur. İnsan demek; bu tuzaklardan kendini koruyan ve tuzağa düşerse, bütün kuvvetiyle kendini kurtarmağa çabalayan; hisli, fikirli adam demektir. Esarete alışanlar onu kendilerine tabî hal addedenlerdir. Bunlar içinde esaretin ezik, düşük, süflî hayatından zevk çıkarırlar bile, vardır.

Böylece tereddide uğramış kimseler insanlık için yalnız kaybolmuş değil, muzir bir unsur dahi olurlar. İnsan olmak; insan kalmak ve insanlığın yüksek ruhunu duymaktır. Onu duymıyanlar; hilkattaki maksat ve hayattaki esas gayeleri hilâfına, kendi menfaat ve hürriyetleri aleyhine kullanılmış kör âletler demektir. İmdi:

İnsan topraktan azizdir çünkü Allahın kemalâtının zuhuruna en müsait en kabiliyetli bir mahlûktur. Bu kemalâtın zuhuru tekâmül ile kaımdır. Tekâmül ise hürriyetle inkişaf eder. Binaenaleyh esirin bu şerefte hissesi yoktur. O halde emperyalist harplerde insan öldürmek ne kadar fena ise insanı hayatta hürriyetsiz bırakmak, hürriyetsizlikle ölü hale getirmek de o çeşit fenaliktir. İnsanı, hissiz, fikirsiz bırakmak; onu körleştirmek; inkişafına mâni olmaktır.

Nitekim tarih gösteriyor: Uyanık insanlar; hürriyete verdikleri kıymeti; hiç bir varlığa nefsi cazibeye değişmemişlerdir. Vaktiyle Amerikaya hicret eden Anglo - Saksonlar topraklarını, yurdlarını, analarını babalarını kardeşlerini hürriyet için terketmişlerdi, meçhul semtlere muhacereti bu aşk ile göze aldirmişlardı, kurulu tezgâhlarını düzenli işlerini kazançlı hayatlarını; hep bu uğurda terketmişlerdi ve İngiltere bu muhacirlere tâ Amerikada da el uzatıp tahakküme kalkınca babalarımız, kardeşlerimiz demeyip karşı durmuşlar ve hürriyet için harbetmişlerdi.

Fakat ibretle görülecek bir şeydir ki, hürriyet sayesinde çok az bir zaman zarfında mühim inkişaf ve terakkiler yapan Amerikalı insanlar; bugün Avrupada babalarını erasetten kurtarmak ve korumak için ikinci cihan harbine iştirak etmişler ve bu harpte büyük işler görececek derecede kuvvetlenmişlerdir.

Allah; kendi güzelliklerini tecelliye vasıta olacak olan ibadının, şunun bunun esiri olmasını istemez, ve bütün kurtarıcılık hareketleri, Allahın bu muhalefetini, tecelli ettiren faaliyetlerdir. Dinlerin ruhu kurtarıcılıktır. Peygamberler kurtarıcılık için gönderilmişlerdir. Nitekim Peygamberimiz efendimizin memuriyetleri hakkındaki şu âyeti kerime; bu hakikate tam bir misaldir;

Kur'an'ı Kerimden:

(7—Araf 157): "O nebii ümî: onlara iyilik etmekle emir ve kötü işlerden nehyeder iyi şeyleri onlara helâl, fena ve müstekreh şeyleri onlara haram kılar, omuzlarındaki ağır yükü [tahakkümü, istibdadı, zulmü] kaldırır. Üzerlerinde bulunan zincirleri ve bukağıları çıkarır. [Bütün esaret bağlarını, kayıtlarını, kaldırır.] İşte o nebiye iman ile onu tevkir ve tazim eden, ve düşmanlarına karşı ona yardım eden, ve onunla beraber nazil olan nûra [Kur'an'a] ittiba' edenler, necat ve kurtuluşa erenlerdir."

Şimdi göreceğimiz âyeti kerime dahi her insan için kurtarıcılığın ne kadar mühim bir vazife olduğunu, hattâ içtimaî yardımın, insanca iyiliklerin en başında geldiğini ne açık gösteriyor:

(90 — Beled — 11:17(12 ÷ 18)) : "Akabe [sarp yokuş] nasıl geçilir bilir misin. O; birinin bağımlıyı çözmek [insanı herhangi bir esaretinden kurtarıp hür kılmak], yahut açlık ve ihtiyaç gününde yakını olan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmak, sonra da iman edip birbirine [faziletin icabına ve yerine göre] sabır ve sebat ve merhamet ile tavsiyede bulunanlardan olmak! İşte sağ tarafa geçecek [kurtulacak] olanlar böyleleridir.

Şimdi de kurtarıcılığa müstenid nasıl bir harbin meşru olacağına ve insanların insanlık namına mükellef olacağı harp çeşidine misal olarak bu âyeti kerimeyi mütalea edelim:

Kur'an'ı Kerimden:

(4 — Nisa — 73(75)) : "Size ne oldu ki, Allah yolunda muharebe etmezsiniz. Halbuki erkek, kadın ve çocuklardan bir takım zayıf ve âcizler; Ya Rabbi bizi ehli zalim olan bu şehirden çıkar, [kurtar] ve bize nezdi ülûhiyetinden bir veli ve bir yardımcı [kurtarıcı] gönder derler."

İşte yukarıdaki âyeti kerime; (Allah yolunda harp) in mat-hiyetini meydana koyuyor. Başkalarının hürriyetine tecavüz değil, başkalarını esaret altına almak değil, başkalarını kurtarmak, zulümden, esretten kurtarmak için yapılacak harbin meşru ve mükellefiyetlere dahil olduğunu tasrih ediyor.

Şimdi de, (Allah yolunda) ki harbin ehemmiyetine ve bu harpde hiç birşeyi fedadan çekinilmeyeceğine yani başkalarını kurtarmak için müminlerin yapmak mükellefiyetinde buldukları fedakârlığa derece ve hudut olmayacağına dair mukaddes vesikaları görelim:

Kur'an'ı Kerimden:

(9 — Tevbe — 42(41)): "Ve Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla cihad ediniz. Bu sizin için hayırlıdır. Bundaki fazileti bilmeniz."

(49 — Höcerat — 15): "Ve malları ve canları ile Allah yolunda cihad eyleyip çalışan müminlerdir ki sadıklardır."

(9 — Tevbe — 112(111)): "Allah onlara cennete [ebedî saadet hayatına] bedel olmak üzere müminlerden canlarını, mallarını saf-tın aldı."

Peygamberlerin fedakârlıkları:

(3 — Âl -i- Umran — 146): "Enbiyadan nekadarı kendileriyle beraber olan bir çok tâbileriyle Allah yolunda mukatele ettiler. Ve kendilerine isabet eden musibetlerden ve müşkilâtтан yılmadılar, aciz göstermediler. Zaafa düşmediler. Düşmana zillet göstermediler. Allah musibetlere sabır ile sebat edenleri sever."

Kurtarıcılıkta işbirliği:

(8 — Enfâl — 74(73)): "Kâfirler [Allahı inkâr edenler] birbirinin velisi oldukları halde siz, birbirinize dost ve müzahir olmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük fesat olur."

Diğeri:

(5 — Maide — 3(2)): "Fazilet ve takvada [Allahın emrettiği iyi şeyleri yapmakta ve menettiği fena şeyleri yapmaktan sakınmakta] birbirinize yardım ediniz."

Diğeri:

(61 — Saf — 14): "Ey müminler Allahın yardımcıları olunuz."

Diğeri:

(5 — Maide — 59(56)): "Allah ve resulünü ve müminleri dost ve veli ittihaz edenler Allahu taalânın askeridirler. Ve onlar galiplerdir."

Müdafa harbi:

(3 — Ali — Umran — 200): "Ey müminler, Allaha ibadetin ve tâatın [Allaha hizmetin] meşakkatlerine, size isabet eden belâ

ve musibete ve harbin şedaidine sabır ve sebatla karşı koyun ve serhadlerde [yurd sınırlarında] düşmana karşı [size ve haklarınıza saldıracak olanlara karşı] bekçi [hayat haklarınızı gözetici] olun ve Allaha ittika edin [tuttuğumuz işlerde Allahın emirlerini nehiyelerini öne alın, gözetin] tâ ki fevzû felaha [kurtuluşa ve saadete] eresiniz."

Harp zarureti:

(22 — Hac — 40): "Eğer insanların bazını bazı ile Allah def' etmemiş olaydı. (Savmaa) lar, kiliseler, havralar ve onlarda Allahın ismi çok zikrolunan camiler yıkılırdı."

İntibah ve düşünceleri:

— III —

«Ş E H İ R»

1 — Şehire niçin geçtik?

2 — Şehire yerleşmekle neler kaybettik? Ve neler kazandık?

— 1 —

Şehire bir takım ihtiyaçların sevki, ve bir takım cazibelerin tesirile geçtik.

Şehire geçerken daha emin, daha rahat yaşıyacağımızı düşündük. Fakat:

— 2 —

Şehire geçmekle en esaslı varlıkları kaybettik şöyle ki; göçebe hayatında:

A — Hürdük.

B — Mal sahibi idik.

C — Efendi idik. Ve şövaliye ruhlu bir ahlâkımız dahi vardı.

Öyle ki: Kimse kimsenin eciri değildi. Kimse kimsenin eline bakmazdı. Binaenaleyh herkesin kendine göre bir haysiyeti, izzeti-nefsi, ve zedelenmemiş bir benliği vardı. Herkesin iyi kötü fakat sağlam bir ahlâkı ve seciye denecek birşeyleri vardı.

D — Saf muhit, bedîî, güzel ufuklar içinde yaşanırdı.

E — Tam bir birlik, aile ruhu içindeydik.

Şehire gelmekle bunların hepsinde az çok birşeyler kaybettik.
Meselâ:

A — Hürriyetimiz tahditlere uğradı.

B — Topraksız, hayvansız [sürü hayvanlarından mahrum] kaldık.

C — Başkalarına işçi, başka efendilere ecir olduk. Amele, patronun memur, âmirin eline bakar oldu. Bu hal; herkesi, kendi kanaatinden ziyade başkalarının kanaatine göre harekete ve binaenaleyh iki türlü düşünmeğe, iki türlü olmağa mecbur etti. Bu uysallık; derece derece seciyesizliğe, renksizliğe yol açtı. Bazı fertlerde işi zillete kadar götürdü.

D — Havası bozuk, güneş az görür, ufku kasvetli, manzara-sız; dar yerlerde yaşamağa başladık.

E — Muhtelif unsurlara karışarak birliğimiz bozuldu. Yeni birliği kurmak için de birçok engeller çıktı. Dünyanın ancak mahdud bir iki memleketinde bu engellerin üstüne çıkıldı. Birlik temin edildi. Diğerlerinde henüz çalışma devresi yaşıyor.

TEFRİKA

Şehirdeki ayrılıklar; din, mezhep, ırk, kültür farkları ile inkısama uğradı. Bundan ayrılık; gayrılık zihniyeti peyda oldu. Bu zihniyet; her ihtilâfi, her fesadı doğurmağa elverişli benliklere, taassuplara yol açtı. Bu hal politikacılar tarafından körüklendi. Ve işi tam bir düşmanlığa kadar götürür dereceye vardırdı. Tabiatıyla bu netice; cemiyeti içinden kemirmeğe, çürütmeğe başladı, ve cemiyetlerin dağılmalarında, yıkılmalarında başlıca âmil oldu. Binaenaleyh içtimaî bünye hastalıklarının en mühimmi ve bünye zaafının başlıca sebebi tefrikadır. İşte, dünyanın ıstırabına âmil olmuş başlıca sebeplerden biri; bir bünyedeki unsurların birbiri aleyhine vaziyet alması, kuvvetlerini yekdiğeri aleyhine israf etmesi, asıl müşterek bünyeyi kuvvetlendirecek yerde tahrir etmesi-

dir ki, birliğin zararına müteveccih bütün bu hareketlerin menbaı; ayrılık, gayrılık zihniyetidir.

Bu zihniyet, mütehakkimlerin benlikçi, tarafçı müesseselerin siyasetine uygun olmasa her yerde alevlenmez, her zaman yaşamazdı. İnsanları boğuşturacak, birlikleri yıkacak dereceye gelmezdi. Zira insanda asıl olan ruhtur. İnsanlar birbirinin herşeyden evvel can kardeşi, can yoldaşdır. Ve bu birliğin cazibesine üstün tabii hiç bir kuvvet yoktur.

Siyaset elinde en mukaddes şey bile; bazan Allahın en istemediği işte kullanılır. Siyasiler dinlerin birleştirici ruhunu, ayırıcı işlerde kullanmışlar, dinde tekâmüle yol açan mezhepleri birbirlerinin aleyhine tahrik vasıtası olarak ele almışlardır. Yalnız Katolik Protestan ihtilâfında otuz milyon insan; can vermiştir. Buna Sünnî Şîî ihtilâfı kurbanlarını ilâve edin bunlara din muharebelerinde feda olanların sayısını da zammedin. Yekûn, her insanı ibretle titretecek bir miktara balığ olur. Beşer ıstırapı için yalnız bu sebepleri anmak bile kâfidir. İşte siyasetlere âlet olarak harplere sürülen insanlar; birbirlerinin üzerine saldırılan, boğuşturulan masum canlar, çeşitli ıstıraplar çekmiştir. Ölenler belki kurtulmuş fakat geride kalanlarda ıstırap devam etmiştir. Her vak'ada kaç ocak sönmüş, kaç memleket yıkılmıştır. Ahiren, bu din, mezhep ihtilâflarının yerini alan (İrk tahakkümü) dâvasının (üstün ırk) iddiasının açtığı harpler zayıyatını ve sebep olduğu ıstıraplar ağırlıklarını, ve ayrıca bunlara da ilâveten (sınıflar) mücadelesinin zarar ve zıyanını da üste koyarsak; asıl neticenin dehşeti tam o vakit meydana çıkar

İmdi:

İnsan intibaha gelmek için, yani insan kendine gelmek için düşünmeğe muhtaçtır. İnsan, kendine gelmedikçe şuna buna uymaktan, şunun bunun menfaatine harc olmaktan, nihayet her yerde, dert ve ıstırap içinde sürünmekten kurtulamaz.

Bu ikinci cihan harbi; bütün dünyayı intibaha getirecek derecede şiddetli, yeter derece ıstıraplıdır. İnsan oğlu artık hakikî

yolunu selâmet yolunu bulsa gerektir. Aşağılık üstünlük yerine insanlık yer alsa gerektir. Artık zayıfı yıkmak değil, onu kurtarmak, kalkındırmak vazifesi itibar bulsa gerektir. İnsanlar, ancak ondan sonra mütehakkim efendilere değil, Allaha hizmet yoluna girmiş olacaklar, din, mezhep mukaddes mefhumları, ırk; renk tabii-likleri siyasette kullanılmaktan kurtulacak, itibarî hüviyetlerle insanlar birbirinin kölesi, esiri olmaktan birbirleri nam ve hesabına boyunduruğa girmekten azade olacaklardır. Allahın istediği beraberlik, kardeşlik tahakkuk edecek ve onun iyilikleri bütün dünyaya yayılacaktır.

Zaten ayrılıkların, gayrılıkların, türlü türlü tasniflerin haki-
katte hiç bir esası yoktur. Zira:

1 — Bütün insanlar; Allahın öz kuludur Her insan, Allahın ruhunu taşıyor. Ve onunla yaşıyor. Esasta müsavidir.

2 — Her insan Hazreti Âdemin öz evlâdıdır. Onun kanını taşıyor ve onun hüviyetini yaşıyor.

3 — Dinlerin ehli kitap kısımları Hazreti İbrahimde; ve şark dinleri (Brahma)da birleşir, sonra da hepsi Allahta buluşur.

Şark dinleri; bilhassa ehli kitap dinlerinin tasavvuf kısmıdır. Hiç birinde ne ehli kitabı; birbiri aleyhine, ne heyeti umumyesini şark dinleri aleyhine sevkedecek ahkâm yoktur.

Tasavvuf ruhunu taşıyan şark dinleri; bir adamı değil bir böceği bile öldürmeği düşündürür. Hattâ dalından bir çiçeğin bile koparılıp incinmesine acındırır.

Şarklı olsun, garplı olsun herhangi bir devlet; emperyalist bir muharebe açmışsa bunun kendi dinile müsait hiç bir alâkası yoktur. Bu harpler; dünyanın siyaset (geleneği)dir. İnsanlar; ıstıraclarını teşhis edecek ve dertlerinin sebeplerini anlayacak bir olgunluğa gelince her fena geleneğin ve her felâketin sonu gelecektir.

Şehirlerde ne bulduk, ne kazandık?

Başlıcaları:

A — Mektep,

B — Konfor.

Mektebin bir gence malolduğu on onbeş senelik tam meşgale ve mühim külfet. Kendi ağırlığınca bir netice vermezse, gence de, gencin ömründen ayırdığı zamana da, cemiyetin kaybettiğı o zamana da acınır.

Bu kıymetli zaman; karşılık değerini bulmak için: Genç; daha mektepte iken, ileride cemiyete faydalı olacak veya cemiyetin muhtaç bulunduğu bir gayeyi ideal edinmelidir. Bu mefkûreye göre çalışmalı, bu ölkü için hazırlanmalıdır. Herhangi bir ilim, san'at, fikir şubesinde ihtisas adamı, kültür adamı olarak yetişmeli ve cemiyete hakikî bir kıymet, bir menfaat olarak katılmalı Aksi halde genç; kendi hesabına yetişir, ekmek kazanmak için cemiyete girer, ve bu ekmeğı kazanmak için türlü yollara sapar.

Artık o cemiyetin adamı değil kendinin adamıdır.. Yalnız alması düşünür. Yalnız kendine hak verir. Yalnız kendine ehemmiyet ve kıymet verir ve kendini düşünür. Mektepten aldığı bilgileri ve bu bilgilerle keskinleşen zekâsını, yalnız kendi hesabına kullanır, aklını fikrini yalnız kendi namına işletir. Halbuki yalnız ekmek kazanmak kadar basit bir gayeye akıl fikir toplandıktan sonra derecelerle tahsile ne lüzum vardır. Hesabını tutacak kadar yazı ve rakam bilmekle o küçük iş, el, ayakla basit bir hareketle olur, kârın doyardı.

Zira ilmin, fikrin; kârın tokluğuna yeterden fazlası; cemiyet menfaatine kullanılmazsa, cemiyetin zararına yol alabilir. Genç; işi istismarcılığa, vurgunculuğa dökebilir. Maceralara bile atılabilir. Ve müsbet, mazbut bir hayat temin edemez.

İdealsiz ilim; şahsî ihtiraşlara hız verir. Ve insan; doymak bilmez bir tufeyli olur. Haklar dışında menfaat aramak için böyleleri kendinde kuvvet, hattâ hak bulur. Ve bu kuvveti kendi hesabına kullanınca da, derece derece muzır ve korkunç olur. Ve böylesi; eğer o fazla kuvveti; ihtiraşları yolunda sarfedemiyecek fitratta yahut durumda ise bu sefer de şikâyetle ömür geçiren bir adam olur. Ve bütün şikâyetleri, cemiyetten olur, cemiyetin kadir

bilmezliğinde toplanır. Ne yazık ki cemiyet; bu sefer de bu yüz den bir uzvunu kaybetmiş olur.

İdeal:

İdeal ahlâk ve seciye ile teessüs, ve fikirle inkişaf eder. Zira bir gaye; teemmül edilmek için onu emel ittihaz ettirecek sebepler lâzımdır. Meselâ: İyiliği gaye edinmek için fenalığı duymak icabeder. İmdi bütün fenalıklardan kendini ve başkalarını kurtarmak için kendi acılarından maada başkalarının acılarını da insanca benimsemek gerektir. Bunu duyabilmek için insanın temelden iyi, ahlâklı olması ve bunu seciye derecesine yükseltmiş bulunması lâzımdır.

O halde ahlâk:

Her insan için lâzım ve bahusus gençler için, bir temel me-sabesinde zarurîdir. Ahlâksız fert, başıboş demektir. İstikamet için temel şarttır. Aksi halde inkişafı gelişi güzel olur ki; müsbet dahi olsa kararsız ve esassız sayılır.

Binaenaleyh yetişecek insan oğluna:

Evvelâ: Ahlâk, sonra bilgi.

Evvelâ his; sonra menfaat!

Evvelâ vicdan; sonra realite!

Evvelâ mâna; sonra madde!

Evvelâ halk; sonra kendi!

Evvelâ insanlık, sonra herhangi bir hususiyet! gelir.

Okumak:

Okumak zihinlik gıdadır. Fakat bunun muzırını da vardır, fay-dalı da. Bunun birbirinden ayrılması için elde hakikî mikyaslar lâzımdır. Ba mikyaslar da Allahın insanlara gösterdiği ölçüler ve haklardır.

Okumak; yalnız zekâyı bilemekten ibaret kalırsa, ruh dahi bir-likte kuvvetlendirilmezse, kalb gıdasız kalır. Vicdan taazzuv etmez, insan: dümensiz gemi gibi tehlikeye girer.

Temayüller:

Bir ferde, bir mütecanis zümreye her tatlı gelen şey; mubah olmayabilir. Her mubah şey de; herhangi bir hududu aşınca muzır olabilir, bianenaleyh hak hudutlarına riayet; her temayül için şarttır.

Ruh:

Ruh fakir kalınca, nefis ne kadar kuvvetlenirse o kadar egoizma ve temayüllerde tehlike artar.

Vicdan:

Vicdansız âlime; ilimsiz vicdanlı müreccahtır. Çünkü birincisinin ilmi kadar tehlikesi genişliyebilir. Fakat ikincisinin nefsi kontrol ve inzibat altındadır. İnsanlara muhakkak bir firen lâzımdır. Bu da vicdandır. Fakat ancak müminin vicdanı sağlam esasa, hakikî ölçülere maliktir. Zira vicdan; müminde kendine tâbi değil; Allahın ölçülerine tâbidir, münkirde ise, davacı da hâkim de yine kendi nefsidir.

L Â H İ K A

Yukarıdaki bahsin ehemmiyetine binaen vaktile bu esasta bir risale yazmıştım. Onu; müstakil bir broşür halinde bastıracaktım. Fakat Çin Cumhurreisi, Sayın (Çan-Kay-Şek) in kitabından tercüme edilen yukarıdaki makale; tekrar bu mevzua temasıma sebep olduğundan; broşürü de hemen buraya ilâve etmeği daha münasip buldum.

İmdi okumak üzere olduğumuz aşağıdaki yazılar; yukarıdaki bahsin izah ve tafsil yollu tekrar bir tahlili mahiyetinde olmakla beraber mevzuu; buna yer verecek derecede mühim ve faydalı telâkki ediyorum:

Tekâmül merhaleleri:

"Merhale ıstrabları"

Beşeriyetten bahsedilirken; hemen akla onun (muztarip) vasfı gelir. Fakat acaba o ne zamandanberi muztariptir. Bu vasfı;

ona ne vakittenberi ek olmuştur. Beşer; niçin muztariptir. Bu ıstırabın neticesi veya karşılığıdır. Bu noktalar üzerinde merak uyansa gerektir. Bu merak; insanı düşündürse gerektir. Bu düşünce; insanı elbette gerilere doğru, araştırmalara götürür. Nihayet bedevilik devrine vardır. Hattâ bu devrin bazı güzel tabiiikleri, güzel sadelikleri bilhassa hürriyeti; sıkılmış yüreklerde iştiyaklar bile uyandırır.

Bu devre; insanların mahrum oldukları şeyleri bilmediği bir safhadır. Zira ıstırablar mahrumiyetlerin acılarıdır. Nelerden mahrum olduğunu bilmiyenler; o meçhul şeylerin acılarını duymazlar. Rahatsızlığın ne olduğunu anlamak için rahatın ne olduğunu bilmek, esaretin acılarını duymak için hürriyetin tadını bilmek lâzımdır. Sıhhatli kimse, hastanın ıstırabından, tok kimse; açın halinden habersizdir. Varlıklı; yoksul acılarını tadmış değildir.

Bedevilikte hayat basit; fakat varlıklı idi Herkes kendine göre hürdü. Toktu. Sıhhatli idi. Bu şerait içinde fikir sakin, rahat ve endişesizdi. Etraf; alabildiğine açıldı, herkesin çoluğu, çocuğu yanında, sürüleri gözü önünde idi. Mülkten müstağni idi, malı basit fakat yeter kıymette idi.. Ne fikrini yakan bir mahrumiyetin, ne vicdanını yakan bir işin farkında idi. Tabiatın güzellikleri ruhunu besler, sükûn; fikrini dinlendirirdi. Bu güzellik bu hürriyet bu huzur; onu avutur ona hayatı sevdirdi. Demek ki; o devrin insanları, kendi ölçülerine göre nisbi bir saadet duyabiliyorlardı. Fakat saadetleri değil ıstırabları gözlerinde büyüdü. Çünkü hilkat, tabiat; tekâmül kanunları onları buldukları halde bırakacak değil ilerilere götürecekti.

Bedevilikten çıkış:

İstırab, bedevilikten çıkışla artmağa başlamıştı. Bedevilikteki varlıkların; yeni hayatta azalmasile, ve yeni yeni ihtiyaçların duyulmasile; ıstırab çoğalmıştı. Yani insan; bir taraftan şehirde yeni varlıkları tanırken aynı zamanda onun yoksulluğu acısını duy-

muştı. Bir taraftan da buna bedevilikte bıraktıkları varlıkların mahrumiyeti zammolmuştu.

İnsanlar; tattıkları veya tahayyül ettikleri nimetlerden kendilerini mahrum buldukları nisbette hayatın tadsız, veya acı taraflarının da duyarlar.

Fakat şu var ki her ıstırap; insanı; ondan kurtulmağa zorlayan, ve her mahrumiyet; insanı onu edinmeğe, gayretlendiren birer münebbihdir. Bu münebbih; insanı durmadan ileriye doğru harekete geçiriyor, kurtuluşa veya ideale kavuşmağa sevk ediyor. Her merhale; [ıstırablarile] insanı yeni merhalelere atılmağa hazırlıyor, ve onu; atalete düşmekten koruyor. Hayatta kurtuluş yoluna; ferdler ve nesiller böylece devam edip gidiyor. Terakki esasında müsbet, menfi hayatta hasıl olan yenilikler ise bu hareketlerin; neticeleridir. Ve bu hareketler; muzayaka ve mahrumiyetlerin biteceği güne kadar böylece devam edip gidecektir..

"GÖÇ SAİKLERİ"

Yer yer ve ergeç göçüp konan insanların bu hareketleri; hakikatte medeniyete doğru bir sevkita bidir.

İnsan tekâmül için ve bunu yaptıracak iç gayreti ve ihtiyaç hissi ile dünyaya gelir. Ve Allahın tekâmül kanunları; insanı daima ileriye iter, atalete bırakmaz. Daima ileri sürer. Bu tazyik ile insan; mütemediyen, sağa sola, yol araştırır. Çünkü hem hırsları, hem ıstırapları onu daima kamçılar durur, İnsan; elindekini arttırmak hayatı daima daha iyileştirmek, hayat sahasını gittikçe genişletmek ve hayat zevkini çeşitlendirmek sevkita bidisindedir. İşte bu mahsûs tazyikler; insanları; bedevilikte seyyar hale koyan, ve medenilikte de diyar diyar dolaştıran her kovuğu araştıran, her işe daldırıp nasip arattıran, akınlar ve muhaceretler ihdas eden saiktir ki hilkattenberi devam etmektedir.

Fakat bu yer yüzünde meydana çıkarılan her şey, her keşif, her icat, her cevher; bu saikin, yâni insan, ihtiras ve ihtiyaçlarının neticeleridir.

Maamafih bu yorucu, yıpratıcı hayat; herkesi aynı derecede muvaffak ve tatmin etmediği için pek azının yüzünü güldürmüş, çoğunun hayatını yıpratıp götürmüştür. Ve bunun aksülâmelleridir ki iskânı ağırlaştırmış, göçleri yavaşlatmış. Çünkü; Bedevileri şehirli olmakta ihtiyata sevk etmiştir. Zira bedevî şehrin kendine mahsus ıstıraplarını uzaktan hem mübalâğa ile işitmeğe başlamıştır. Bu suretle hem de; şehirlilerin ekseriyetine nazaran kendini daha emin ve ıstırap çeşitlerinden daha az hisseli addetmeğe meyletmiştir. İşte bu sürünceme ve bu mütereddit hayat; bütün insanlarda; istisnasız bir saadete erinciye kadar, bir taraftan korku ile, bir taraftanda kurtuluş iştiyak ve ihtiyacıyla ıstırap içinde devam edip gidecektir.

EMNİYET

Nerede olursa olsun, insanın ilk ihtiyaç duyduğu şey emniyettir. Hattâ bedevîleri şehre koşturan zahîrî, arızî sebep de bu idi. Civar âşiretlerin tasallutundan, kuvvetli zümrelerin; zayıflara revâ gördükleri tecavüzden kurtulmak ve insana, canına, malına; hukukuna sahip olabilecek bir barınacak yer bulmak fikri idi.

Halbuki şehirler; insanları rahatsızlığın o kısmından bir dereceye kadar kurtarmış, fakat akılda olmayan rahatsızlıklar, sıkıntılarla karşılaşmıştı. Yeni tecavüz ve tasallutlar; mânasını değiştirmiş, büyümüşü. Aşiret vurgunu yerine, devlet emperyalizmi kaım olmuştu.

Dışta böyle, iç hayatta da buna türlü türlü soygunculuk, vurgunculuk zam olmuştu. Gaflete düşecek insan için her adımda bir tehlike belirebilirdi.

"İKTİSADI DURUM"

Şehre gelmekle, (müstahsil) likten, (müstehlik) liğe düşen insanlar: (hazır yiyici) lik halinde, elde avuçtakilerini bitirmişler,

ve başkalarının eline, avucuna bakarak geçinmek, başkalarına ecir olmak vaziyetine girmişlerdi.

Bu yeni hayatın zorlukları hürriyetin ve ahlâkın iptidaî varlıklarını da alıp götürmüştü. Diğer taraftan mükellefiyetler çeşitlenmiş ve çoğalmıştı.

"İNKİŞAF"

İnsanların şehre ilticasına sebep olan, onları iskâna sevkeden (mânevî) saik; (inkişaf!) ve (tekâmül!) zarureti idi. Allah; insanları bunun için yaratmış, ve bunu yaptıracak kanunları da yaratarak insan hayatını bu kanunlara tâbi kılmıştı.

İmdi insan; inkışaf ve tekâmüle mecburdu. Ve bu mecburiyet elbette ki hareketi iktiza ettiriyordu. Ve bunun uzun yolları, müteaddid merhaleleri olacaktı. Bedevilikten yapılan ilk göç; bunun ilk safhası idi. İnsanlar hemen göç eder etmez muhtaç oldukları inkışaf vasıtalarının hepsini bir anda ve bir yerde bulacak değillerdi. Bu keyfiyet nesillerce, ve uzun asırlarca sürececek bir beşerî hayat işi idi.

Fakat bunu düşünemiyenler, ilk göç ettikleri yerde her şeyi ve her şeyin iyisini bulamayınca sıkıldılar, nihaî yerin bu merhale olmadığını anladılar. Çünkü yeni ihtiyaçlar, yeni mahrumiyetler; ıstıraplarını çoğalttı, sıkıntılarını artırdı. Bu yeni durum; onları yeni kurtuluş çarelerini düşünmeğe mecbur etti. Bu hal; Allahın tekâmül kanunlarının insan üzerindeki faaliyetinin devamı idi.

İnsanlar; inkışaf için muhtaç oldukları müsait hayatı, hürriyeti ve yardımcı vasıtaları tahteşsuûr bir gayretle yine, şehirde de araştırmağa devam ettiler. Fertler, nisbî bir hürriyete ve refaha erecek mevkilere çıktıkça avundular. Veya sona erdik sandılar. Fakat bunun böyle olmadığını müteakip yeni yeni ıstırapla tekrar anladılar. Bu suretle insanların her sınıfında ıstırap yine yerleşti. Ve aksülâmeller başladı. Kâh yollarını değiştirdiler, kâh fikirlerini cezrîleştirdiler.

Her ıstırap safhasında bir nedamet, her nedamette bir fikir değişikliği belirdi. Binaenaleyh hakikî yolu ve hedefi bulmak için mütemadiyen yol ve fikir değiştii. Bu uğurda sarfolmuş enerjiler, mütemadî gayretler, kimini zengin etti. Kiminde şahsiyet yaptı. Fakat bu kuvvetler dahi tam mânasiyle halkın lehine, muhtaçların, müstariplerin kurtuluşu işine sarfolmadığı için tahakkümler, müvazenesizlikler arttı. Kapitalizm esareti, emperyalizm macerası milletlerde yer aldı. İstıraplar büyük ölçüde derinleşti, genişledi, kökleşti. Bütün dünya efkârı; buna karşılık (ideoloji) ler etrafında birleşip korunmak yolunu tuttu. Ve bugünkü ikinci cihan harbi bu mücadelenin dünya ölçüsünde bir sahası oldu.

TEŞEKKÜL SAFHALARI ve İNKİŞAF MERHALELERİ

Hayat safhaarını; iptidadan itibaren tetkik edersek, görürüz ki: Adem oğulları; evvelâ aile kurmuşlar, bu aile çocuklarından gelen nesiller; kabileler teşkil etmişler, ve aynı kökten vücut bulan kabileler; bir araya gelerek kavimler halinde kümelenmişler, ve nihayet kümeler siyasî benlikler, veya birlikler vücade getirmişlerdir.

Yine görürüz ki; ilk insanlar, yabanî ağaç meyvası ve mahsulü ve nebat ve av etleri yiyerek geçinmişler, nihayet sürü sahibi olmuşlardır.

İnsanlar doğup çoğalırken, bu faydalı sürü hayvanları da çoğalmışlar, o derece ki, bunların mahsulünden ve mevcudu fazlasından ticaret başlamış, kazanç; tad vermiş, ticareti teşvik etmiş ve insanları tedricen pazar yerlerine çekmiş buraya yerleşen kuvvetli tüccarlar, arasında pazar rekabet başlamış; rakiplere siyasî cepheler destek olmuş, siyaset; ticaretle birlikte yürümeğe başlamış. Bundan, menfaat benlikleri, benlik düşünceleri ve nihayet tahakküm ihtirasları ve dolayısıyla (kapitalizm) ve (emperyalizm)

meydana gelmiş ve bunun tevlit ettiği ıstıraplar dünyayı sarmış ve dünya ölçüsündeki yer yüzünü bugünkü haline getirmiştir. Halbuki:

Kırda:

İlk devri yaşayanlar; yalnız sürüleriyle ihtiyaçlarını temin ederken, ve sürülerinin de ihtiyaçlarını temin eden geniş, güzel mer'alar bulmuşken, istedikleri gibi sıkıntısız yayılmışlarken kimbilir ne kadar minnetsiz, âsûde yaşıyorlardı.

Çadırlarını en güzel yerlere kurarak, çiçekli kırlarda konarak, ormanlar, sular etrafında yaşayarak kendilerini de hayvanlarını da bolluk içinde besliyesek kimbilir ne kadar gurur, safa, ve zindelik duyuyorlardı.

Allah; onları güzellikler içinde yetiştiriyor, güzelliklerle besliyor, güzelliği gösteriyor, öğretiyor, sevdiliyor. Hürriyetin, minnetsiz yaşamının; tadını güzeliğini tattırıyor. İnsanlığın güzel hislerini onlarda inkişaf ettiriyordu. Bu tabii âlem onlara; bir güzellik mektebi oluyordu. Çünkü:

Allah güzeldir. İnsanlarda istediği; hisde, fikirde, işde güzelliştir. İnsan; ancak güzellikten aldığı intiba ile, şehre girecek ve güzellikten edindiği alâka ve muhabbetle orada çalışacaktı.

İnsan; hayatta güzelliği gaye ittihaz etmekle tekâmül edebilecek ve Allahın güzelliklerini hayatta izhara vasıta olacak ve bu güzel sahadan güzel hislerle ve niyetlerle mücehhez olarak hayat yolunu tutacaktı. Ve hakikî güzel devreyi buluncaya kadat güzellik için didinecek iyilik için uğraşacaktı.

Ve ancak bu suretle fenalıklarla bağdaşmıyacak, çirkinliklerle anlaşmıyacak, kötü yerlere takılıp kalmıyacak, daima güzele ve güzelliğe doğru yoluna devam edecekti. Filhakika:

Vahşi bir ormanın vahşi ceylânları bile ne kadar güzeldir. Kır çiçekleri, yonca kokusu, suya düşen ağaç gölgesi ne kadar güzeldir. Su, su akışı, suyun kenardaki çimenlere sürünüşü; kayalarda köpürüşü hele su sesi ne kadar oyalayıcı ve ferahlatıcıdır. Yeşil yamaçlarda sürü, çimenlikte kuzu, güzel bir ufukta gurup, tulû ne

zengin güzelliكتedir. İşte tabiatın güzelliكleri ilk devreden itibaren insanlar üzerinde daima güzelliك hissini uyandırmış, güzelliك fikrini telkin etmiş ve ferde, gayenin bu güzel fikirle cemiyet teşkil etmek ve güzelliği hayata esas kılmak, çirkin şeylerden, çirkin işlerden çirkin manzaralardan kaçınmak olduğunu öğretmiştir.

İşte bu suretle gıdalarını en tabiî kaynaklardan ve zevklerini en güzel hislerden, en bediî manzaralardan alan göçebe insanlar bu kadar güzel bir hazırlıkla şehre girince şehirde ne buldu ve ne oldu?

Şehirde:

Elbette ki evvelce bilmediği yeni güzel şeyler gördü, fakat bilmediği, görmediği çirkinlikleri, kirlilikleri de buldu. Yeni güzelliكler, aklına, gönlüne yattı. Fakat yeni çirkinliklerin aksülâmeli de onu sıktı. Çirkinlikle anlaşamıyacak fitratta olanlar; onlardan kurtulmağa ve onları güzelleştirmeye uğraştı. İşte medeniyetin inkişafı seyrinin en tabiî didişmesi; müsbet menfi varlıkların çarpışması ve birbirini bertaraf etmeğe kalkışması; böyle başladı.

Fakat gariptir ki şehre girenlerden hayal sukutuna uğrayanlar bile bedeviliğe dönmüş değıllerdir. Bütün düşünülecek noktanın sırrı buradadır. Neden bu gibileri; tekrar geriye dönmediler ve yine bedevilikteki hürriyete, bolluğa, sıhhat ve neşeye, bediî hayata kavuşmağa koşmadılar? Sıkıntılara dişlerini sıkarak, çirkinliklere gözlerini yumarak, şehrin dar, karanlık damları altında kaldılar, sürüsüz davarsız, topraksız; ziyasız; havasız; hürriyetsiz bir hayata katlandılar.

Halbuki aşiret hayatının bir takım cazibeleri henüz kuvvetle yaşıyordu. Meselâ:

Aşiret hayatında bedeviler; yabancı aşiret yağmacılığına mukabil hiç değilse kendi aralarında emniyet üzere idiler. Hepsini birbirini tanır, binaenleyh mütecaviz derhal yakalanırdı. Ve aşiret nizamlarına göre akabinde cezasını görürdü. Şehir hayatında ise herkes birbirine yabancı, mücrimi keşfetmek güç idi. Aşirette mücrim, bir yerde barınmazdı. Şehirlerde bu mümkündü.

Aşiret hayatında mertlik, cömertlik vardı. Bu gayretle aç, yoksul yoktu. Herkes toktu. Hemen herkes kendi maliyle geçinir, kimşenin kimseye takatinden aşırı ağırlığı olmazdı. Samimiyet, bağış, marifetti. Söz kıymetli idi. Ve kıymeti her şeyin üstünde idi. Demek insan kendi hüviyetinde çok yüksekti.

Netice itibariyle aralarında hile, riya yoktu.

Emniyet telkin eden bu cazibelere rağmen şehre gelenler geri dönemediler. Göçebelikteki zinde, başı yukarı o hayata mukabil, şehirlerde ezglik, düşkünlük çektikler yine dönemediler.

Sevmedikleri her şeyle uğraşmağa katlandılar, sevdikleri şeye tekrar kavuşmak için geriye dönmediler.

Istırap dolu günlük hayat sıkıntılarına göğüs gerdiler. Fakat geri dönmediler.

Niçin?

Çünkü Allahın tekâmül kanunları çıkar yolu geride değil yine ileride, daima ileride aranmağa saikti, ve insan; daima ileriye bakmakla ümitlenecekti; ümit; önde ve ileride idi.

Şehir hayatındaki cazibe veya gaye; ıstırap olmayacağına göre bu ıstıraplı hayata bilmiyerek düşenler, bu yüzden maddî mânevî gıdasızlıklara, fıkarağa düşenler, bünyelerinin kuvvetini ve ruh safasını kaybedenler, ahlâkça sarsıntılara ve sıkıntılara uğrayanlar her ziyân ve ıstırapa rağmen yine geri dönmediler.

Kurtuluş için gözlerini geriye değil ileriye çevirdiler. Ve bataklık derinleştikçe de ümitlerini ileriden kesmediler!

Neden?

Çünkü insan Allahın tayin ettiği hayatı yaşıyor Allahın çizdiği yolu yürüyor, Allahın öne koyduğu tekâmüle gidiyor.

Ne ıstıraplar, ne hayal sukutları, ne yorgunluk; ne müşkülât; ne de herhangi bir düşünce, insanı tekâmül yolundan geri çeviremiyor. İleri! Daima ileri! diye insanın ruhu öne düşüyor. Yol-

dan dönmek, yolu sapmak, ve yoldan kalmak isteyenlerin sırtına darbeler, sademeler iniyor.

Bu ilâhî kanunun hükmünü incelemeden ona gelişi güzel mâ-nalar verenler olur. Kimi buna çiledir der geçer. Fakat belki onun neden olduğunu bilmez üzerinde hakkiyle durmaz.

Buna tesadüf diyenler de olur. İşte bütün hayatı tesadüflere bağlayan bu çeşit insanlar, her halde en rahatsız kısmı teşkil et-seler gerektir.

Halbuki ne yazık ki ıstırapın sebepleri teşhis edilmedikçe ta-biidir ki ondan kurtuluş çaresi de bulunmuş olmaz. İnsan şuursuz bir hareketle mütemadiyen sağa, sola baş vurur, ve ıstıraptan ıstıraba düşmüş olur.

Muhakkak olan şudur: Hayat; tesadüflerin neticesi değildir. Hiç kimse irâdesine hâkim ve ihtiyarında müstakil değildir.

Netice itibariyle bu didişmeler; bir kör düğüşü değildir. Bun-lar kurtuluş yolu aramak sevkitaibisinden ileri geliyor. Hakikatleri bilmemezlik, hakikatlerin ana prensiplerine uymamazlık, bu mü-cadları ve ıstırapları devam ettiriyor.

Fakat insan başındaki ıstırap münebbihi; nasıl olsa bir gün onu düşünmeğe mecbur edecek. Salâha susatacak ve salâhın şart larına mugayir halden, hareketten, fena ahlâk ve fikirden onu tik-sindirecektir. İnsanın; uyuşmuş tarafları canlanacak nihayet can-nını bir selâmet yola atmağa bakacaktır. İstırapı doğuran kötü-lüklerin astarı yüzünden pahalı çıktığı anlaşıldıktan sonradır ki insan her ne pahasına olursa olsun kötülüğün ganimetlerinden el çekecek ve iyi hayatın bir zerresini kötü varlıklara değışmiyecek-tir. Allahın tekâmül kanunun hükmü, icabı dünyayı bu intibaha götürmektedir.

Bahsin sonu:

O halde ideal şehirler; insanların ilk yerleştikleri yerler de-ğildir. Beşeriyet; bu şehirlerin üzerinde şehirler kuracaktır. Bütün ıstıraplar, bu yeni şehirlere doğru insanı zorlamaktadır.

Öyle şehirler ki; bedevîlikteki varlıkları hasretle andırmasın. Ve şehirden umulanı insanlara temin etsin. Şehir hayatındaki ıstırap verici şartlar, bozukluklar noksanlıklar kâmilen hayattan uzaklaşmış olsun.

Öyle şehirler ki; onu dolduran hakikî kültürü teneffüs edenler; insanlığın öz gururunu duysun. İnsan hüviyetine, insan hay-siyet ve şerefine hakkiyle sahip olsun. İnsanlığın mukaddes vazifelerini müdrük olsun.

Tâ ki insan; insanlığını bilsin, sevsin, benimsesin. Ona uysun ve onun sadık bir işçisi olsun.

İnsan; insanlığını, her hususiyetin üstünde tutsun.

İnsan vicdanı, her fikre her işe hâkim olsun.

Nihayet böyle şehirlerle öyle bir dünya kurulsun ki; onda bir ferdin bir zümrenin, bir milletin diğerlerinden artık korkusu ve ya diğerine tahakkümü kalmasın.

Nihayet, öyle bir dünya ki, insan: insan arasında gayrilikten, bikeslikten kurtulsun. İnsanın insandan endişesi kalmasın. Dünyanın her yerindeki insan her türlü haksızlıktan kurtulsun ve kendini cemiyette himayesiz, alâkasız, mercisiz, mel'cesiz hissetmesin. Hiç bir yerde bakımsız, hasta; aç insan; himayesiz aceze; avâre insan kalmasın. Muhtaç, mustarip insan kalmasın. Hayat; insana; tad veren neşe veren, şükre; senâya vesileler teşkil eden güzel bir mahiyet alsın.

"ÜMİT"

Dünya ümitle doludur. Zira müzayaka son haddini bulmuştur. Mukaddes kitaplar iyi bir istikbalin geleceğini yadediyor. Bu sıkıntılarda bu ümitle yaşıyor. İşte bu kitabı takip etmek üzere hazırlanan (Ümit) kitabında bu ümidin istinat ve istihdaf ettiği esaslar tafsilâtiyle inşallah görülür.

— 150 —
« İ S T İ R A B » K İ T A B I
« F İ H R İ S T İ »

Sahife

- 3 — Önsöz
4 — Giriş
5 — İçtimaî ıstırab
5 — İçtimaî ihtiyaç
8 — İstırabın başlangıcı ve âmilleri
10 — İhtırasın hikmetleri
12 — Menfî unsurların hikmeti vücûdu
16 — İstırab ve hikmeti
18 — İstırabın sebepleri
22 — Cemiyette ıstırab devreleri
22 — Pustperestlik devri
28 — Çobanlar
29 — Din devri
30 — İlk tezahürat — Hazreti Musâyı ıstırkab
32 — Hükümdarlık usulünün fena neticeleri hakkında
Cenabı Hakkın Musevileri ikazı.
33 — Hükümdarlık talebinin gayrimeşrûiyeti
34 — Hükümdarlık şartları
37 — Krallık sisteminin Musevilere malettiği felâketler
40 — Krallığın iptidailikdeki ehemmiyeti

- 41 — Dinden sonraki durum
42 — Salâha doğru beşeriyette inkişaf devirleri
43— Peygamberlerin kurtarıcılık devri
44— Musevilik devri
45—Allah ile ahd
46— Takvâ müeyyideleri
52 — Hazreti İbrahim
54 — Hâs kavim
54 — Mısır ıstırabının mükâfatı
56 — İsevîlik devri
57 — İlk hristiyanlar
58 — Muhammedîlik devri
65 — Beşer haklarını kurtarma mücadelesi
72 — İstırabı yaşatan âmiller
72— Yoksulluk
73— İhtiras
74— Tefrika
76— Fikir
77— Fikirsizlik
79— Cehalet
83 — Emniyetsizlik
83— İstismarcılık
84— Zulüm
86 — İntikam

- 89 — Düşmanlık
91 — Harb âmili
92 — Şeref kurbanlığı
95 — Milletlerarası mükellefiyetler
95 — Fenalıkların eserleri
96 — Yaşıyan iyilikler
99— Yaşıyan Vilki
107 — Salâh işçilerime — İnsanlık alâkaları
118— İnsan ve toprak
125 — Çin kültürü
127 — Tecavüzî harpler
129 — Esaret ve hürriyet
133 — Şehir hayatı
139 —Merhale ıstırabları
141 — Göç saikleri
142 — Emniyet
143 — İnkişaf
144 — Teşekkül ve inkişaf safhaları
149 — Ümid

Müellifin Külliyyatından şimdiye kadar basılmış Eserleri

K İ T A P L A R

No:	İsmi	Fiatı
1	Başlangıçtaki fikir	25
2	Allah mefhumu	45
3	Din ve safhaları	20
4	Din ve esasları	30
5	Din ve telâkkileri	45
6	Din ve hikmetleri	45
7	Dinler arası ilmiyal esasları	50
8	Müslümanlık esasları	25
9	Hıristiyanlarda intibah hareketleri	120
10	Musevilere çıkar yol	50
11	İstırab	150

B R O Ş Ü R L E R

Münacat — Çocuk dilinden	3
« « « izahlı	7,5
« « « manzum	7,5
İslâm muhtırası	5

— 0 —
Fİ. 150 KR